

AHMET ÖZDEMİR 1976 Kastamonu doğumlu. Kastamonu İmam Hatip Lisesini ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Hukuku anabilim dalında “Çağımızda İftâ Usulü” teziyle tamamladı. Daha sonra Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2008 yılında İslâm Hukuku anabilim dalında “İslâm Devletler Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeninin Savaş Yoluyla Sağlanması” adlı doktora tezini hazırladı.

1999-2011 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı çeşitli okullarda öğretmen olarak görev yaptı. İki yıl süre ile Meslek dersleri zümre başkanlığı görevini yürüttü. 2011-2013 yılları arasında Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalıştı. 2013 yılında Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyeliği görevine başladı. Halen İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir.

AHMET ÖZDEMİR

GÜNCEL MESELELERE FIKHİ ÇÖZÜMLER

Pınar Yayınları

Alemdar Mh. Çatalçeşme Sk. Defne Han

No: 27/2 Cağaloğlu Fatih-İstanbul

Tel: 0212 520 98 90

www.pinaryayinlari.com pinaryayinlari@gmail.com

Yayınevi Sertifika No: 22787

GÜNCEL MESELELERE FIKHİ ÇÖZÜMLER

Ahmet Özdemir

Copyright 2017 © pınar yayınları

Pınar Yayınları ♦ 419

Güncel ♦ 15

ISBN 978-975-352-487-2

Eylül 2018

KAPAK Ömer Faruk Yıldız

SAYFA DÜZENİ Tekin Öztürk

BASKI Milli Basımevi

Maltepe Mh. Davutpaşa Cd. Güven İş Merkezi No: 83.3 201-202

Topkapı-Zeytinburnu-İstanbul

Tel: 0212 544 34 09

Matbaa Sertifika No: 34481

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
Güncel Fıkıh Problemi Kavramı.....	10
Güncel Fıkıh Problemlerinin Ortaya Çıkış Sebepleri	11
Fıkhi Problemlerin Çözümünde İftâ Usulü.....	13
Değerlendirme	22
Meşruiyet Problemi Taşıyan İftâ Usulü Yöntemleri	24
BİRİNCİ BÖLÜM	
GÜNCEL FIKHİ PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ...	31
Zekât ve Vergi Mükellefiyetinde Adaletsizlik	31
Toplumda Karz-ı Hasen Uygulamasına Yeteri Kadar Başvurulmaması	34
Yolculukta Farz Namazların Vasıta Üzerinde Kılınması	38
Kameri Ayların Tespitindeki İhtilaflar	40
İslâm Âleminin Şiddet ve Saldırı Sarmalı İçinde Olması	45
İslâm'ın Uluslararası İlişkilerdeki Temel Yaklaşımının Yanlış Tespit Edilmesi.....	47
Tüketim Amaçlı Borçlanmalarda Faizli İşlemlerin Yaygınlık Kazanması	49
Cuma Namazının Rekât Sayısı/ Zuhr-i Âhir Namazı	52
Devletlerin Kitle İmha Silahlarına Sahip Olması.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNCEL FIKHİ SORULAR VE KISA CEVAPLARI	57
İbadetler	59
Ticaret Hayatı.....	72
Aile Hayatı	84
Yiyecek ve İçecekler	88
Süslenme, Estetik Ve Tedavi.....	90
Toplumda Yaygınlık Kazanan Uygulamalar.....	95
Sosyal Ve Siyasi Konular	99

EK	103
Günümüz Fıkıh Problemleri Literatürü.....	103
Kurul ve Heyetlerin Yayınladıkları Eserler.....	107
Güncel Fıkhi Meselelere Çözüm Sunan Kurullar	108
KAYNAKÇA	115
DİZİN	119

ÖNSÖZ

Rahman ve rahim Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd ve senâlar olsun. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'e (s.) onun âline ve ashabına salat ve selam olsun.

Bilindiği üzere *fıkıh*, kulun yüce yaratıcıya karşı sorumluluklarını ve görevlerini açıklamanın yanında, insanların birbirleri ile ilişkilerinde uymaları gereken kuralları da ele alan bir ilim dalıdır. Bu sebeple, Müslümanlar her zaman fıkıh ilmine ihtiyaç duymaktadırlar.

İnsan ve toplum hayatına ilişkin hükümler ihtiva ettiğinden dolayı fıkıhın her daim güncelliğini koruma, yeni meselelere çözümler bulma yükümlülüğü bulunmaktadır. Elinizdeki çalışmada temel amaç, Müslümanların modern zamanlarda karşılaştıkları fıkhi problemleri tespit edip uygulanabilir çözümler sunmaktır.

Eserde öncelikle, kavram bilgisi ve teorik çerçevede bilinmesi gerekenler ele alındıktan sonra, iki ayrı bölümde problemlere dair sunulan çözüm önerilerine yer verilmiştir. Birinci bölümde dokuz farklı mesele alternatif çözüm önerileri ile birlikte ele alınmıştır. Bu bölümün hazırlanmasında çoğunlukla daha önce güncel meseleler hakkında yayınladığımız makaleler esas alınmıştır. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşmak isteyenler için dipnotlarda ilgili makalenin künye bilgisine yer verilmiştir.

GİRİŞ

İkinci bölümde ise, hayatın farklı alanlarında Müslümanların karşılaştığı sorunlara ya da akla takılan fıkhi sorulara kısa cevaplar sunulmuştur. Fetva mahiyetindeki cevapların tespitinde, Türk ve Arap dünyasında önemli yere sahip fakih ve kurulların yaptıkları yayınlardan istifade edilmiştir. Elbette bu bölümün hazırlanmasında fetvalar arasından, fetva tercihi yapılmıştır. Bu tercihi yaparken; şahsi kanaatimize aykırı olmama, maslahata en uygun olanı bulma, çağımız Müslümanlarının ihtiyacını karşılayabilme gibi kıstaslar göz önünde bulundurulmuştur. Aynı zamanda farklı ülkelerdeki fetvalar ve fakihler üzerinden o ülkelere dair birtakım çıkarımların da yapılabileceğini göz ardı etmemek lazım.

Elindeki eser, başta İlahiyat Fakültelerinde güncel fıkhi meseleler dersinde yardımcı kaynak olarak kullanılmak için kaleme alınmakla birlikte, güncel fıkhi konular hakkında bilgilenmek isteyen okurlara da hitap edici niteliktedir.

Çaba bizden tevfik elbette Allah'tandır.

İlahi vahiy ile bildirilen esasları kabul edip Müslüman olan bir kişiden beklenen davranış, hayatında dinin emir ve yasaklarına dikkat etmesi, helallere yönelip haramlardan sakınmasıdır. Şurası son derece açıktır; kurallara riayet edebilmenin öncelikli şartı kuralı bilmektir. Dini emir, kural ve esasları bilebilmenin temelde iki yolu vardır. Birincisi, kişilerin dini bilgiye kendi çaba, ceht ve gayretleri ile ulaşmalarıdır. Ancak bu, ciddi bir emek, zaman ve kabiliyet gerektirdiği için Müslümanların çoğunluğu için dini bilgiye ulaşma yolu “bilene sorma” yolu ile olur. Bu ikinci yolun meşruiyetini şu ayet ifade etmektedir:

...Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun.¹

Fıkıh ilmi kapsamında sorulan sorulara verilen cevaplar için *fetva*, fetva isteyen *müsteftâ*, fetva verene *müftî*², fetva verme işlemine *iftâ*³ ve fetva verirken başvuru metodu *iftâ usulü* denilmektedir.

1 Nahl Suresi, 16/43.

2 Bu konuda yazım kuralı olarak doğru ifade “müftî” şeklinde olmakla birlikte “müftü” olarak kullanılması yaygınlık kazandığı için ilerleyen bölümlerde bu şekilde kullanılacaktır.

3 Tarihi süreç içinde iftâ teşkilatının gelişimi hakkında bkz. Fahrettin Atar, “İftâ Teşkilatının Ortaya Çıkışı”, *Diyanet*, 1976, XVIII, 4, s. 205-215.

Bu bölümde güncel fıkıh problemi kavramının izahı ve çağımızda yeni fıkhi meselelerin ortaya çıkış sebepleri açıklandıktan sonra, daha kapsamlı araştırma ve bilgilenme gayesinde olanların istifade edebilmesi için çalışmanın *Ek* kısmında Türkçe ve Arapça olarak yayınlanan günümüz fıkıh problemleri hakkında bilgi alınabilecek kaynak bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca dünyada fıkıh problemlerine çözüm bulma amacıyla teşekkül ettirilen ve faaliyetine devam eden önemli kuruluşlar tanıtılmıştır.

Güncel Fıkıh Problemi Kavramı

Fıkhi problem en geniş anlamıyla, hayatını Allah Teâlâ'nın rızasına uygun bir şekilde yaşamayı gaye edinen Müslümanların çözüm aradıkları problemlerdir. Fıkıh ilmi, kulun hem Allah'a karşı mesuliyetlerini, hem de insanların birbirleri arasındaki ilişkileri düzenleyen hükümler ihtiva ettiği için fıkıh problemleri hayatın her alanını kuşatan bir niteliğe sahiptir. Elbette bu özelliği dolayısıyla çok geniş bir alanı kapsamasının yanında, değişen hayat şartları neticesinde ortaya çıkan yeni sorular, meseleler sebebiyle sürekli artan ve büyüyen bir keyfiyet taşımaktadır.

İnsan ve toplum hayatının değişime, dönüşüme ve gelişmeye açık olması sebebiyle dün fıkhi problem olmayan bir konu bugün önemli bir probleme dönüşebilmekte ya da geçmiş dönemlerde birçok insanın çözüm bulmak için çaba sarf ettiği bir mesele, şartların değişmesi veya konunun bağlamının farklılaşması sebebiyle artık sorun olmaktan çıkabilmektedir.

İnsan ve toplum hayatında fıkıhla ilgili problemlerin varlığına olumlu açıdan bakmak mümkündür. Hiç şüphesiz Müslümanların İslâm'a uygun yaşama gayreti ve hedefi olmasa fıkıh problemi de gündeme gelmeyecektir. Aslında insanların gündeminde güncel fıkhi meselelerin bulunma-

sı, sevinilecek bir durumdur. Çünkü bu durum, toplumda İslâm'ın yaşandığını, dine uygun hareket etme gayretinin ve hassaiyetinin mevcudiyetini gösterir. Bu sebeple dünyada Müslümanlar bulunduğu ve Müslümanca yaşamak şevkleri varolduğu sürece fıkıh problemleri bitmeyecektir.⁴

Aslına bakılırsa herhangi bir fıkıh problemini diğer dini sorulardan ayıran temel bir fark vardır. Fıkıh ilmi, insanın davranış ve eylemlerine şekil verdiği için fıkhi soruların mutlaka cevaplandırılması gerekmektedir. Diğer İslâmî ilimlerde durum daha farklıdır.

Birbirinden farklı manaya gelebilecek iki rivayetten dolayı ortaya çıkan kelami bir tartışmada nihai karar verilememesi durumunda Müslümanın "Bu konuda Resulullah (s.) hangi inançta ise ben de ona inandım." demek suretiyle teslimiyet göstermesi imanlı bir fert bazında problemi ortadan kaldırmaya yetecektir. Aynı şekilde herhangi bir ayetin tefsirine yönelik tartışmada "Bu ayette Allah'ın muradı ne ise ben onu kabul ediyorum." demekle Müslüman kendi dünyasında o problemi çözebilmektedir. Ancak fıkıh ilmi, doğrudan *davranışlara* yön verdiği için, mutlaka uygulamaya yönelik somut bir neticeye ulaşma mecburiyeti vardır.

Fıkıh problemlerinin tamamı bu vasıfta olduğu için din ile hayat arasındaki irtibatın kopmaması ve Müslümanların dinlerine uygun bir hayat sürebilmeleri için her dönemde *fakih* ve *müctehid* bulunması *farz-ı kifaye* olarak İslâm ümmetinin sorumluluğundadır.

Güncel Fıkıh Problemlerinin Ortaya Çıkış Sebepleri

Fetvaların asırdan asıra değişiklik göstermesinin birçok sebebi bulunmaktadır. *Fetva*, mevcut duruma en uygun fıkhi çözümü sunduğuna göre durum ve şartlar değiştikçe fet-

4 Ahmet Özdemir, *Hayra Ulaştırın İlkeler*, Tecdid Yayınları, İstanbul 2008, s. 33, 47.

valarda değişikliğin olması kaçınılmazdır. Mekân, zaman ve örf yahut âdetin değişmesi, insanların tıp, teknoloji, iletişim gibi alanlarda güç ve imkânlarının artması, sosyal, ekonomik ve siyasi ortam farklılaşması, fikir ve kanaatlerindeki değişimler yeni durumlara uygun fetva verilmesini zorunlu kılmaktadır.⁵

Müslümanların karşılaşılabileceği tüm fıkıh problemlerini zikredip problem doğuran sebepleri tespit etmek mümkün olmamakla birlikte; çağımızda yeni fıkhi problemlerin ortaya çıkmasına etki eden başlıca faktörleri ve buna bağlı olarak ortaya çıkan bazı soruları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a) Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreci: İşçi-işveren ilişkileri, sigortacılık, bankacılık, düzen-siz şehirleşme, pazarlama yöntemleri, reklamcılık...
- b) Baskın bir güç olarak Batı kültür ve medeniyetinin İslâm âlemine tesiri: Yılbaşı, yaş günü, anneler günü, babalar günü gibi özel kutlama günleri, çelenk gönderme, dövme yaptırma, birbirine yabancı kadın ve erkek ilişkilerinde mahremiyet sınırları, flört, resim ve heykel yapmak...
- c) İlmi keşifler ve teknolojik gelişmeler: Organ nakli, genetik kopyalama, suni tohumlama, kök hücre, tüp bebek tedavisi...
- d) Laiklik uygulamaları: Resmi nikâh-dini nikâh ayrımı, mahkemelerde hâkimlik ve avukatlık yapmak, başörtüsü, zaruretin sınırları, Cuma namazı kılma...
- e) Ekonomide yeni gelişmeler: Borsa, hisse senedi, finans kuruluşları, döviz işlemleri, faktöring, leasing, enflasyon, kredi kartı, teminat mektubu...
- f) Kapitalizm uygulamaları: İşçinin hakları, kârın meş-

ruiyet sınırları, faiz, kartel, tefecilik, rekabetin meşru çerçevesi...

- g) Şöhret ve reklam amaçlı gündem oluşturma çabası: Arapça'dan başka dilde ibadet, hac ibadetinin yapılabilme zamanı, kurban kesmek yerine sadaka vermek...
- h) İnternet ve sosyal medya kullanımı: Resim ve bilgi paylaşmanın sınırları, bilgisayar oyunları, komşunun internet bağlantısını kullanmak, müzik ve program indirmek, internet üzerinden alım-satım...
- i) Değişen dünya düzeni ve devletlerarası ilişkiler: Uluslararası şirketlere ortak olmak, savaşı meşru kılan durumlar, dâru'l-harp, dâru'l-İslâm kavramları...⁶

Fıkhi Problemlerin Çözümünde İftâ Usulü

Fıkhi bir meselede fetva verirken hangi metodun uygulanacağı hususunda geçmişten günümüze farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Bu konuda temelde üç metoda başvurulmaktadır.

a) Bir Fıkıh Mezhebinin Görüşünün Esas Alınması

Fıkıh mezheplerinden birisini esas alanlar, mezhep dışına çıkmadan yeni sorulara cevap vermeye çalışmaktadırlar. *İltizam* kavramı, bir mezhebin bütün ichtihadlarını taklit etmeye karar vermeyi ifade etmektedir.

Bu metotta herkesin kendi mezhebinin dışına çıkmaması gerekli görüldüğünden mezhebin temel kitapları esas alınarak fetva verilmektedir. Sorunun cevabı daha önce beyan edilmiş ise mevcut fetva aynı şekilde *müsteftîlere* (fetva isteyenlere) sunulmaktadır. Ancak konu, daha önce üzerinde

5 Yusuf Karadâvi, *Mucibatu tegayyürü-i'l-Fetâvâ fî asrîna*, el-İtticadü'l-Âlemi li Ulemai'l-Müslimin, Beyrut 2007, s. 39-40.

6 Ahmet Özdemir, *Çağımızda İftâ Usulü*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 47-49.

mezhep müctehidlerinin görüş beyan etmediği güncel bir mesele olduğunda tahrir metodu ile çözüme kavuşturulmaktadır.

Tahrir, müctehidlerin sözlerinden, mezhebe ait metin, kaide ve asıllardan hareket ederek yeni konularda hüküm vermektir. *Muharric*, hakkında mezhep kaynaklarında bilgi olmayan bir konuda fetva verirken o mesele ile mezhep imamı karşılaştı idi hangi hükmü verirdi sorusuna cevap bulma gayreti ile hareket etmektedir. Tahririn, ictihaddan temel farkı hükme ulaşırken ayet ve hadisin esas alınması yerine mezhep imamının ictihadının temel alınmasıdır.

Mezhep içerisinde farklı kaviller bulunabildiği için bunlardan hangisinin fetvada esas alınması gerektiğine dair her mezhep kendi iftâ usulünü ortaya koymuştur.⁷ Kâdihân'ın⁸ *Risâle fî Resmî'l-Müftî*, Destinâi'nin⁹ *Âdâbu'l-Müftin*, Suyutî'nin¹⁰ *Edebü'l-fütva* el-Aynî'nin¹¹ *Edebü'l-Müftî*, İbnü's-Salâh'ın¹² *Edebü'l-fetvâ ve şürutü'l-müftî*, Nevevî'nin¹³ *Âdâbü'l-fetva ve'l-müfti ve'l-müsteftî* ve İbn Âbidin'in *Şerhu Ukûdû Resmî'l-Müfti* adlı eserleri mezheplerin iftâ usulünü açıklamak üzere hazırlanmış önemli eserlerdir.

7 Taklit yoluyla fetva verirken mezheplerin belirlediği kurallar için bkz. Osman Şahin, *Fetva Âdâbı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2106, s. 94-120.

8 Fahrüddin Hasan b. Mansur b. Mahmud el-Özcendî el-Fergânî (v. 592/1196). Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, No: 3668.

9 Muhammed ed-Destinâi (v. 1590). Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü, No: 3782.

10 Ebü'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman (v. 911/1505). Daru'l-Afaki'l-Arabiyye, Kahire 2007.

11 Muhammed Fikhi el-Aynî (v.1147/1735). Dirase, tahkik ve ta'lik: Osman Şahin, Ceylan Ofset, Samsun 2009.

12 Ebü Amr Takıyyüddin Osmân b. Salâhiddin Abdurrahmân b. Mûsâ Şehrezûrî (v. 643/1245). Mektebetü'l-Hanci, Kahire 1992.

13 Ebü Zekerîyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Muri (v. 676/1277). Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1988.

Hiç şüphesiz bir kişinin ömrü hayatı boyunca tek mezhebe bağlı olmasında nazari bakımdan bir problem bulunmamaktadır. Ancak değişen ve dönüşen hayat şartlarında bir mezhebin görüşüyle, karşılaşılan yeni meseleleri çözüme kavuşturmak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Sürekli değişim ve gelişim yaşanan çağımızda tek mezhebe bağlı kalarak fetva vermek bazen problemi çözmek bir yana yeni problemlerin doğmasına da yol açabilmektedir.

Geçtiğimiz yüzyıldaki kanunlaştırma çalışmalarına bakıldığında tek mezhebi esas alan kanunların ihtiyaca cevap vermemesi sebebi ile farklı mezheplerden istifade ile kanun yapma zarureti ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum, iftâ usulünde metot belirlenirken dikkat edilmesi gereken önemli bir tarihi tecrübeyi yansıtmaktadır.

Mezhepçi yaklaşımı benimseyenlerde iki yanlış tutum gözlenmektedir. Bunlardan birincisi, herkesin kendileri gibi bir mezhebe bağlı kalarak hareket etmelerini istemeleri ve farklı mezheplerden yararlananları hata veya sapma ile itham edip suçlamalarıdır. Diğer yanlış uygulama ise, mezhep içinde kalabilme adına kanuna/hukuka karşı hile kapsamına girebilecek hükümleri benimsemeleridir. Bir örnek vermek gerekirse; Hanefi mezhebine mensup kişinin bir mecliste üç talak ifadesini kullanması sebebiyle *beynunet-i kübra* hükmü verilerek, kocanın hülle yaparak karısına dönmesi sağlanabilmektedir.

İftâ usulü olarak tek bir mezhebi esas alan yaklaşımı son tahlilde şu şekilde değerlendirmek mümkündür. Çağın fıkhi problemlerini tek bir mezhep görüşü ile çözüme kavuşturmak mümkün olmamakla birlikte, isteyen müftü ve müsteftiler tek bir mezhebe bağlı olarak hayatlarını devam ettirebilirler. Ancak bu kararlarının bir sonucu olarak, çeşitli sıkıntı ve problemlerle yüzyüze kalma durumunda olacakları bilinmelidir. Ümmetin genel problemlerinin tek bir mezhep bakış açısıyla çözüme kavuşturulması da mümkün değildir.

b) Müftünün Kendi İctihadı ile Fetva Vermesi

İctihad ehliyetine sahip bir fakihin kendisinden fetva istenildiğinde yapması gereken konu hakkında kendi ictihadını esas almasıdır. Fıkıh usulü kitaplarında ictihad ehliyetine sahip olmak için gerekli şartlar izah edilmiştir. Bir kişinin müctehid olabilmesi için belirli ilmi sahalarda derinlemesine bilgi ve beceri sahibi olması gereklidir. Her halde bu seviyeye ulaşmış bir fakih fıkhi meseleleri elbette kendi ulaştığı hükümlerle çözüme kavuşturacaktır.

Çağımızda hayatın her alanında hızlı bir değişim yaşanması ve sosyal ilimlerde derinlemesine çalışmalarla zengin içeriğe sahip alt dalların oluşması fıkıh ilminin her konusunda ictihad edebilecek yeterliliğe sahip olmayı nerede ise imkânsız kılmıştır. Bankacılık alanında sürekli yeni ürünler geliştirilmekte, dünyada farklı siyasi sistemler ortaya çıkmakta ve uluslararası ilişkilerin niteliği değişmekte, tıp sahasında dün hayal edilemeyen ilerlemeler sağlanmakta, fıkıh kitaplarında tanımlanan şirket çeşitlerine ilave olarak yeni şirket türleri oluşturulmaktadır. Hem sayı hem de alan itibari ile bu kadar zenginleşmiş bir alanda tümüyle bilgi sahibi olmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu sebeple her ne kadar teorik olarak her devirde “*mutlak müctehid*” yetişmesi mümkün olsa da yaşanan bu gelişmeler sonunda daha çok “*meselede müctehid*” seviyesinde fakihlerin yetiştiği görülmektedir.

İctihadın *tecezzi* edip etmeyeceği konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, ictihadda tecezzinin (bölünmenin) mümkün olduğu, bir fakihin bir konuda müctehid iken diğer konuda yeterli bilgi sahibi olmadığı için başka bir müctehidin ictihadını taklit edebileceği görüşü genel kabul görmektedir. Buna göre günümüzde kendisinden fetva istenen müftü, ictihad edebilecek kadar bilgi sahibi olduğu konularda ictihad yapmak suretiyle fetva verirken, derinlemesine bilgi sahibi olmadığı konularda ise başka bir müctehidin ictihadından yararlanarak fetva vermektedir.

c) Mezhepler Arasından Tercihle Bulunarak Fetva Verilmesi

Tek bir mezhebin görüşünün esas alınması çağın bütün problemlerini çözmede yeterli görülmediğinden günümüzde fetva verirken çoğunlukla başvurulanan metot, fıkıh mezheplerinin görüşlerinden istifade ederek ictihadlar içinden mevcut hale en uygun olanı tercih ederek fetva vermektir.

Bu uygulamanın karşısında olanların başlıca itiraz noktaları şunlardır:

- 1) Her mezhebin kendisine mahsus bir usulü olduğuna göre, farklı mezheplerden yararlanmak, farklı farklı usullere göre hareket etmeyi gerektireceğinden “belirli bir usul” takip etmeme sonucunu doğuracaktır.
- 2) İctihadların içinden ruhsat hükümlerin toplanıp (*tetebbuu’r-ruhas*) buna göre hareket edilmesi keyfidir ve meşru değildir.
- 3) Başka bir mezhebi taklit ancak zaruri durumlarda söz konusu olabilir, genel bir fetva yöntemi olamaz.
- 4) Farklı mezheplerden yararlanmak, dini hükümleri uygulamada rehabet ve kolaycılığın kapısını açar.
- 5) Mezhep bütünlüğü içinde hareket etmemek parçacı yaklaşımın hâkim olmasına, tutarsızlıklara ve mezhep sistematığının bozulmasına yol açar.

Bu itirazlar için şu cevapları vermek mümkündür:

- 1) Müctehid olmayan bir kişiden fıkhi konularda “belirli bir usul” takip etmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Usul, amaç değil fıkhi hükme götüren araçtır. Araçların amaçlaştırılması esas hedefe ulaşamama sonucunu doğurabilecektir.

Hanefi mezhebinin istihsan uygulamaları, isabetli hükme ulaşmanın usule bağlı kalmaktan önce geldiğini göste-

ren güzel bir örnektir. İstihsan ile hüküm veren fakih konuyla ilgili yerleşik esası ve usulü uygulamayacağını beyan etmiş olmaktadır.

Fukaha tabakatı hakkında yazılan eserlerde İmam Ebu Yusuf'un usulde İmam Ebu Hanife'ye bağlı olduğu iddia edilmekle birlikte, İmam Ebu Yusuf'un görüşleri dikkatli bir şekilde incelendiğinde kendisinin usul ve fūruda müstakil bir müctehid olduğu görülmektedir.¹⁴ Hanefi mezhebinin, genel yapı itibarıyla İmam Ebu Hanife, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in ictihadlarından oluştuğu göz önüne alındığında sadece Hanefi mezhebine göre hayatını yaşayan insanların, birbirinden farklı usullere tâbi oldukları ortaya çıkmaktadır. Ebu Yusuf'un mutlak müctehid olduğu görüşünün kabul edilmesi durumunda; bazı konularda İmam Ebu Hanife, bazı konularda İmam Ebu Yusuf'un ictihadı ile hareket eden bir kişi ne yapabilir? Elbette ihtiyaç duyması durumunda İmam Şafii, İmam Malik ya da İmam Ahmed b. Hanbel'in ictihadına uymasının önünde farklı usulü takip etme bakımından bir engel bulunmaması gerektiği sonucuna ulaşılabacaktır.

2) Farklı mezhep müctehidlerinin ictihadlarından kolay olanları toplamanın (*tetebbuu'r-ruhas*) meşru ve gay-rimeşru olduğuna dair görüşler bulunmaktadır.¹⁵

İbadetten muamelata, ukubata, şahsi tasarruflara ve kazai tatbikata varıncaya kadar İslâm fıkhi kolaylığı bir ilke

14 İmam Ebu Yusuf'un mutlak müctehid seviyesinde olduğunu gösteren deliller için bkz. Ahmet Özdemir, İmam Ebû Yusuf'un Fukahâ Tabakâtındaki Yeri", *The Journal of Academic Social Science Studies JASSS*, Volume 6 Issue 3, p. 491-508, March 2013.

15 Tetebbuu'r-ruhas hakkındaki görüşler için bkz. Desukî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed, *el-İctihad ve't-taklid fi ş-şeriatil-İslâmiyye*, Dâru's-Sekâfe, Doha 1987, s. 234-238; Seffarîni, Ebû'l-Avn Şemseddin, *et-Tahkik fi butlani't-telfik*, Dâru's-Sumay'î, Riyad 1998, s. 136-147.

olarak benimsemiştir.¹⁶ İslâm hukukunda önemli bir yere sahip olan kolaylık ilkesi İslâm'ın evrensel ve dinamik bir din olma vasfı ile birebir örtüşmektedir.¹⁷

Hiz. Peygamber'in fıkhi hükümlerinde uyguladığı ilkelere birisi de kolaylık ilkesidir.¹⁸ Resulullah (s.) sahabelerine emrettiği zaman daima güç yetirebilecekleri işleri emretmiş,¹⁹ iki şey arasında muhayyer bırakılınca, günah olmaması şartıyla mutlaka kolay olanını tercih etmiştir.²⁰ Bu durum, kolay hükümleri alarak hayatını yaşamak isteyenlerin mutlak olarak hatalı davrandığını söylemenin önünde ciddi bir engeldir.

Tetebbuu'r-ruhas, belirli şartlar altında meşru olarak görülmelidir. Buna göre;

- Hükümler arasında tercihte bulunabilme belirli bir ilmi seviyeyi gerektireceği için kolay hükmü halk/avam değil müftü tercihte bulunmalıdır. İctihada güvenilir bir kaynaktan ulaşma, müctehidin görüşünü doğru bir şekilde anlayabilme, müctehidin konu ile ilgili tüm görüşlerine ulaşma, *mekâsıdü'ş-şerîay*ı kavrayabilme ancak fıkhi bilgisine sahip olanlar için mümkün olabilecektir. Dolayısıyla bu bilgilere sahip olmayanların kolay hükümleri toplayarak hareket etmesi mümkün ve isabetli değildir.
- Farklı mezheplerden yararlanmanın ana gayesi dini yaşayabilmek olmalı, dinin hükümlerinden kaçmak olmamalıdır. Karşılaştığı zor durum karşısında sa-

16 Vehbe Zuhayli, *Nazariyyetü'z-zarûretü'ş-şerîyye*, s. 39.

17 Abdullah Çolak, *İslam Hukuk Tarihi ve İslam Hukukunun Kaynakları*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2018, s. 74.

18 Hiz. Peygamber'in uygulamalarında kolaylığı temel aldığını gösteren örnekler için bkz. Ahmet Özdemir, *Hiz. Peygamber'in Fıkhi Hükümlerindeki Usul ve İlkeler*, Murat Kitabevi, Ankara 2015, s. 85-91.

19 Buhârî, İman, 12, 13.

20 Buhârî, Menâkib, 23, 67; Ebû Dâvûd, Edeb, 4, 4785.

mimi duygularla ibadetini yapmak için çareler arayanlara ruhsat kapısı açık iken, mükellefiyetten kurtulmanın yollarını arayanlar için ruhsat kapısı kapalı olacaktır. İnsanların davranışlarının meşruiyeti niyetlerine göre değişebilmektedir. Zekât yılı dolmak üzere iken kırk koyunundan birisini eve gelen misafirlerini ağırlamak için kesen kişinin durumu ile yıl dolmadan bir gün evvel zekât mükellefiyetinden kurtulmak için koyunu kesen kişinin durumu niyetlerinin farklı olması sebebiyle aynı olmayacaktır. Faizli para bulmak için *beyu'l-îyne* yapan kişinin durumu ile kullanmak üzere vadeli aldığı bozdolabını aynı gün başka ile tayini çıktığı haberini alan memurun peşin fiyatına daha ucuza satması-her iki kişi de vadeli aldığı malı aynı gün peşin olarak satmış olsa da- aynı hükümde değildir.

Dini hükümlerle oyun oynama, hafife alma, mükellefiyetten kurtulma gibi niyete dayalı olan davranışlar gayrimeşru olduğu için bu amaçlarla yapılan kolay hükümleri toplama davranışı da gayrimeşru olacaktır.

3) Başka bir mezhebi taklidin sadece zaruri durumlara has olduğunu gösteren nakli bir delil bulunmamaktadır. Sahabe döneminden mezheplerin teşekkül ettiği zamana kadar geçen süre içinde Müslümanların davranışları incelendiğinde zaruri bir durum olmadan da farklı müctehidlerin ictihadları ile amel ettikleri görülmektedir. Bir meselede herhangi bir müctehidin ictihadı ile hareket eden Müslümanlar başka konuları farklı müctehidlere sormakta bir sakınca görmemişlerdir. Mezheplerin sosyolojik vakia olup toplumda yerleşmesi ve mezheplere taassup ölçüsünde bağlılıkların zuhur etmesi neticesinde “Zaruret hali dışında tek bir müctehide bağlı kalınmalıdır.” iddiası ortaya çıkmıştır.

4) Kendi mezhebinden başka müctehidi taklit eden Müslümanın niyeti samimiyetle dinini yaşamak arzusu olduktan sonra rehavet ve kolaycılık değil, dini her ortamda yaşayabilmenin huzuru ve mutluluğu ortaya çıkacaktır. Otobüste yolculuk yapan Hanefi mezhebi mensubu kişi, otobüs durmadığı için namazını kılamadığında ibadetini yapamamanın verdiği huzursuzluk ve endişe içinde olacaktır. Buna karşılık, yolculukta namazların cem edilebileceği görüşünü alarak hareket etse, ibadetini eda edebilme mutluluğu yaşamının yanında İslâm’ın rahmet dini olduğu ve her sıkıntılı duruma bir çözüm sunduğu kavranmış olacaktır.

Bu bağlamda “Farklı mezheplerden yararlanmak hükümleri uygulamada rehavet ve kolaycılığın kapısını açar.” iddiasına şu şekilde de cevap vermek mümkündür. İctihad, fakihin büyük bir emek sonrasında ulaştığı neticedir. Herhangi bir ictihada rehavete yol açma veya kolaycılık içermesi vasfı vermek ictihad kavramına aykırıdır. Her ictihad değerlidir. Bazı ictihadların uygulama bakımından daha kolay ve münasip olması bu ictihadları değersiz kılmayacaktır. Rehavete yol açan ictihad ifadesinin, rehavete yol açan müctehid demek olacağı bunun da yanlış bir tanımlama olduğu aşikârdır.

5) Mezhep bütünlüğü içinde hareket edilmediğinde bütüncül yapı yerine parçacı yaklaşımın hâkim olacağı doğrudur. Ancak bu durumu “tutarsızlık” olarak tanımlamak, mezhep görüşünü mutlak doğru olarak algılamamanın sonucudur. İmam Şa’rânî’nin bakış açısıyla bakılıp tüm ictihadların azimet/ruhsat denkleminde terazinin iki kefesinde olduğu kabul edilirse, mezhepçi bakış açısı dar labirente çıkış yolunu arar-

ken, labirente üstten bakarak tüm icthadları aynı hedefe giden farklı yollar olarak benimsemek mümkündür. Bu bakış açısıyla, farklı mezheplerle hareket etmenin tutarsızlık olduğu iddiası temelsiz kalacaktır.

Değerlendirme

Dini meselelere cevap verilirken farklı metotların kullanıldığı görülmektedir. Her metodun kendisine ait ilke ve kurallarının olması tabiidir. Tercih edilen metoda göre benimsen iftâ usulü de farklı olacaktır. İctihad seviyesinde olmayan Müslümanlara, karşılaştıkları fıkhi problemlerin çözümünde yol gösterici olmak üzere tercih ettiğimiz şu ilkeleri sunmak mümkündür:

- Bir icthad, güvenilir ve sağlam bir kaynaktan müctehide ait olduğu tespit edilmişse Müslümanlar bu icthaddan yararlanabilir.
- İctihad seviyesinde olmayan bir Müslümanın daima tek bir müctehidden bilgi ve fetva alma mecburiyeti yoktur. Mezheplerin icthadlarından herhangi biri ile amel etme hakkına sahiptir.
- Müslümanın daha önce bir müctehidin icthadına göre hareket etmesi, aynı meselede başka zaman farklı bir müctehidin icthadına göre hareket etmesine engel değildir.²¹
- Müctehidler icthadlarında doğruya isabet ettikleri gibi zaman zaman hatalı sonuçlara da ulaşabilirler. Hiçbir müctehidin daima haklı ve isabetli olma imtiyazı yoktur.
- Kişinin niyeti Allah'a samimiyetle kulluk etmek ise mezhepler karşısında muhtardır, dilediği görüş ile amel edebilir.

- Hayatında sürekli tek bir mezhebe göre hareket etmeyi sürdürenlerin bu davranışları kınanmayı gerektirmediği gibi, belirli kurallar çerçevesinde farklı mezheplerden yararlanarak hayatlarını sürdürenler de kınanacak bir davranış içinde değildirler. Bir Müslümanın bütün hayatını tek bir mezhebe bağlı kalarak sürdürme mecburiyeti yoktur.
- Hastalığın tedavisinde doktor araştırırken gösterilen hassasiyet fetva istenilecek fakih ararken de gösterilmelidir. Fetva talep edilen kişinin ehliyet ve liyakat sahibi olduğu araştırılmalıdır.

Müsteftilere cevap veren kişi ve kurumların fetva verirken dikkat etmesi gereken başlıca ilke ve kurallar şunlardır:

- Fetva verirken, resmi veya özel şahısların kınamasına, eleştirmesine veya tehditlerine itibar edilmemelidir.
- Müsteftinin özellikle bir mezhebin cevabını öğrenmek istemesi durumu dışında, güvenilir kaynaklardan ulaşılan farklı icthadlardan yararlanarak mevcut hale en uygun cevabın verilmesine özen gösterilmelidir.
- Güncel konunun net bir şekilde anlaşılabilmesi için farklı ilim dallarından yararlanmanın gerekli olması durumunda, konuyla ilgili ihtisas sahiplerinden bilgi aldıktan sonra mesele açıklığa kavuşturulmalıdır.
- Bir konuda fetva verirken “İslâm'ın görüşü budur.” şeklinde diğer tüm görüşleri zımnen gayrimeşru gibi sunmak yerine “Mezhebin, kurulun görüşü budur.” “Şahsi değerlendirmem bu şekildedir.” diye kayıtlamak gerekir.
- Fetva isteyen kişi, karşılaştığı meseleye fıkhi çözüm arayan kişidir. Dolayısıyla fetva verirken çözüme odaklı olmak gerekir. Müftünün konuyla ilgili şahsi görüşü olumsuz ise müsteftiyi başka bir fakihe yön-

21 Ahmet Özdemir, *Hayra Ulaştıran İlkeler*, s. 39-47.

lendirmesi isabetli olur.

- Fetva kurullarında çoğunluğun görüşü mutlak doğruyu temsil etmemelidir. Kuruldaki üyelerden muhalif olanların görüşü de en az diğer görüşler kadar muteber görülmelidir.

Meşruiyet Problemi Taşıyan İftâ Usulü Yöntemleri

Hükme ulaşmada naslara müracaat etme bakımından meşruiyet problemi taşıyan iki uç nokta bulunmaktadır. Birincisi *tarihselci* yaklaşım, ikincisi ise *metin merkezci* anlayıştır. Her iki mevzu müstakil çalışmalara konu olacak muhtevaya sahiptir. Burada kısaca temas edilecektir.

a) Tarihselcilik

Tarihselcilik, iftâ usulünü ilgilendiren yönü itibariyle “Müslümanlar için bağlayıcı olan naslardaki evrensel ilkelere, somut hukuki çözümleri beyan eden nasların günümüzde uygulama mecburiyeti yoktur.” şeklinde tanımlanabilir.

Tarihselcilik fikri ileri sürüldükten sonra konuyla ilgili pekçok akademik çalışmalar yapılmış ve bu yaklaşımın kabul edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek sakıncalı durumlara işaret edilmiştir.²²

Fakihler zaman zaman naslarda yer alan bir esasın, zaruret, sedd-i zerâi, hikmet-i teşri, maslahat gibi delillere dayalı olarak mevcut şartlarda uygulanamayacağına hükmetmişlerdir. Ancak bu davranışı tarihselcilikten ayıran birçok fark vardır. Fakihler şeri delillere dayalı olarak metodolojik ilke-

lerle hareket etmektedirler. Naslardaki esasın evrensel olduğu kabul edilip arızı sebeplere dayalı olarak farklı hüküm verildiği ifade edilip şartlar normal hale gelince tekrar önceki hükmün yürürlüğe gireceği beyan edilmektedir. Nassın birebir tatbikinin ortaya çıkan şartlar sebebiyle *mekâsıduş-şeria*’ya aykırı neticeler vereceği delilleriyle izah edilmektedir. Tarihselci bakıştan bu derece farklılık taşıyan fakihlerin bu uygulamalarının tarihselci anlayış ile benzerlik yönü bulunmamaktadır.

Tarihselci yaklaşımla fetva vermek birçok problemi de peşinden getirecektir. İftâ usulü olarak tarihselciliğin meşruiyet problemi taşımasının başlıca sebepleri şunlardır:

Naslardaki somut hukuki çözümlerin sadece nüzul dönemine ait olduğunu iddia edebilmek için delilin olması gerekir. Delil olmadığı sürece her nassı evrensel olarak kabul etme zorunluluğu vardır. Aksine bir davranış keyfi ve temelsiz olacaktır.

Tarihselci zihniyetin temelinde, batılı anlayış ve değer yargısına uymayan ayet ve hadisleri yok sayma girişimi yatmaktadır. Tarihselciliğin benimsenmesi durumunda, Müslümanlara ait bir kimliğin oluşması için tedbirler alan ve başka inanç mensuplarına benzememeyi öğütleyen Peygamber buyruğu bırakılıp başkalarının içinde kaybolan bir yapıya dönüşmeye yol açacaktır.

Fıkıhta mümkün mertebe görecelikten uzaklaşıp somut durum ve kuralların benimsenmesi esastır. Hükümlerin hikmete göre değil de illete göre verilmesinin temel gerekçesi budur. Tarihselcilikte hukuki hüküm ifade eden ayetler hükme ulaşmada kaynak niteliğinde görülmemektedir. Evrensel ilke olarak belirlenen naslar, insan aklını ve nefsinin sınırlandıran metodolojik çerçeveden yoksun bir şekilde ucu açık ve istenildiği gibi yorumlanabilen bir şekilde yorumlanacaktır ki, bu duruma fıkhi bakış açısı hiçbir zaman meşruiyet tanımayacaktır.

22 Bkz. H. Yunus Apaydın, “Fıkıh Usulünün Temel Kabulleri ve Tarihselcilik”, *Dinî Hükümlerin Kaynağı ve Dinî Metinlerin Anlaşılması*, 2010, s. 323-364; Şevket Kotan, *Kur’ân ve Tarihselcilik*, Beyan Yayınları, İstanbul 2001; Recep Orhan Özel, “Dil ve Üslup Açısından Ahkâm Âyetlerinin Bağlayıcılığı ve Tarihselciliğin İmkânı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, cilt: V, sayı: 1, s. 25-56.

Ahkâm ayetleri nazil olduğu dönem için geçerli olup Allah Teâla'nın muradı, bu hükümleri sadece örnek olarak vermek olsaydı ayetlerde bu durumu ifade eden bilgilerin ve kayıtların olması gerekirdi. Ahkâm ayetlerinde bu şekilde bir kayıt ve sınırlandırma olmadığı gibi bunun aksine Müslümanlara genel olarak hitap edilmekte ve naslardaki hükümleri tatbik etmeyenlere dünyevi ve uhrevi yaptırımların olacağı haber verilmektedir. Bu durum, aksine bir delil olmadığı sürece her nassı evrensel nitelikte kabul etmeyi gerekli kılmaktadır.

Kur'an'ın somut olaylarla ilgili çözümlerinin yok farzedilip sadece genel ilkelerden yararlanarak her asırdaki insanlardan çözüm üretmelerini beklemek ve neticenin Allah'ın muradına en uygun sonuç olacağını iddia etmek başlı başına tutarsızlık taşımaktadır. Çünkü tarihselcilikte Allah'ın tatbik edilmesini emrettiği hukuki işlem bırakılarak insanın en uygun gördüğü ile hareket etmesi önerilmekte ve sonucun Allah'ın muradına uygun olacağı iddia edilmektedir. Bir anne-baba, çocuklarına hem genel ilkeleri hem de belirli davranış şekillerini öğretse ve çocuklar öğretilen davranışlar yerine kendi çıkarımları ile farklı davranışlar sergileseler anne-babanın yapılan davranıştan memnuniyet oranı acaba ne kadar olacaktır. Bir devlet başkanının kanunlaştırdığı hukuki kuralları vatandaşların terk edip genel ilkeler çerçevesinde istedikleri şekilde davranmaları devlet yönetimini ne kadar memnun edecektir. Sınıfın temiz ve düzenli tutulması kuralını ortaya koyan bir öğretmen örnek olarak sıra ve duvarların çizilmemesini istese ve bir öğrenci duvara resim çizmek sınıfı daha da güzelleştirecektir. Üstelik bu sınıfın temiz tutulmasına aykırı değildir diyerek duvara resim çizse veya aynı gerekçe ile sıraya adını yazsa öğretmeni bu davranıştan memnun olacak mıdır? Hiç şüphesiz bu soruları uzatmak mümkündür. Buradaki örneklerden varılmak istenilen sonuç şudur: Tarihselciliği savunanlar da dâhil olmak

üzere insan kendi sorumluluğu altındaki kişilere verdiği talimatların sadece genel geçerliliği olan esasların değil tamamının uygulanmasını beklemektedir. Ancak konu Allah'ın hükümlerine geldiği zaman tarihselciler genel ilke-özel hukuki çözüm ayırımı yapmaktadırlar ki, bu durum insanın fitraten reddedeceği başlı başına bir çelişki taşımaktadır.

Tarihselci yaklaşım, dünyada etkin ve “güçlü” olan Batı medeniyeti zihniyetine uymadığı için özellikle aile, miras ve ceza hukukuna dair ayet ve hadislerdeki hükümleri devre dışı bırakabilme çabasının akademik bir dil ile sunulması olarak görülebilir. Naslardaki hukuki hükümler günümüz insanları için yok farzedilince yerine dünyadaki hâkim anlayışın doğrudan veya dolaylı etkisi altındaki insan aklının ürünü olan hükümler ikame olacaktır. Tarihselci anlayışa sahip bir kişinin ortaya koyacağı hukuki çözümler büyük ölçüde Roma hukukunu temel referans alan hukuk metinlerinden çok farklı bir nitelik taşımayacaktır. Bu sebeple tarihselcilik, naslardaki hükümleri akla yatkın hale getirme ve İslâm'ın çağdaş ihtiyaçlara göre yeniden şekillenmesini sağlama değil, günümüz dünyasının hayat tarzı ve tercihlerini İslâm'a ve Müslümanlara benimsetme çabasıdır.

Bütün bu ve benzeri gerekçelere dayalı olarak Allah katında sorumluluk taşıma bilincinde olan bir müftü, iftâ usulü olarak tarihselciliğe başvurmayacaktır. Nüzul ve vurun sebeperinden açıkça tarihi bir gerçekliğe dayalı olarak beyan edildiği ortada olan ayet ve hadisler dışındaki tüm nasları evrensel nitelikte kabul edip, fetva verirken bu esasa dikkat edecektir.

b) Metin Merkezci Anlayış

Tarih boyunca nasların metnini merkeze alan, ayet ve hadisi olabildiğince yorum ve değerlendirme yapmaksızın uygulamaya çalışan anlayışlar mevcut olmuştur. Zahirilik ve

selefilik düşünce ekollerinde bu yaklaşımın izlerini net bir şekilde görmek mümkündür. Günümüzde kendisini zahiri veya selefi olarak tanımlamamakla birlikte nassın metnini merkeze alarak fetva verenler de bulunmaktadır. Bu durum iftâ usulü bakımından ciddi problemlere yol açmaktadır.

Ayet ve hadislerin fıkıhın temel kaynağı olması ile bütün nasların doğrudan fıkıhın kaynağı olması aynı manaya gelmemektedir. Bir benzetme ile bu durum şu şekilde anlatılabilir. Ayet ve hadisler madendeki altın ve elmas gibidir. Nasıl ki yeraltından çıkarılan mücevherler tabiatta bulunduğu şekilde takı olarak kullanılmayıp belirli işlemlerden geçirildikten sonra insanların istifadesi mümkün oluyorsa, naslardan da hüküm çıkarabilmek ve fetva verebilmek için belirli bir metodolojik bilgi çerçevesinde anlama ve yorumlama faaliyetine ihtiyaç vardır. Bu çalışma ve gayretin sonucunda nasda yer alan bilgi, fetvaya dönüşmekte ve insanların istifadesine sunulmaktadır.

Metin merkezci anlayışa dayalı olarak ortaya konulan görüşlere birçok örnek vermek mümkündür:

Barış ve sulh ile ilgili ayetleri (Hac 22/39; Enfâl 8/61) esas alıp, İslâm'da devletlerarası ilişkilerde aslanan barıştır demek veya cihada teşvik eden ayetlerden (Tevbe, 9/41, 73) yola çıkarak İslâm'da devletlerarası ilişkilerde aslanan savıştır hükmünü vermek hatalıdır. Gene aynı şekilde ciltbab ile ilgili ayeti (Ahzâb 33/56) çarşaf giymenin gerekliliğine delil olarak getirmek, Hz. Peygamber'in eşlerinin yabancılarla perde arkasından konuşması hakkındaki ayeti (Ahzâb 33/53) tüm mümine kadınlara teşmil etmekte; Ayrıca altın ve gümüş biriktirip infak etmeyenlerin azaba uğrayacağını bildirildiği ayetten (Tevbe 9/34) hareket ederek Kur'an'dan sermaye düşmanlığı sonucunu çıkarmak da yanlıştır. Ayette faizin kat kat yenilmesinin yasaklanmasını (Âl-i İmran 3/130) gerekçe göstererek katlanmadan faize meşruiyet tanımak Kur'an ayetlerini metodolojik bir temele

dayanmaksızın anlama çabasının yol açacağı hatalı hükümlere bir örnektir.

Hadisin vurud sebebini, zamanını ve gerekçesini göz önüne almadan sadece metne dayalı çıkarım yapmak da yanlış neticeler verebilmektedir. Şehirlinin köylünün malını satmasının ve alışverişte komisyonculuk yapmanın yasak olduğuna fiyatlarla hiçbir zaman narh konulamayacağını söylemek metin merkezci anlayıştan kaynaklanan bir yanlıştır. Cemaatle namaz kılarken erkekler secdeden kalkmadan kadınların başlarını secdeden kaldırmamaları gerektiğine hükmetmek, bir kişinin şahadetini iki kişinin şahadeti olarak kabul etmek, ok atma, at ve deve yarışı dışındaki yarışmaları gayrimeşru kabul etmek de metin merkezci anlayıştan kaynaklanan hatalı hükümlere örnek olarak verilebilir. Burada zikredilen her bir konu ile ilgili hadisler vardır. Ancak bu hadislerin usul ilkeleri ve kuralları çerçevesinde değerlendirilip daha sonra hükme ulaşılması gerekir.

Resulullah (s.) şehre satılmak üzere getirilen malı yolda karşılamayı yasaklamıştır.²³ Ancak bu hadiste alışverişte aracılık yapmak mutlak olarak yasaklanmayıp, piyasanın doğal dengesini bozma, tekel oluşturup karaborsacılık yapma gibi halka zarar verici sonuçlar doğurması durumunda yasaktır. Bu tür sakıncalar doğmadığı sürece aracılık ve komisyonculuk meşru olacaktır. Şehirlinin köylü adına satış yasağı, pazar fiyatları hakkında yeterli bilgisi olmayan köylüyü korumayı amaçlamaktadır. Fiyatlar hakkında yeterli bilgi sahibi olan köylünün aldatılma ihtimali olmayacak ve bu durumda şehirlinin köylünün malını satması caiz olacaktır.

Fiyatlara narh konulma teklifini Resulullah (s.) hiç kimsenin hakkını almama gerekçesi ile reddetmiştir.²⁴ Piyasaya normal şartlarda narh konulmayıp serbest piyasa anla-

²³ Buhârî, Şurût, 8, 11.

²⁴ Ebû Dâvûd, Büyû, 49, 3450.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNCEL FIKHİ PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

yışının yürürlükte olmasını temin etmek önemli olmakla birlikte, suni müdahaleler ile arz-talep dengesi bozularak fiyatlar olması gerektiğinden fazla arttığında, dış güçlerin ekonomik saldırı yapması durumunda tüketicinin hakkını korumak için narh uygulaması yapılabilecektir.

Resulullah'ın cemaatle namaz kılarken erkekler secde-den kalkmadan kadınların başlarını secdeden kaldırmamaları istemesinin²⁵ nedeni o günkü şartlarda erkeklerin bir kısmının fakirlikten dolayı asgari örtünmesi gereken yerlerini örtecek kıyafet bulması ve bu durumun secdeden kalkarken avret yerlerinin açılmasına sebep olma ihtimalidir. Böyle bir mahzurun olmayacağı yer ve zamanda cemaatle namaz kılarken erkekler ve kadınlar aynı anda secdeden kalkacaklardır.

Resulullah (s.) Huzeyme b. Sabit'in şahitliğini iki kimsenin şahitliğine denk tutmuştur.²⁶ Ancak bu durum Resulullah'a mahsus hükümlerdendir. Bu sebeple bir kişinin şehadeti iki kişinin şehadeti olarak kabul edilir şeklinde genel bir hüküm verilemez.

Hız. Peygamber'in "Yarışma ancak üç şeyde vardır. Bunlar: Ok atmak, at ve deve yarışlarıdır."²⁷ hadisi o toplumda bilinen faydalı yarışmalara işaret etmektedir. Hadis başka bölgelerdeki faydalı yarışmaları meşru görmeye engel değildir.

Ayet ve hadislerden verilen örnekler göstermektedir ki, usul kural ve ilkeleri göz ardı edilerek sadece nassın metnine dayalı hüküm çıkarma ve fetva verme hatalı sonuçlara yol açabilmektedir. Dolayısıyla böyle bir yaklaşımın iftâ usulü olarak benimsenmesi isabetli olmayacaktır.

Bu bölümün hazırlanmasında güncel fıkıh problemleri kapsamında daha önce yayınlamış olduğumuz akademik makalelerden yararlanılmıştır. Günümüz Müslümanlarının karşılaştıkları problemlerin tespiti ve çözüm önerilerine yönelik bilgiler özet ve ana fikir olarak yer almaktadır. Konunun farklı yönleri ve ayrıntılı izahı ilgili makalelerde bulunmaktadır.

Güncel Problem 1: Zekât ve Vergi Mükellefiyetinde Adaletsizlik

Problem Tanımı

Zekât ve verginin, devlet organları tarafından toplandığı bir İslâm devletinde yaşayan Müslüman fertler arasında, zekât ve vergi ödeme sorumluluğu açısından bir fark ortaya çıkmayacaktır.¹ Aynı sektörde çalışıp gelir ve servet bakımından birbirine yakın fertler eşit derecede bir mali mükellefiyet ile sorumlu olacaktır. Tüm mükellefler hem zekâtını

²⁵ Ebû Dâvûd, Salât, 142, 851.

²⁶ Buhârî, Fedâil Ashâbi'n-Nebi, 12, 59.

²⁷ Nesâî, Hayl, 14, 3568.

¹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Özdemir, "Zekât ve Vergi Mükellefiyetinde Fırsat Eşitliği ve Adaletin Sağlanması", *Ekev Akademi Dergisi*, yıl: 17, sayı: 56, yaz 2013, s. 1-10.

hem de vergisini vereceği için fertler arasında fırsat eşitliği açısından bir fark oluşmayacaktır.

Laik toplumlarda ise zekât ve vergi mükellefiyeti fırsat eşitsizliğine yol açabilmektedir. Bu nitelikteki devletlerde zekât verme tamamen kişilerin vicdanlarına bırakılmakta, zekât vermeyenler için cezai bir müeyyide uygulanmamaktadır. Aynı gelir düzeyine sahip iki kişiyi düşündüğümüzde birinci kişi uhrevi sorumluluğunu hesaba katarak zekâtını vermekte, ikinci kişi ise bu görevini ihmal etmektedir. Vergi ise her ikisinden de devlet tarafından tahsil edilmektedir. Bu iki kişinin birbirine rakip iki firma sahibi olduğunu düşündüğümüzde birincisinin aleyhine olmak üzere bir fırsat eşitsizliği doğmaktadır. Çünkü hem mali bir sorumluluk olarak zekât vermekte, hem de vergisini ödemektedir.

Çözüm Önerisi

Mevcut sistemde vergiler, zekât sarf yerlerinden çok farklı yerlere ödendiği gibi hatta bir kısmı, İslâm'ın meşru ve caiz görmeyeceği alanlarda harcanmaktadır. Bu sebeple ortaya çıkan eşitsizliğe çözüm önerisi olarak, vergiyi zekât yerine sayıp, vergi verenleri zekâttan muaf tutmak mümkün ve caiz değildir. Ancak zekâtın vergiden sayılması ile problem çözülebilecektir.

Önereceğimiz çözüm şekli, devletin bir zekât fonu oluşturarak isteyen vatandaşların bu resmi kuruma zekâtı vermelerinin sağlanması ve bu fona yatırılan miktarın o kişinin ödeyeceği yıllık gelir vergisinden düşülmesidir. Bu müessesenin sağlıklı yürüyebilmesi için fonda biriken paraların zekât sarf yerlerine uygun olarak harcandığının denetlenebilmesi mümkün olmalı ve halkın güvenini kazanmış ilim adamlarının gözetiminde şeffaf bir yapı oluşturulmalıdır.

Bir örnek üzerinden anlatmak gerekirse, 100 lira gelir vergisi ödeyecek iki kişiden birincisi isterse bu paranın ta-

mamını vergi olarak ödeyecek, diğeri ise yıllık zekât ödeme miktarı olan 30 lirayı zekât fonuna yatıracak geride kalan 70 lirayı ise vergi olarak verecektir. Bu sayede her iki vatandaşın da yıllık ödemeleri gereken miktar aynı olacak ve bu kişiler arasında eşitlik sağlanacaktır.

Çözüm Önerisinin Sağlayacağı Faydalar

- 1) Zekât verenle vermeyen arasında yıllık ödeme mükellefiyeti bakımından eşitlik sağlanacaktır.
- 2) Hz. Peygamber (s.) döneminden başlayarak kamu otoritesinin gözetim ve denetiminde olan² zekât gelirleri zekât fonu kurma teklifinin hayata geçirilmesi durumunda tekrar asli niteliğini kazanacaktır.
- 3) Vergi kaçırma veya vergiden kaçınma davranışlarının azalmasına yardım edecek, mükelleflerin gönül hoşnutluğu ile ödeme yapmaları sağlanacaktır.
- 4) Sosyal devlet olma vasfının gerektirdiği birçok harcamaya için bu yeni kaynak kullanılabilecektir.
- 5) Mevcut durumda zekât ödemeleri büyük çoğunlukla kayıt dışı sürmekte iken, zekât fonu kurulması durumunda vergi indiriminden yararlanmak için halkın geneli buraya para yatıracağından dolayı zekât ödemelerinin büyük bir yekûnu kayıt altına alınmış olacaktır.
- 6) Zekâtını düzenli ödemeyenler, yıllık vergi indirimin-den yararlanmak için zekâtlarını ödeme hususunda daha titiz davranacak ve bu da o toplumda zekât verme oranlarını artıracaktır.
- 7) Zekâtı bizzat şahsın kendisinden değil de kurum aracılığı ile almak zekât alanlarının gururlarının incinmemesine yardım edecektir.

2 Emrullah Dumlu, "İslâm'ın İlk Dönemlerindeki Uygulamalar Ekseninde Kamusal Bir Gelir Olarak Zekât", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 33, s. 91-116. Erzurum 2010.

Çözüm Önerisine Getirilebilecek Tenkit ve Bu Tenkidin Cevabı

Hz. Peygamber (s.) infakta bulunurken önceliği akrabaya vermeye teşvik etmiştir:

Miskinlere tasaddukta bulunmanın sadaka sevabı vardır. Akra-
baya tasaddukta bulunmanın ise hem sadaka sevabı hem de sıla-i
rahim sevabı vardır.³

Zekât fonu kurulup, zekâtlar bu fon aracılığı ile öden-
meye başlandığında daha efdal olan fakir akrabalara veri-
len zekâtın azalacağı şeklinde bir eleştiri getirilebilir. Ancak
buna da çözüm bulmak mümkündür. Zekât fonuna para
yatıran kişilere verdikleri zekâtın kime ulaşmasını istedik-
lerini beyan etme hakkı verilebilir. Zekât fonu bu talebi
değerlendirir ve gerçekten bu kişilerin maddi durum itiba-
riyle zekât alabilecek durumda oldukları tespitinin yapıl-
ması durumunda, zekât o kişilere ödenir. Böylelikle, zekât
veren hem gelir vergisinden indirim hakkı elde eder, hem
de zekâtını fakir akrabasına vermiş olur. Ayrıca zekât alan
bu kişi, akrabası olan zekât mükellefinin teklifi ile zekât fo-
nunun sisteminde zekât alabilecekler listesine dâhil olacağı
için sadece kendi akrabasının zekâtını almakla kalmaz, bu-
nun yanında kurumda biriken zekâtlardan da şartlara göre
hisse sahibi olabilir.

Güncel Problem 2: Toplumda Karz-ı Hasen Uygula- masına Yeteri Kadar Başvurulmaması

Problem Tanımı

Naslarda karşılıksız ödünç para ya da mal verilmesi
(*karz-ı hasen*) teşvik edilmesine rağmen Müslümanlar bu

³ Nesâî, Zekât, 82, 2572.

erdemli davranışa yeteri kadar yönelmemektedirler.⁴ Bu du-
rum toplumda faizli akitlerin yaygınlaşmasına yol açmak-
tadır. Karz vermenin önündeki engellerin aşılmasına yöne-
lik çözüm önerileri sunulması durumunda insanların faiz
günahına girmeden ihtiyaçlarını temin etmeleri mümkün
olacaktır.

İnsanların borç verme konusunda yeterli özveriyi gös-
termemesinin başlıca dört sebebi bulunmaktadır. *Birincisi*
manevi kazanç bakımından karz-ı hasenin öneminin far-
kında olunmaması, *ikincisi* ödünç verilen paranın zaman
içinde değer kaybına uğraması, *üçüncüsü* borç verenin
alacağını zamanında teslim alamamaktan endişe etmesi,
dördüncüsü borçlunun temerrüdü durumunda alacaklının
hakkını alamamasıdır.

Çözüm Önerisi

Karşılıksız ödünç vermenin öneminin kavratılması ve
toplumda yaygınlık kazanması için eğitim kurumlarının
müfredatında konuya yer verilmesi, insanları manevi ka-
zanca yönlendiren eğitim ve bilgilendirme çabalarının ar-
tırılması, konu ile ilgili kitap ve makalelerin yazılması, karz
akdi ile ilgili panel, konferans ve diğer akademik etkinlikler
yapılması, vaaz ve irşat programlarında bu konunun hassa-
siyetinden bahsedilmesi ayrı bir önem taşımaktadır.

Günümüzde, kâğıt paranın değer kaybına uğraması karz
akdinde önemli bir problem teşkil etmektedir. Karz-ı hasen
anlayışı ile başkalarının ihtiyaçlarını gidermelerine yardım-
cı olmak üzere ödünç veren kişi, manevi olarak mükâfat
elde etmekle birlikte, verdiği para veya malın kendisine de-
ğer bakımından daha az miktarın teslimi sebebiyle maddi

⁴ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Özdemir, "Karz Akdinin Ma-
hiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 175-195, 2012.

açıdan zarara uğramaktadır. Bu konuda yapılması gereken, ödünç verenin hakkının tam olarak korunmasıdır. Bunu sağlamanın yolu da ödünç alınan paranın enflasyondan kaynaklanan değer kaybının ilave edilerek geri ödenmesidir.

Kâğıt paraların değer kazanması ya da kaybetmesi itibari bir değerdir. Kâğıt paranın ölçü birimi satın alma gücüdür. Bu nedenle paranın değerinin düşmesi sebebiyle değer farkının verilmesi gerekmektedir.⁵ Ödeme zamanında enflasyon farkının ödenebilmesi için paranın geçen süreç içinde ne oranda değer kaybettiğinin tespit edilmesi gerekecektir. Bu hususta, objektif kıstaslara dayanması durumunda devletin açıkladığı enflasyon oranı veya yiyecek, içecek, mesken gibi temel ihtiyaçlardaki artış oranlarının ortalaması esas olarak alınabilir.⁶

Karz-ı hasenin yaygınlaşmamasının temel sebeplerinden birisi de borcun zamanında geri ödenmeme ihtimalinin yüksek olmasıdır. Bu engeli aşmak üzere bankalarda “karz hesabı” açılması mümkündür. Teklif edilen bu öneriyi örnek bir olay üzerinden şu şekilde açıklamak mümkündür.

Borç isteyen (A), arkadaşı (B)’ye 80.000 TL borç vermesi için müracaat etmektedir. (B), bankadaki “karz hesabına” 100.000 TL yatırmaktadır. (A), (B)’den aldığı ödünç kullanma belgesi ile bankaya başvurmaktadır. Banka (A)’ya 80.000 TL vermektedir. Banka, kalan 20.000 lirayı süresi içinde istediği şekilde kullanma hakkına sahiptir. Borcun geri ödeme süresi bir yıldır. Süre sonunda iki ihtimal söz konusudur. Birinci ihtimale göre; (A) 80.000 + bir yıllık enflasyon farkını bankaya yatırmakta, banka bu miktarı ve 20.000 lirayı (B)’ye ödemektedir. Böylece (B)’ye yıl sonunda enflasyon farkı eklenmiş olarak 100.000 lira ulaşmış bulunmaktadır. Bu işlemi, altın üzerinden yaparak enflasyon farkı olmaksız-

zın yapmak da mümkündür. İkinci ihtimale göre; (A) yılsonunda 80.000 TL bankaya yatırmamıştır. Banka elinde tuttuğu 20.000 lirayı ve (A)’nın henüz ödemediği 80.000 lirayı öz kaynaklarından (B)’ye ödemektedir. (B) verdiği borcu zamanında geri almaktadır. Ancak borç alan (A)’nın bankaya borcu devam etmektedir. Banka alacağı tahsil için başvurulacak yasal yollarla 80.000 lirayı enflasyon farkı ve mahkeme masrafları dâhil olmak üzere (A)’dan tahsil edecektir. Bu olumsuz durumun ortaya çıkabileceğini düşündüğü durumlarda bankanın sürecin en başında (A)’dan rehin, kefil, ipotek talep etmesi mümkündür.

Bu uygulamanın hayata geçmesi durumunda, ödünç veren parasını veya malını geri alabilmeyi garanti altına almış olacak, faizsiz ödünç bulma kolaylaşacak, ödünç alan kişi, karşısında hukuki açıdan güçlü kurumsal bir tüzel kişi bulunduğu için borcunu ödeme konusunda daha titiz davranacaktır. Finans kuruluşları da kefalet mükellefiyetine karşılık olarak çekilemeyen miktarı mevduat olarak bir yıl boyunca kullanabilme imkânına kavuşacaktır. Borç veren, borç alan ve kefil olanın kazanç içinde olduğu böyle bir sistem kurulabilirse faize alternatif olmak üzere karz-ı hasen uygulamasının toplumda yerleşmesi sağlanabilecektir.

Borçlunun temerrüdü durumunda alacaklının hakkını koruyan tedbirlere başvurmak gerekmektedir. Borcunu ödeme imkânı bulamayanlara kolaylık gösterilip süre tanınması gerekmektedir.⁷ Ancak ister karz akdinde, isterse satım akdinde olsun, borcunu kötü niyetle ödemeye yaklaşmayanları aynı kolaylıklardan yararlandırmak alacaklılara karşı haksızlık olacaktır. Karz akdinde geri isteme tarihinden sonrası için adalet kurallarına göre bir tazminat uygulamak uygun olacaktır.⁸

7 Bkz. Bakara Suresi, 2/280.

8 Hamdi Döndüren, “İslâm’da Para, Kredi, Faiz ve Enflasyon İlişkileri”, *Para, Faiz ve İslâm*, s. 210.

5 Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular II*, Samsun 2010, s. 424.

6 Hayreddin Karaman, *İslâm’ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 357- 358.

Belirlenen tazminat miktarı, geçen süredeki paranın değer kaybı kadar olması durumunda bu miktarın alınması caiz olacaktır. Ancak tazminatın enflasyon farkının üzerinde olup ödünç verene ek kazanç sağlayacak miktarda olması durumunda elde edilen bu gelirin helal kazanç olması bakımından şüphe doğacaktır. Kanaatimize göre en uygun yöntem yüzdelik bir tazminat oranı belirlemek yerine, her bir temerrüt için ortaya çıkan zararın büyüklüğüne göre farklı miktarların hakem veya hâkim tarafından tespit edilmesidir. Bu tespit yapılırken ödünç alınan paranın zamanında ödenmemesinden doğan somut zararlar varsa göz önüne alınmalı, muhtemel kazanç miktarları tazminata dâhil edilmemelidir. Bu şekilde belirlenen tazminatın miktar bakımından az olması sebebiyle kötü niyetli borçlular için caydırıcı olmaması durumunda; devlet, elde edilen geliri kamu hizmetinde kullanılmak üzere borçlunun ödemesi için ilave bir mali ceza oranı tespit etmelidir.

Güncel Problem 3: Yolculukta Farz Namazların Vasıta Üzerinde Kılınması

Problem Tanımı

Ulaşım vasıtalarının büyük gelişim gösterdiği çağımızda, namaz ibadetinin yolculukta nasıl kılınabileceği ve hangi ruhsat hükümlerinin devreye gireceği hususu üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulması gereken bir konudur.⁹ Nafile namazların vasıta üzerinde kılınabileceği hususu ittifakla kabul edilirken, farz namazların hangi şartlarda vasıta üzerinde kılınabileceğinde ihtilaf bulunmaktadır. Bu konuda Müslümanlara yol gösterecek bir bilgilendirmenin yapılması gerekmektedir.

⁹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Özdemir, "Yolculukta Namazın Vasıta Üzerinde Kılınması", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, c: 4, sayı:5, s. 51-59, 2017.

Çözüm Önerisi

Yolculukta farz namazların geçerli bir sebep olmadan vasıta üzerinde kılınamayacağı hükmünü esas aldığımızda, yolcuların vakit namazlarını kılmak için uygulamaları gereken hareket planını şu şekilde belirlemek isabetli olacaktır. Burada zikredilen maddeler öncelik-sonralık sırası gözetilerek sıralanmıştır.

- 1) İbadetleri tüm rükün ve şartlarına riayet ederek eda etmek asıl olduğu için ilk önce yapılması gereken yolculuğa başlamadan namaz vakti girmiş ise namazı kılarak yola çıkmak, seyahat esnasındaki hareket etme ve dinlenme planlamasını namaz vakitlerine göre belirlemektir.
- 2) Yolculuk esnasında namazı vaktinde kılma fırsatı bulamayınca yapılması gereken namazları cem ederek kılmaktır. Namazları cem ruhsatı, gün içinde uzun bir zaman aralığı fırsatı verdiği için büyük ölçüde problemi çözmektedir.
- 3) Namazları cem ederek kılma imkânı bulunmayınca namazı kazaya bırakmak yerine vasıta üzerinde kılmak isabetli olacaktır. Yolculuk yapılan vasıtanın, namaz kılmaya müsait alanı olması durumunda tüm erkânına riayet edilerek namaz kılınmalıdır.
- 4) Namazın kılınması hususunda buraya kadar zikredilen önerilerden hiçbirini sağlamıyorsa yapılması gereken vasıta üzerinde rükû ve secdeyi imâ ile namazları kılmaktır.
- 5) Yolculukta namazı kılmak için bu şekilde bir gayret içinde olmaksızın namazı kazaya bırakmak isabetli bir davranış olmayacaktır. Burada bahsi geçen çözüm önerilerinin hiç birinin uygulanamaması durumunda namazın kazaya bırakılması söz konusu olabilecektir. Namazı kazaya bırakma, namaz kılabilme ile ilgili bü-

tün ihtimallerin tükendiği en son durumda gündeme geleceği unutulmamalıdır.

Güncel Problem 4: Kameri Ayların Tespitindeki İhtilaflar

Problemın Tanımı

İslâm dünyası birçok hususta bölünmüşlük ve parçalanmışlık örneği sergilediği gibi kameri ayların başlangıcını ve bitişini tespitinde de ittifak sağlayamamaktadır.¹⁰ Ramazan ayının başlangıç zamanı, ramazan bayramı, kurban bayramı ve arefe gününün tespitinde farklı uygulamalar sebebiyle Müslümanlar arasında zaman zaman karşılıklı ithamların yaşandığı gözlenmektedir.

Problemler ve Çözüm Önerileri

Birinci Problem

Kameri ayların tespitinde problemin çıkış sebeplerinden birisi “Hilalin tespitinde sadece gözle görmek esastır, hesaba itibar edilemez” diyenlerin mevcudiyetidir. Problemi çözmek için bu görüşte olanların ileri sürdükleri iddia ve delilleri ortaya koyup bu iddialara ikna edici cevapların verilmesi gerekir.¹¹

İleri sürülen delil/iddia: Resulullah (s.) şöyle buyurmuştur:

Ay yirmi dokuz çekebilir. (Ramazan) hilalini görünceye kadar oruca başlamayın. (Şevval) hilalini görünceye kadar da bayram yapmayın. Eğer hava kapalı olursa ayı otuz güne tamamlayın.¹²

10 Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Özdemir, “Kameri Ayların Tespitindeki İhtilafların Sebepleri ve Çözüm Önerileri”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 2010, s.195-206.

11 Bkz. İrfan Yücel, “Hilal”, *DİA*, XVIII, İstanbul, 1998, s.5-6.

12 Buhari, Savm, 11; Müslim, Sıyam 2, 2550; Ebû Dâvud, Sıyam, 4, 2320; Mâlik, Muvatta’, Savm, 1.

Hadis-i şerifte sadece rü’yetten bahsedildiği için hesaba itibar edilemez.

Cevap: Hadis-i şerifte hesaba asla itibar etmeyin; yalnız ve yalnız gözünüzle gördüğünüzde hilalin varlığına hükmedin şeklinde bir ifadenin olmadığı açıktır. Hz. Peygamber (s.), o dönemin şartlarında başka bir yol ile hilalin tespiti yapılamayacağı için, ay başlangıç zamanının görerek tayin edilmesine işaret etmiştir. Hadisin metnini anlamaya çalışırken sadece lafza itibar etme metodu yerine, lafzın niçin, nerede ve hangi amaçla söylendiği göz önüne alınarak hükme ulaşmak gerekir. Amaç, oruç vaktinin belirlenmesidir. Belirlenme şekli, amaç değil araçtır. Nitekim ayet-i kerimedeki “Yaya veya develere binmiş olarak gelsinler.”¹³ emri, hacca sadece yaya veya deve ile gidilebilir diye bir sınırlandırılmaz. Dolayısıyla araç hükümler gerçek amaca ulaşma yolunda değişime açık niteliktedir.

İleri sürülen delil/iddia: Nücum bilgisine ve müneccimlere güvenilemez.

Cevap: İlmi bir geçerliliği olmayan astroloji ile tüm ilim çevreleri tarafından bir ilim dalı olarak kabul gören astronomi birbirine karıştırılmamalıdır. Nücum bilgisinin karşılığı astrolojidir, astronomi ya da uzay bilimi değildir. Elbetteki zan ve tahmini esas alan astrolojiye dayalı olarak hareket etmek isabetli olmaz. Ancak günümüzde hilalin tespitinde evrensel bir geçerliliği olan, çok ince hesaplara dayalı olan astronomi ilminden yararlanılmaktadır.

İleri sürülen delil/iddia: Hilalin tespiti oruç ve hac ibadeti ile ilgilidir. İbadetlerde ictihad yapılamaz.

Cevap: İctihadın fehm, kıyas ve maslahat olmak üzere çeşitleri vardır. Hakkında nas olan konuda kıyas ve maslahat ictihadı yapılamasa da *fehm* (anlama) ictihadı yapılabilir. İbadet konularına ilişkin mezhepler arası farklılıklar

13 Hac Suresi, 22/27.

ictihad farklılıklarına dayanmaktadır. Ayrıca kameri ayların başlangıcını tespit etmek mahza bir ibadet değildir. Ayın hareketleri, oruç ve vakfe gibi ibadetlerin başlangıç ve bitiş zamanını gösteren alametlerdir.

İleri sürülen delil/iddia: Müslümanları ayın tespitinde hesap ile mükellef tutmak dinin kolaylık ilkesine aykırıdır.

Cevap: Günümüzde teknik ve teknolojik gelişmeler sayesinde kolay olan hesaba dayalı olarak hareket etmektir. Yaşadığı coğrafyada astronomik hesap bilgisine ulaşamayanlar için gözlemle hilali tespit imkânı devam etmekle birlikte, iletişim araçlarından yararlanarak ayın doğma ve batma zamanını öğrenebilenler için kolay olan hesaba göre hareket etmektir. Çağımızda Müslümanların geneli için gözlemle ayın tespiti zor, hesaba dayalı olarak belirlenen zamana uymak ise kolay olandır.

İleri sürülen delil/iddia: Orucun vücup sebebi hilalin kendisi değil rü'yettir. Şerî sebep (rü'yet) gerçekleşmeden hüküm sabit olmaz.

Cevap: Orucun vücup sebebi olarak gözle görmeyi esas almanın bir gerekçesi yoktur. Vücup sebebi olarak rü'yet benimsenirse, orucu bizzat gözlemlemeyenler için vücupyetin olmadığını ve gece-gündüz süreleri uzun bölgelerde rü'yet gerçekleşmediği sürece vakit takdir edilerek orucun tutulmayacağını söylemek gerekecektir ki, bunun isabetli olmadığı açıktır. Bu konuda doğru yaklaşım, orucun vücup sebebi olarak ramazan ayının girmesini kabul etmektir. Ramazan ayının başladığı, herhangi bir yöntem kullanılarak tespit edilmişse mükelleflere oruç farz olacaktır. Gün ya da gecenin uzunluğundan dolayı tespit mümkün olmayan yerlerde ise takdir edilerek oruç tutulacaktır.

Bütün bu cevaplara ilave olarak şu hususun da ifade edilmesi gerekir. Havanın kapalı olmasından dolayı şaban ayını otuz güne tamamlayarak hareket edildiğinde zanna

göre hareket edilmektedir. Çünkü şaban ayının otuzuncu günü olarak takdir edilen gün, ramazan ayının birinci günü olma ihtimali vardır. Buna karşılık milimetrik hesaplamalarla ulaşılan sonuçlar ise gökyüzündeki kesin durumu göstermektedir. Kesin bilgi varken zanna itibar edilmesi doğru olmayacaktır. Bu sebeple hesaplamalarla yeni ayın başladığı tespit edilmişse, herhangi bir engel sebebiyle hilal gözlemlememiş olsa bile yeni ayın başladığına hükmetmek gerekir.

İkinci Problem

Hesaba dayalı olarak hareket edilebileceğini kabul etmek Müslümanlar arasındaki kameri ayları tespit konusunda var olan ihtilafı sona erdirmemektedir. Hesaba dayalı belirlemeyi kabul edenler *ıçtima* (kavuşum) anının esas alanlar ve hesaba dayalı rü'yeti esas alanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Birinci gruba göre ayın bir aylık hareketinde bir kez güneş, ay ve dünya aynı doğrultuya gelmektedir. Buna ıçtima (kavuşum) denilmektedir. Ayın başlangıcı olarak ıçtima esas alınmalıdır. Hesaba dayalı rü'yeti kabul edenlere göre ise, yeni ayın başladığına hükmedebilmek için kavuşumun gerçekleşmesi yeterli değildir. Aynı zamanda yeni ayın hilalinin görülebilir oluncaya kadar beklemek gerekir. Bunun için, kavuşumdan sonra, ay ile güneşin açısal uzaklığı 8 dereceden az ve güneşin batışı anında ayın ufuktan yüksekliğinin açısal değeri 5 dereceden az olmamalıdır. Bu iki hususun gerçekleşebilmesi için de ayın güneşten 25 dakika kadar geç batması şarttır.

Çözüm Önerisi

Kameri ayın başlangıcını belirlerken hangi zamanın esas alınacağı konusundaki bu iki yaklaşımı farklı iki ictihad olarak kabul etmek gerekir. Her iki görüşün makul ve meşru olduğunu gösteren deliller sunmak mümkündür. Yapılması

gereken her iki hesap şeklinin de başvurulabilecek bir yöntem olarak kabul etmektir. Yapılmaması gereken ise birisini mutlak doğru görüp diğer metoda göre hareket edenleri suçlamak ve hatalı olmakla itham etmektir.

Çözüm Önerisine Getirilebilecek Tenkit

Her iki hesap yöntemi de meşru ve uygulanabilir ise Müslümanlar farklı yönetime göre hareket ederler ve aralarındaki ihtilaf devam eder.

Tenkidin Cevabı

İdeal olan durum, tüm Müslümanların üzerinde yaptırım gücü olan bir teşkilatın var olması ve onun aldığı/tercih ettiği ictihadın Müslüman devletler tarafından uygulanmasıdır. Ancak bunun mevcut uluslararası konjonktür dikkate alındığında kısa vadede gerçekleşmesi mümkün gözükmemektedir. Bu durumda yapılması gereken Suudi Arabistan yönetimi arefe gününü belirleyip hac ibadetinin başlangıç zamanını tespit ettiği için onun tercih ettiği ictihadı benimseyerek takvimlerin hazırlanmasıdır. Bunun çözüm olarak uygulanabilmesinin en önemli şartı, Suudi Arabistan yönetiminin sabit olmayan, yıldan yıla değişen uygulamaları bırakıp iki ictihaddan birisinde karar kılmasıdır.

Üçüncü Problem

Aynı ülkede farklı zamanlarda oruca başlayan ya da bayrama giren insanların olması bir başka önemli problemidir.

Çözüm Önerisi

Uluslararası ölçekte bir ittifak sağlanamıyorsa en azından aynı ülke sınırları içinde ittifak sağlanmalıdır. Bunun

için yapılması gereken her vatandaşın kendi ülkesinde takvim olarak resmen ilan edilen bilgiyi esas alması ve ibadetlerini buna göre yapmasıdır. Oruç ibadetinin ve bayramların hem fert hem de toplum açısından sağlayacağı maslahata ulaşabilmek için toplum olarak hep birlikte yapılması gerekir. Bu sayede en azından aynı topraklar üzerinde yaşayanlar arasında fitne ve ikilik çıkmasının önüne geçilmiş olur.

Güncel Problem 5: İslâm Âleminin Şiddet ve Saldırı Sarmalı İçinde Olması

Problem Tanımı

Günümüzde İslâm dünyasında sürekli çatışmalar yaşanmakta, dünyadaki Müslüman nüfusunun çoğunluğu silahlı, bombalı saldırı eylemi sarmalı içinde yaşamak zorunda kalmaktadır.¹⁴ Bu çatışmaların aktörlerine bakıldığında kendisini Müslüman olarak tanımlayan kişiler olduğu görülmektedir. Kendisinden farklı düşünce ve inançta olanlarla silahlı mücadeleyi bir yöntem olarak benimseyen kişi ve gruplara bu davranışlarının fıkhn belirlediği ilkeler çerçevesinde gayrimeşru olduğunun ortaya konulması İslâm toplumlarının geleceği için büyük önem arz etmektedir.

Çözüm Önerisi

Yapılması gereken İslâm dünyasında silahlı eylem gerçekleştirenlere uyguladıkları yöntemin meşru olmadığını gerekçeleri ile birlikte ortaya koymaktır. Günümüzde silahlı eylem yapan kişi ve grupların yaptıklarının gayrimeşru olduğunu gösteren başlıca deliller, gerekçeler şunlardır:

¹⁴ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Özdemir, "Günümüzde İslâm Dünyasındaki Şiddet ve Saldırıların Meşruiyet Sorunu" *The Journal of Academic Social Science Studies JASSS*, Number: 27, p. 77-89, Autumn I 2014.

- a) Silah kullanma yetkisinin kamu otoritesine ait olması gerekir. Hz. Peygamber (s.) Medine’de kurulan Medine site devletinin başkanı olarak kamu otoritesini temsil etmiş ve düşmanlara karşı yapılan silahlı mücadeleler Hz. Peygamber’in izni ve bilgisi dâhilinde gerçekleşmiştir. Batn-ı nahle vakasında kureyş kervanına saldırılması, Bi’r-i meûne faciasından kurtulan Amr b. Ümeyye’nin yolda karşılaştığı iki Necidliyi öldürmesi Hz. Peygamber tarafından tasvip edilmiştir. Mekke döneminde silahlı mücadele izni verilmediği için bu dönemde Müslümanlar münferiden hareket edip müşriklere saldırıda bulunmamıştır.
- b) Müslümanların yaşadığı topraklarda can ve mal emniyetinin sağlanması İslâm dinin temel hedeflerindendir. Kamu düzeni ve güvenliği temin edilemeyen bir toplumun devamını sağlamak mümkün değildir. Saldırıların İslâm ülkelerinde olması korunması gereken temel değerlerin kaybedilmesine yol açtığından dolayı bu eylemler gayrimeşrudur.
- c) Sadece hedefin meşru olması yetmez, o hedefe ulaşırken izlenen metodun da meşru olması gerekir. İslâm dünyasındaki saldırı ve şiddet hareketlerinin terör eylemi niteliği taşıdığı açıktır. Terörle ulaşılabilecek hiçbir meşru hedef olamaz.
- d) İslâm âlemindeki çatışma, kan dökme ve intihar eylemleri ile en büyük zarar Müslüman kimliğine verilmektedir. Mevcut şiddet ve saldırı hareketleri gayrimüslimlerin Müslümanlara önyargı ile bakmalarına sebep olmakta bu durum İslâm’ın tüm insanlığa ulaştırılmasına ve öğretilmesine engel olmaktadır. Müslüman kimliğine verdiği zararlar ortada olan bu tür eylemler, yolaçtığı zararlar sebebiyle gayrimeşrudur.

- e) İslâm adına hareket ettiklerini iddia eden bazı grupların söylem ve hedefleri dikkatli incelendiğinde gerçekte mezhep taassubuna dayalı olarak hareket ettikleri görülmektedir. Mezhep farklılığı ayrışmanın bir gerekçesi olamaz. Taassup ve bağnazlık temeline dayanan hareketlerin meşruiyet sınırlarını koruması beklenemez. Niyetin gayrimeşru olması bu niyetle yapılan davranışın gayrimeşru olmasını gerektirir.
- f) İslâm ülkesindeki şiddet ve kargaşa ortamının sömürgeci devletlerin konumlarını ve güçlerini daha da artırmalarına fırsat sunmakta olduğu göz önüne alındığında bu fırsatı onlara vermek meşru olmayacaktır.

Güncel Problem 6: İslâm’ın Uluslararası İlişkilerdeki Temel Yaklaşımının Yanlış Tespit Edilmesi

Problem Tanımı

İslâm dininin savaş olgusuna bakışını doğru olarak tespit etmek son derece önem arz etmektedir.¹⁵ Bu konuda iki yaklaşım olduğu görülmektedir. Ancak her iki görüş de tenkide açık hususlar içermektedir.

“İslâm’da aslolan barıştır.” görüşü, klasik fıkıh kitaplarında düşmanla savaşmayı gerekli gören hükümlerle çelişmesinin yanında, asr-ı saadette başlayıp yüzyıllar boyu süren tüm fetih hareketlerinin gayrimeşru olduğu ve savaşa katılan tüm mücahidlerin zulüm ve haksızlık yaptığı sonucuna götürecektir.

“İslâm’da aslolan savaştır.” görüşünün benimsenmesi durumunda ise, günümüzdeki bazı silahlı terör örgütleri yaptıkları için meşruiyet zemini kazanacak, dünya kamuo-

¹⁵ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Özdemir, “Fıkıh Mezheplerinin Daru'l-Harb ile İlişkilerde Savaşı Esas Almalarının Sebepleri ve Günümüz Açısından Tahlili” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 113-134.

yundaki müslüman algısı olumsuz yönde etkilecek ve İslâm dinine karşı önyargılı bakış yaygınlaşacaktır. İslâm'da savaşın asıl olduğunu savunanlar, tarihsel nitelikteki ictihadları evrensel hale getirerek günümüz insanlarına sunma hatasına düşmektedirler.

Çözüm Önerisi

Cihadın temel gayesi İslam dininin tebliğini sağlamak ve ilâ-yi kelimetullahı gerçekleştirmektir. Allah yolunda savaşmak amaç değil araçtır. Fıkıh mezhepleri, savaşın devletlere tanınan bir hak olarak görüldüğü dönemlerde, Müslüman olmayan ülkelerle savunma savaşı dışında da savaş yapılmasını meşrû kabul etmişlerdir. Yaşadığımız asırda ise uluslararası ilişkiler bağlamında mevcut olan şartlar, savaş dışı yollarla dünyada İslâm hâkimiyetinin sağlanması yolunun tercih edilmesini gerekli kılmaktadır. Zaten cihad kavramı sadece silahlı mücadele ile sınırlı değildir.

Sonuç olarak, “İslâm'da aslolan barıştır veya aslolan savaştır.” şeklinde geçmiş ve gelecek tüm zamanları kapsayacak genellikte bir hüküm vermek yerine, esas amacın İslâm'ın tebliği ve yeryüzünde İslâm hâkimiyetinin sağlanması olduğunu, bu hedefe götürecek araçların zamanın, mekânın ve şartların değişmesi ile değişebileceğini kabul etmek daha yerinde olacaktır.

Bu yaklaşımın “İslâm'da aslolan barıştır.” görüşünü savunanlardan temel farkı, geçmiş dönemdeki fetih hareketlerini meşru görmek ve uluslararası ilişkilerde şartların oluşması durumunda günümüzde yeniden cihad amacına savaş aracı ile ulaşmanın meşruiyetini kabul etmektir.

Bu yaklaşımın “İslâm'da aslolan savaştır.” görüşünü savunanlardan temel farkı ise, uluslararası anlaşmalar ve çağımızdaki devletlerarası ilişkilerin oturduğu temel düzlem ve anlayış sebebi ile cihad amacına savaş aracını kullanılarak

gitmenin-mevcut şartlar devam ettiği sürece- gayrimeşru olacağıdır.

Güncel Problem 7: Tüketim Amaçlı Borçlanmalarda Faizli İşlemlerin Yaygınlık Kazanması

Problemin Tanımı

İnsanların ihtiyaçları karşılamak veya hayat standardını yükseltmek için nakit ihtiyacı olduğunda faizli bir akit yapmadan bu taleplere çözümler sunulması, faizin yaygınlaştığı günümüzde ayrı bir önem arz etmektedir. Müslümanlar bazen çeşitli mazeretler ileri sürerek, bazen de faiz günahına düşme kaygısı taşımadan faizli kredi kullanmaktadırlar. Faizli krediye alternatif faizsiz alternatif çözüm önerilerinin ve helal yolların gösterilmesi günümüzde fıkıh ilmiyle meşgul olanların önemli sorumlulukları arasındadır.

Birinci Çözüm Önerisi

İstediği tüketim giderleri için yeterli nakde sahip olmayanların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için birinci yol, önce ihtiyaç duyulan miktarda nakit paranın temin edilmesi daha sonra da ihtiyaç duyulan şeyin satın alınmasıdır. Ülkede tüketim amaçlı borçlanmalarda faizli kredi alınmasını ortadan kaldırmayı hedefleyen bir siyasi iradenin alabileceği başlıca tedbir ve yöntemler şunlardır:

- Karz-ı hasenin öneminin kavratılması için çalışmalar yapmak.
- Bankalarda karz hesabının açılması uygulanmasını başlatmak.
- Çalışanların maaşlarını belirli kurallar çerçevesinde avans olarak kullanmasına izin vermek.

- Çalışanların kıdem tazminatlarının erken kullanılmasına imkân sunmak.
- Merkez bankasında tutulan munzam (zorunlu) karşılıkları, faizsiz tüketim kredisi olarak kullanırmak.
- Tasarrufa dayalı faizsiz finansman (elbirliği) sisteminde aksayan yönleri ıslah edip, yasal temele dayandırmak.
- Banka hesaplarında unutulmuş parayı faizsiz tüketici kredisi olarak kullanırmak.
- Bireysel tasarruf sistemini uygulamak: Bu sistem, bireysel emeklilik sisteminin bir benzeri olarak, devletin belirli süre tasarruf sistemine dâhil olanlara ev/araba alabilecek miktara yaklaşınca katkı sağlamasıdır. (Örnek: Bir şahıs 65.000 TL değerinde bir araba almak istemektedir. Devletin ilgili kuruluşu ile yaptığı anlaşmaya göre toplam miktar 30 ay sonra tahsil edilmiş olacaktır. Katılımcı 30.000 TL'yi 15 ayda devlete yatıracaktır. 15 ay sonra devlet, arabanın toplam fiyatını firmaya ödeyerek arabayı katılımcıya teslim edecektir. Kalan 15 ay süresince 30.000 TL devlete ödenmeye devam edecektir. Eksik kalan 5000 TL ise devletin sistemde olanlara katkı payı olarak kabul edilecektir.)
- Karz-güvence fonu projesini uygulamak: Bu proje, insanların acil durumlar için yastık altında tuttukları paranın fon aracılığı ile faizsiz kredi olarak kullanılarak ekonomiye kazandırılması esasına dayanmaktadır. Fona para yatıran her şahsa devlet, üzerinde ileride sunulacak hizmetin kapsamını açıklayan bir sertifika vermektedir. (Örnek: (A) öldüğü zaman ihtiyaç duyulacak kadar miktarı yastık altında tutmaktadır. (A) ölüm hali için belirlenen 10.000 TL miktarı fona yatırarak "ölmeden önce ölüme hazırlık sertifikası"

almakta ve vefat anından kabre konuluncaya kadar yapılacak tüm masrafları devlet üstlenmektedir.)

İkinci Çözüm Önerisi

Tüketim ihtiyaçları için ikinci yol, tüketicilerin yeterli miktarda nakit temin etmeksizin tüketim eşyasına sahip olmaları, süreç içinde yapılan ödemeler ile borcun kapatılmasıdır. Bu çözüm önerisinin sonuç vermesi için başlıca yapılması gerekenler şunlardır:

- Elden taksit ve senetle vadeli satışın yaygınlaştırılması.
- Katılım bankalarının uyguladığı murabaha şeklinin ıslah edilmesi.
- Devletin menkul ve gayrimenkulleri uzun vadelerle vatandaşlara satması.
- Borsa hissesi satın alma yöntemi: İnşaat ve oto satış firmalarının borsadaki hisselerinin belirli bir miktarının satın alınması durumunda, hisse senedine sahip olmaya devam edildiği sürece şirketlerin bünyesindeki ev ve arabadan yararlanma hakkının tanınması; hissenin değerinin yeterli seviyeye çıkması durumunda mülkiyetin naklinin gerçekleştirilmesi projenin ana esasını oluşturmaktadır. (Örnek: (A) inşaat firmasının 50.000 TL değerindeki hissesini alan (B), 200.000 satış fiyatı olan dairede oturma hakkı kazanmaktadır. (B)'nin önünde iki yol bulunmaktadır. Birinci yol şirket hisselerini almaya devam etmektir. Şirketin hisselerini satın almaya devam eden (B) oturduğu evin satış fiyatı kadar hisse aldığı evin mülkiyeti kendisine geçmekte ve şirketle olan ortaklık ilişkisi sona ermektedir. İkinci yol ise hisse almak hatta elindeki şirket hisselerini de satmaktır. Bu durumda yapılacak bir anlaşma ile bir müddet sonra (B) evi tahliye etmekle yükümlü olacaktır.)

- Mülk devletin, kullanım hakkı vatandaşın projesi: Bu projede devletin belirli kıstasları sağlayan “ideal vatandaşlara” tanıdığı bir yararlanma hakkı mevcuttur. Bu vasıflara sahip olanlara devlet, mülkiyeti kendinde olmak üzere evin ya da arabanın çok uzun süreliğine kullanım hakkını devretmektedir.

Güncel Problem 8: Cuma Namazının Rekât Sayısı/ Zuhr-i Âhir Namazı

Problem Tanımı

Hız. Peygamber’in (s.) cuma namazı ile ilgili uygulamasına bakıldığında cumanın farzından önce ve sonra nafile (sünnet) namaz kıldığı görülmektedir. Asr-ı saadette cuma namazı sadece cumanın farzı ve sünneti olarak kılınmasına rağmen günümüzde zuhr-i âhir ve vaktin sünneti adı ile namaz kılınmaktadır. Uygulamadaki problemliler olan hususlardan ilki bir kısım Müslümanların zuhr-i âhir namazını cuma namazının bir cüzü olarak kabul etmeleridir. İkincisi ise bazı Müslümanların ise cuma namazı ilk dört rekât sünnet ve iki farz ile tamam olduğunu, farzdan sonra kılınan namazın o günün on rekât öğle namazı zannetmeleri ve cuma namazının son dört rekâtını kılmadan camiden ayrılımlarıdır. Bir başka problemliler husus ise, cuma namazını on rekât olarak kılıp camiden çıkmak isteyenler zuhr-i âhir kılmaya devam edenlerin önünden geçerek camiden dışarı çıkma durumunda kalmalarıdır.

Birinci Çözüm Önerisi

“Cuma namazı kılındıktan sonra zuhr-i âhir namazı kılınmalıdır.” görüşünün temelinde, bir şehirde birden fazla camide cuma kılınıp kılınmayacağı konusundaki görüş ayrılığı yatmaktadır. Naslarda her bir şehirde tek bir yerde cuma namazı kılınmalıdır şeklinde bir sınırlandırmanın

olmamasına, artan nüfus ve büyüyen şehirlerde tek bir camide cuma namazı kılınabilme imkânının bulunmamasına ve şehirde tek bir camide namaz kılınmalıdır görüşünü savunan müctehidlerin de kalabalık şehirlerde birden fazla camide cuma namazı kılınabilir görüşünde olmasına dayalı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’nın cuma namazının on rekât olarak kılınacağı yönünde bir karar alması mümkündür. Ancak bu çözüm önerisinin gerçekleştirilmesinin önünde en büyük engel halkın göstereceği tepki ve diyane-tin kısır tartışmalar içine çekilmesidir. Nitekim Din İşleri Yüksek Kurulunda bu yönde bir karar alınmasına rağmen uygulamaya geçirilememiştir.

İkinci Çözüm Önerisi

Her hafta yaşanan bu problemin çözümü için küçük bir uygulama değişikliği yapılması yeterli olacaktır. Zuhr-i âhir namazı tespih ve duadan sonraya bırakılırsa problem çözüme kavuşacaktır. Tespih ve duadan sonra isteyen zuhr-i âhir namazını kılmaya devam edecektir. Bu öneri tatbik edilirse, iki rekât farzdan sonra kılınan dört rekât namazın cuma namazının sünneti olduğu gösterilmiş olacak ve çok acil ve önemli işi olanların haricinde cemaatin son sünneti kılması sağlanabilecektir. Mevcut durumda duaya cemaatin çok az bir kısmı kalırken, daha kalabalık bir şekilde duaya iştirak edilebilecektir. Cuma namazı ile ilgili olarak Hız. Peygamber’in tatbikatını olan ile olmayan uygulama birbirinden ayrılmış olacaktır. Resulullah’ın namaz kılınan önünden geçmeme uyarısını hatırladığımızda bu şekilde uygulama yapıldığında büyük oranda bu sakıncanın da önüne geçmek mümkün olacaktır.

Güncel Problem 9: Devletlerin Kitle İmha Silahlarına Sahip Olması

Problemnin Tanımı

Dünyada kitle imha silahlarının azaltılması ve tamamen ortadan kaldırılması yönünde söylemler olmakla birlikte birçok ülkede bu nitelikteki silahların mevcudiyeti artarak devam etmektedir.¹⁶ İslâm'da savaş hukuku kapsamında yer alan ilkelere bakıldığında muharip olmayanlara saldırmamak, işkence yapmamak, tabiat varlıklarına zarar vermemek, soykırım yapmamak gibi kuralların olduğu görülmektedir. Kitle imha silahları kullanıldığında fıkıhın belirlediği savaş hukuku ilkelerinin birçoğuna aykırı neticeler doğacağı açıktır. Bunun yanında Müslüman olmayan ülkelerin kitle imha silahlarına sahip olup Müslümanların bu güçten mahrum olmasının caydırıcılık gücü bakımından Müslümanların aleyhine olduğu aşikârdır. Burada yapılması gereken hem savaş hukuku ilkelerine riayetin azami ölçüde korunması, hem de Müslümanların caydırıcı güce sahip olmasını temin eden çözümün bulunmasıdır.

Problemnin Çözümü

Dünyada istisnasız tüm devletlerin katılımı ile kitle imha silahlarının tamamen ortadan kaldırılması en ideal çözüm olmakla birlikte, sahip oldukları silahları bırakmak istemeyen devletler var olduğu sürece bu hedefe ulaşmak pek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması amacıyla uluslararası çabalar devam etmekte ve bu konuda çeşitli anlaşmalar yapılmaktadır. Fıkhi ilkeler çerçevesinden bakıldığında dünyanın kitle imha silahlarından arındırılmasına yönelik

çalışmalara Müslümanlar iştirak etmeli hatta buna öncülük yapmalıdırlar.

Dünyada herhangi bir devlette kitle imha silahı mevcut olması durumunda İslâm devletinin uygulaması gereken politika, mütekabiliyet ilkesi ve caydırıcı güç olma gerekliliği sebebi ile bu vasıftaki silahlara sahip olma şeklinde belirlenmelidir.

Müslüman ordunun elindeki kitle imha silahların hangi durumlarda kullanılabileceğinin açık bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. “Bu silahlar sadece bulundurulabilir fakat hiçbir zaman kullanılamaz.” şeklindeki bir görüş uygulanabilir nitelikte değildir. Çünkü hiçbir zaman kullanılamayacak olan bir silah caydırıcı güç olmayı sağlamayacaktır. Elde bulunması ile bulunmaması arasında bir fark olmayacaktır.

“Kitle imha silahları herhangi bir kısıtlama olmaksızın kullanılabilir.” demek de fıkıhın genel ilke ve hedefleri ile çelişecektir. Çünkü bu durumda İslâm'ın savaş hukukuna dair belirlediği birçok kural ihlal edilmiş olacaktır.

Bu konuda şu şekilde bir çözüm sunmak mümkündür: Müslümanlar bu silahları zaruret durumlarında kullanabileceklerdir. Kitle imha silahını kullanma zarureti iki durumda gerçekleşir. Birincisi, düşmanın kitle imha silahları ile saldırması, ikincisi ise Müslüman toplumun toptan yok olmasına neden olabilecek soykırım niteliği taşıyan saldırıya maruz kalmasıdır. Buna göre kitle imha silahları sadece savunma amaçlı kullanılabilir. Hiçbir zaman saldırı gayesi ile kullanılamaz.

¹⁶ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Özdemir, *İslam Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeni ve Savaş Hukuku*, Murat Kitabevi, Ankara 2017, s.159-169.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNCEL FIKHİ SORULAR VE KISA CEVAPLARI

Bu bölümde, günümüzde Müslümanların sorularına cevaplar vermek amacıyla eserler yayınlayan fakihlerin ve fetva kurullarının eserlerinden görüşler nakledilmektedir. Soruların cevapları ilgili kitaplarda zaman zaman ayrıntılı olarak işlenmekle birlikte burada sadece sonuç hükümlere yer verilmiştir.

Başvurulan Eserler:

(*Afane*): Hüsameddin b. Musa Afane, *Yeselûneke*

(*Câdelhak*): Câdelhak Ali Câdelhak, *Buhus ve fetava İslâmiyye fî kazâyâ muâsıra*

(*Çeker*): Orhan Çeker, *Fetvalarım I*

(*Dalgın*): Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular*

(*Döndüren*): Hamdi Döndüren, *İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi*

(*Duman*): Soner Duman, *Günümüz Fıkıh Problemleri*

(*DIYK*): Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*

(*Günenç*): Halil Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*

(Karadâvî): Yusuf el-Karadâvî, *Hedyü'l-İslâm fetava muâsıra*

(Karaman): Hayreddin Karaman, *Hayatımızdaki İslâm*
(Kıyâ: Kıyâyet İdâretü'l-İftâ Kurumu, *Mecmuatü'l-fetâvâ eş-şeriyye es-sâdire an kitâi'l-iftâ ve'l-buhûsi's-şer'iyye*

(Şeltût): Mahmud Şeltût, *el-Fetâvâ*

(Şentürk-Yazıcı): Lütfi Şentürk- Seyfettin Yazıcı, *Güncel Dini Meseleler*

(Useymin): Muhammed b. Salih b. el-Useymin, *Fetâvayı İslâmiyye,*

(Zerkâ): Mustafa ez-Zerkâ, *Fetâvâ*

Bu bölümde, daha önceki yüzyıllarda fakihlerin ele almadığı yeni meselelerin yanında, geçmiş dönemlerde fıkıh kitaplarında ele alınan konulardan günümüz Müslümanlarının cevabını merak ettiği sorular da tespit edilmeye çalışılmıştır. Günümüzde medya aracılığı ile şöhret elde etme veya kendi cemaatinin tanınırlığını artırma amacıyla bazen fıkhi bir mesele tartışmaya açılmakta ve hiç gündemde yok iken Müslümanlar ortaya atılan bu konunun cevabını öğrenmek istemektedirler. Bu hususlar her ne kadar suni gündem olsa bile meselenin cevaplandırılma ihtiyacı doğduğu için burada bu konulara da kısmen yer verilmiştir.

Sorulara verilen cevapların bir kısmı fakihin kendi görüş ve tercihi olmakla birlikte bazen bir mezhebin görüşünün nakli olabilmektedir. Ulaşılan sonucu etkilemeyecek durumlarda tek bir parantez içinde en sonda başvurulmuş şahıslara/kurullara atıf yapılmıştır. Ancak cevapta farklı bir yöne temas edilmesi durumunda paragraf içinde ayrı olarak görüşün alındığı kaynağa atıfta bulunulmuştur.

Kitaplarda, soruya cevap başlığı altında bazen uzun izahlar olmakla birlikte burada, sonuçların tespit edilmesi-

ne ağırlık verilmiştir. Ele alınan eserlerden fetvaların tespiti, konunun günümüz Müslümanlarının hayatında yerinin olmasına ve İslâm dininin ana maksat ve hedeflerine en uygun çözüm olmasına önem verilmiştir. Bu bölümde fakihlerin verdikleri fetvalar arasında bir tercih yapılmıştır. Tercih yapılırken şahsi değerlendirme ve mülahazaların olması kaçınılmazdır.

Bir fetvanın kaynağı olarak sadece bir esere atıfta bulunulması, diğer fakihlerin her zaman farklı görüşte oldukları anlamına gelmemektedir. Diğer eserlerde bu fetvanın tespit edilememesi veya konuya ilave açıklamalarla birlikte yer verilmesi sebebiyle de cevaplar kısmında atıfta bulunulmamış olması söz konusudur.

İBADETLER

Abdest-Namaz

· *Askerde botların üzerine mesh yapılabilir mi?*

Abdestli olarak giyilen botlar üzerine mesh yapmak mümkündür. Üzerinde veya altında namaza engel bir pislik yoksa bu botlar ile namaz kılınır. (DİYY; Çeker; Duman)

· *Tırnak kesmek abdesti bozar mı?*

Tırnak kesmek abdesti bozmaz. (Çeker)

· *Diş dolgusu gusle engel midir?*

Diş dolgusu gusle engel olmaz. Dolgu ve kaplama dişin kendisi gibi kabul edilir. Dişini doldurtacak olan müminin abdestsiz olmasında bir sakınca yoktur. Yıkanırken ve abdest alırken diş dolgusu ve kaplamanın üzerinden suyun geçmesi yeterlidir. (DİYY; Çeker; Karaman)

· *Karanlık bir ortamda namaz kılmanın sakıncası var mıdır?*

Karanlık bir ortamda namaz kılmanın bir sakıncası yoktur. (DİYY; Çeker)

- *Namaz kılan kadının yabancı erkek tarafından görülmesi namazı bozar mı?*

Namaz kılan kadının erkekler tarafından görülüyor olması namazı bozan sebeplerden değildir. Kır, piknik yeri gibi açık alanlarda namaz kılan kadınların erkekler görmesin diye kıyam yapmadan namaz kılmaları doğru değildir. Bu şekilde kılınan farzların yeniden kılınması gerekir. (Çeker)

- *Şafii mezhebinde olanlar nafile namaz kılamaz mı?*

Şafii mezhebine göre kaza borcu olanların uyuma ve nafaka temini dışındaki tüm vakitlerde kaza namazı kılması gerektiği görüşüne dayalı olarak kazaya kalan namazı olanın nafile namaz kılması caiz olmaz denilmektedir. Şafii mezhebine mensup olanların tüm vakitlerini kazaya kalan namazları kılmaya tahsis etmeleri durumundan nafile namaz kılmamaları isabetli olacaktır. Ancak bütün vakitlerini kaza borçlarını ödemekle geçirmeyenlerin sevaptan mahrum kalmamak için sünnet namazları da kılmaları isabetli olacaktır. (Duman)

- *Namaz kılanın önünden geçme yasağının sınırı nedir?*

Namaz kılanın önünden geçme yasağı, kişinin normal olarak secde edebileceği mekânla sınırlıdır. (DİYYK)

- *Erkeklerin kısa kollu gömlek ile namaz kılmaları caiz midir?*

Erkeklerin kısa kollu gömlek ile namaz kılmalarında bir sakınca yoktur. (DİYYK)

- *Çorapsız namaz kılmak caiz midir?*

Erkeklerin çorapsız olarak namaz kılmalarında bir sakınca yoktur. Hanefi mezhebine göre ayak kadınlar için kapatılması gereken yerlerden olmadığı için kadınlar da çorapsız namaz kılabilirler. (DİYYK, Kuveyt)

- *Üzerinde resim olan elbise ile namaz kılınabilir mi?*

Üzerinde canlı varlıkların resimlerinin bulunduğu elbise ile namaz kılmak mekruhtur. Ancak bakanın hemen fark edemeyeceği şekilde küçük resimler bu kapsamda değildir. (DİYYK)

- *Hoparlörle ezan okumak, imamlık yapmak caiz midir?*

Hoparlör sesin kuvvetini arttırıcı bir alettir. Hoparlörle ezan okumak ve namaz kıldırmakta bir sakınca yoktur. (DİYYK; Çeker; Karaman)

- *Cemaatten başka mezhebe mensup olan imamın arkasında namaz kılınabilir mi?*

Cemaatten farklı bir mezhebe mensup imamın arkasında namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Mezhep farklılığı namazda imama uymaya engel değildir. (DİYYK)

- *Cuma namazı kaç rekâttir?*

Cuma namazı on rekâttir. Zühr-i âhir namazı kılmaya gerek yoktur. (DİYYK; Karaman)

- *Kabir-nur namazı diye bir namaz var mıdır?*

Hız. Peygamber (s.) ve ashabından kabir namazı adıyla namaz kılındığına dair bir rivayet ulaşmamıştır. Dolayısıyla bu niyetle namaz kılmak bidattir. (DİYYK)

- *Sandalyede namaz kılmak caiz midir?*

Namazı normal şekilde ayakta kılamayan kimse için asıl olan namazı diz çökerek, bağdaş kurarak ya da ayaklarını uzatarak oturduğu yerde kılmasıdır. Sadece ayaklarını yana veya kıbleye uzatarak da olsa yere oturamayan kimse namazını sandalye üzerinde oturarak kılar. Bu sebeple zorunlu olmadıkça namazların sandalyede değil yere oturarak kılınması uygundur. (DİYYK)

Kıyam, rükû ve secde namazın rükünlerindendir. Farz kılarken bu rükünlere gücü yettiği halde yapmayanların

namazı batıl olur. Bunlardan herhangi birinden aciz olan için sadece aciz kaldığı rükün sâkıt olur. Diğer rükünleri yapması gerekir. Ayakta namaz kılamayan yere oturarak ve secde yaparak namaz kılar. Oturarak kılmaktan da aciz ise sandalye üzerinde imâ ile namazı kılar. Buna göre kıyam ve secdeye ya da sadece secdeye gücü yetmeyenler sandalyede namaz kılabilirler. (Kuveyt)

- *Güneş enerjisi ile ısıtılan su ile abdest almanın hükmü nedir?*

Günümüzdeki güneş enerjisi teknolojileri ile ısıtılan suyu kullanmanın abdest ve gusülde kullanmanın sakıncası yoktur. (DİYYK)

- *Dövme yaptırmak abdeste, gusle engel midir?*

Dövme yaptırmak dinen yasaktır. Dövme yapanlar günaha girmektedirler. Bununla birlikte deri altına yapılan dövmeler deri üzerinde suyun ulaşmasına engel olacak bir tabaka oluşturmadığından gusle ve abdeste engel değildir. Deri üzerine yapıştırma yöntemi ile yapılan dövmeler ise suyun deriye ulaşmasına engel olacağından dolayı abdeste ve gusle engel olur. (DİYYK)

- *Tuvalet kâğıdı kullanmanın hükmü nedir?*

Tuvalet kâğıdı bez hükmünde olduğu için kullanmak caizdir. (DİYYK; Çeker)

- *Dişlerin fırçalanması misvak kullanmak yerine geçer mi?*

Ağız ve diş sağlığı için uygun olan herhangi bir ürün veya yöntemin kullanılmasıyla bu sünnet yerine getirilmiş olur. (DİYYK)

- *Gözdeki lens abdest ve gusle engel midir?*

Abdestte gözün iç kısımlarını yıkamak farz değildir. Dolayısıyla gözdeki lens abdeste engel değildir. (DİYYK)

- *Varis çorabı üzerine mesh yapılabilir mi?*

Varis tedavisi için ayağa giyilen çoraplar sargı hükmündedir. Varis çorabı üzerine mesh yapılmasında bir sakınca yoktur. Fakat ayağın yıkanması gereken yerlerinin bir kısmını örtmeyen varis çoraplarında açık kalan kısımların yıkanması gerekir. (DİYYK)

- *Guslederken abdesti bozan bir durum olursa gusle yeniden başlamak gerekir mi?*

Gusül abdesti alırken, namaz abdestini bozan bir durum meydana gelmesi durumunda gusle yeniden başlamak gerekmez. (DİYYK)

- *Kadınlar pantolon ile namaz kılabilirler mi?*

Kadınların, geniş olup içini gösterecek kadar şeffaf olmayan pantolonla kıldıkları namaz geçerlidir. (DİYYK)

- *Namazlar cem edilerek kılınabilir mi?*

Hanefi mezhebine göre namazlar sadece hacda arefe günü cem edilir. Diğer mezheplerde geçerli mazeretlerin olması durumunda namazlar cem edilebilir. Yolcu olmak, imtihan saati ile çakışmak, doktorun yaptığı ameliyatın uzun sürmesi gibi önemli mazeretlerin olması durumunda Hanefi olanlar da namazlarını cem ederek kılabilirler. (DİYYK; Karaman; Karadâvî)

- *Gerekli temizliği sağlayamayan hastanın, namazını vaktinde kılmayıp kazaya bırakması mı gerekir?*

Temizlikten aciz kalındığı için namazı kazaya bırakmak caiz değildir. Üzerinde veya elbisesinde necaset olduğunda imkân ölçüsünde temizlik sağlanır ve namaz vaktinde kılınır. (Useymin)

- *Doğumdan önce ölen çocuğun cenaze namazı kılınır mı?*

Anne karnında ölen çocuğun cenaze namazı kılınmaz. (Çeker; Karadâvî)

- *Bir namaz hem kaza hem de sünnet niyeti ile kılınabilir mi?*

Kılınacak namazın kesin olarak tayin edilerek niyet edilmesi gerekir. İki niyetle bir namaz kılınmaz. Hem kaza hem de vaktin sünnetine niyet edilince bu namaz kaza namazı olur. (DİYK)

- *Avrupa ve Amerika'da azınlık durumdaki Müslümanlar Cuma namazı kılabilirler mi?*

Müslümanların güvenlik içinde olduğu ve ibadetlerini yapmaya müdahale edilmediği sürece Avrupa ve Amerika'da Cuma namazı kılınması farzdır. (Duman)

- *Necaset bulaşan elbise kuru temizleme yöntemi ile temizlenebilir mi?*

Elbisedeki pislik kuru temizleme cihazları kullanılarak giderilebilir. (DİYK)

- *Namazda kıraatı Arapça dışında başka bir dil ile okumak caiz midir?*

Namazın Arapça dışında bir dil ile kılınması caiz değildir. (Zerkâ; Karaman; DİYK; Çeker)

- *İlerleyen yaşında namaz kılmaya başlayan kişi geçmiş yıllara ait namazların tam sayısını bilmemesi durumunda nasıl hareket eder?*

Kazaya kalmış namazları için tevbe-istiğfar eder ve zan-ı galibine göre tüm namazları tamamlanıncaya kadar kaza namazı kılmaya devam eder. (Kuveyt)

- *Kadınlara Cuma namazı farz mıdır?*

Kadınlara Cuma namazı farz değildir. (DİYK, Kuveyt; Dalgın)

- *Kur'an'ın tercümesine abdestsiz dokunmak caiz midir?*

Tercüme ve açıklama kısmı Kur'an'ın metninden daha çok olması durumunda tercüme abdestsiz dokunmak caizdir. (Kuveyt)

- *Abdest almadan önce ele merhem, krem sürülebilir mi?*

Merhem suyun ulaşmasına engel olacak tabaka şeklinde olursa abdestten önce sürülmesi caiz olmaz. (Kuveyt; Useymin)

- *İşçilerin çalıştıkları şirket, namaz kılmalarına izin vermemesi durumunda namazı cem ederek kılmak caiz midir?*

İşverenin işçilere namaz kılmak için izin vermemesi durumunda öğle-ikindi ve akşam-yatsı namazları cem edilerek kılınabilir. Ancak işçiler vakit içinde namaz kılmak için zaman bulmaları durumunda namazı tehir etmeleri caiz olmaz. (Kuveyt)

- *Mezarlıkta namaz kılmanın hükmü nedir?*

Kabirlerden uzak bir mekânda namaz kılınabilir. Ancak kabirlerin üzerinde veya arasında namaz kılmak caiz değildir. (Kuveyt)

- *Evin dışında abdest alan kadının başörtüsünü açması zorluk doğuracağından dolayı başörtüsü üzerine mesh yapılabilir mi?*

Hem kolaylık bulunduğu hem de (saç avret olduğu için) haramdan kaçmayı sağladığı için gerektiğinde kadının başörtüsü üzerine meshetmesi caizdir. (Karaman)

- *Caminin alt katında cemaate uyarak namaz kılınabilir mi?*

Namaz aynı binada kılınıyorsa içerdekilerin mekânları bir sayılır. Bu gibi durumlarda imamı veya cemaati görerek veya duyarak imama uymak mümkün ise cemaatle namaz olur. İmamı ya da imamı görenleri görmeleri şart değildir. (DİYK; Karaman)

- *Namazda takke giymek gerekli midir?*

Bu konuda toplumun algı ve anlayışının belirleyici rolü vardır. Başı açık durmak toplumda ayıp sayılan bir ortamda yaşanılıyorsa erkekler için namazda başı açık olmak mekruh olur, erkeğin başının açık olmasının tabii görüldüğü ortamlarda ise erkekler için baş açık namaz kılmak caizdir. (Karaman; Zerkâ; Şeltût)

- *Bir cenazeye birden fazla cenaze namazı kılınabilir mi?*

Cenaze namazı bir defa kılınmakla farz yerine getirilmiş olur. Tekrar kılınması gerekmez. Ancak, daha sonra cenaze namazında bulunmayan kişiler münferit veya cemaat olarak cenaze namazını kılabilirler. (DİYYK)

- *Çeşitli gün ve geceler için rivayetlerde yer almayan namazlar ihdas etmenin hükmü nedir?*

Sahih kaynaklarda yeri olmayan bir takım rivayetlere dayanarak, bazen hiçbir delili olmadan “Bu gece şu kadar namaz kılmak sünnettir.” demek bidattir ve bunu diyenlerin ağır sorumlulukları vardır. Kandil gecelerine ait belirli sayıda ve vakitte kılınacak namaz yoktur. (Karaman)

- *Kadınlar özel hallerinde mushafı tutabilirler mi? Kur'an okuyabilirler mi?*

Maliki mezhebi dışındaki mezheplere göre kadınların özel hallerinde mushafı tutması ve Kur'an okuması haramdır. Malikilere göre, Kur'an öğretimi ile meşgul olan öğretici ve öğrenci bayanlar özel hallerinde Kur'an okuyabilir, mushafa dokunabilir. Hafızlık yapma, belirli tarihleri olan sınavlara girme gibi mazeretler karşısında bayanlar Maliki mezhebinin hükmüne tâbi olarak hareket edebilirler. (DİYYK; Duman; Kuveyt; Dalgın)

Oruç

- *Astım hastasının kullandığı ilaç orucu bozar mı?*

Astım hastalarının nefes açmak için boğaza sıkarak kullandıkları ilaç orucu bozmaz. Çünkü bu “yemek, içmek” mahiyetinde değildir. (DİYYK; Çeker; Karaman)

- *Oruçlu olarak yola çıkan kişi ne zaman iftar eder?*

Yolcu olan kişi oruca başladığı yere göre değil, akşam vakti ulaştığı yere göre orucu açar. (Çeker, Kuveyt)

- *Göz ve kulak damlası orucu bozar mı?*

Göz ve kulak damlası orucu bozmaz. (DİYYK)

- *Üç ayları (recep-şaban-ramazan) oruçlu geçirmenin hükmü nedir?*

Hız. Peygamber (s.) recep ve şaban aylarında diğer aylara oranla daha fazla nafile oruç tutmakla birlikte ramazan dışındaki hiçbir ayın tamamını oruçlu geçirmemiştir. Bu sebeple recep ve şaban ayının aralıksız oruçlu geçirmenin dini bir dayanağı yoktur. (DİYYK)

- *İğne yaptırmak orucu bozar mı?*

Gıda ve keyif verici olmayan enjeksiyonlar, yeme-içme anlamına gelmediği için orucu bozmazlar. Ancak gıda veya keyif verici enjeksiyonlar orucu bozar. Şeker hastalarının kullandıkları insülin iğnesi bu nitelikte olmadığı için orucu bozmaz. (DİYYK; Karaman; Useymin)

- *Bitkisel hayatta olanların namaz ve oruç mükellefiyeti var mıdır?*

Bilinci bir günden fazla yerinde olmayandan namaz mükellefiyeti düşer. Daha az süre ile bilincini kaybedenler ayıldıklarında namazı kaza ederler. Bilinç kaybı bir aydan fazla olması durumunda oruç mükellefiyeti düşer. Daha az bilinç kaybında tutulamayan oruçların kaza edilmesi gerekir. (DİYYK)

- *Ramazanda öğrencilerin sınav günleri oruç tutmaları caiz midir?*

Ramazan günü sınav olması oruç tutmamak için geçerli bir mazeret değildir. Öğrencinin yapması gereken, gece oruca niyet etmesi ve tutamayacak duruma gelmediği sürece oruca devam etmesidir. Bu öğrenci gün içinde çok şiddetli bir zorlukla karşılaşması halinde orucu bozar ve sadece kaza eder. (Kuveyt; Karadâvî)

- *Merhem ve ilaçlı bant kullanmak orucu bozar mı?*

Deri üzerine sürülen merhem ve ilaçlı bantlar orucu bozmaz. (DİYYK)

- *Oruçlu pilot, oksijen teneffüs edebilir mi?*

Pilotlar ya da dalgıçlar oruçlu iken oksijen teneffüs edebilir. Bu durum orucuna zarar vermez. (Günenç)

- *Hastalandığı için keffâret orucunun 35. gününde ara veren kişi ne yapar?*

Hasta iyileşince keffarete kaldığı yerden devam eder. (Karaman)

Hac-Umre

- *Kadın yanında bir erkek yakını olmadan hacca, umreye gidebilir mi?*

Kadın, yolculuk esnasında güven içinde olacak ise hac kafilesinde hacca ya da umreye gidebilir. (Çeker)

- *Umreye giden kadının âdet geciktirici ilaç kullanması caiz midir?*

Kadınların sağlıklarına zarar vermeyecekse âdet geciktirici ilaç kullanmalarında dinen bir sakınca yoktur. Âdet zamanı geldiği halde ilaç kullandığı için kanaması olmayan kadınlar mescide girebilirler, tavaf yapabilirler. Umreyi bu şekilde tamamlamaları caiz olur. (DİYYK; Çeker; Günenç)

- *İhramlı iken kolonyalı mendil kullanılabilir mi?*

İhramlı iken kolonyalı mendil kullanmak caiz değildir. (Kuveyt)

- *Yapımında dikiş bulunan kemerli, kayışlı çanta ihramlı iken kullanılabilir mi?*

İhramlının kemerli çanta kullanması caizdir. (Kuveyt)

Zekât- Fitre

- *Arsaların zekâtı var mıdır?*

Ticaret ve yatırım amacıyla alınıp değerlendirilince satmak üzere elde tutulan taşınmazların kıymetleri üzerinden zekâtı verilir. Üzerine ev yapma, tarla olarak kullanma amacıyla alınan arsalar zekâta tâbi değildir. (DİYYK)

- *Serada yetiştirilen ürünlerin zekâtı nasıl verilir?*

Sera için yapılan gübre, ilaç, ısıtma vb. masraflar çıkarılır. Seralar masrafla sulandığı için 1/20 oranında zekât verilir. (DİYYK)

- *Ev, araba almak için uzun vadeli borçlanıldığında zekât mükellefiyetinde bu borçlar dikkate alınır mı?*

Ödeme planı birkaç yıllık takvime bağlanmış borçlar bütünüyle zekât malından düşülmez. Sadece o zekât yılına ait olan birikmiş, vadesi gelmiş o yıl içinde dolmuş olan veya dolacak olan bu sebeple hemen ödenmesi gereken borç miktarı zekâta tâbi olan maldan düşülür. (DİYYK; Zerkâ)

- *Fıtır sadakası başka ülkelere gönderilebilir mi?*

Başka ülkelerde daha öncelikli bir ihtiyaç olduğunda, fıtır sadakasını gönderenin başka beldelerde fakir yakını bulunduğu ve sadakanın başka yerlere gönderilmesi Müslümanların umumi maslahatına daha çok uygun olması durumunda fıtır sadakası başka beldelere, ülkelere gönderilebilir. (Kuveyt)

Zayıf alacakların zekâtını vermek gerekir mi?

Alacağın borçlu tarafından geri ödenmesi çok zayıf olması durumunda bu alacakların zekâtının verilmesi gerekli değildir. İleriki yıllarda alacağın ödenmesi durumunda geçmiş tüm yılların değil bir defaya mahsus zekâtı ödenir. (Çeker) Mehir zayıf alacak olarak kabul edilir. Geçmiş yıllara ait zekâtları gerekmez. Tahsil edilip üzerinden bir yıl geçince zekâtları verilir. (DİYYK)

· *Asli ihtiyaçlar için biriktirilen paraya zekât düşer mi?*

Temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için bunların mülkiyetine sahip olma zorunluluğu yoktur. Bu ihtiyaçları temin etmek için biriktirilen paralarla bunları karşılamak üzere sözlü ya da taahhüde girilmişse o zaman bu paralardan zekât vermek gerekmez. Ancak böyle bir taahhüde bağlanmamış paranın zekâtının verilmesi gerekir. (DİYYK)

Fakihlerin geneli tarafından savunulan görüşe göre altın, gümüş ve para zatı itibarıyla artıcı özellikte olduğundan asli ihtiyaçlar için biriktirilen paraya zekât düşecektir. Bu görüş; naslarda altın ve gümüşü biriktirmenin hangi amaçla olduğuna ilişkin bir ayrımın olmaması, zekâtın taabbudi nitelikte olması, elde tutulan paranın her an başka amaçlarla kullanılabilmesi ve bu paralardan zekât alınmamasının fakirlerin maslahatına uygun olmaması gerekçeleri sebebiyle tercih edilmelidir. (Duman)

· *Ticaret malının zekâtı para ile ödenebilir mi?*

Ticaret mallarının zekâtı kendi cinsinden verilebileceği gibi, malın değeri üzerinden hesaplanıp para ile de verilebilir. (DİYYK; Dalgın)

· *Sütanne ve sütbabaya zekât verilebilir mi?*

Sütanne ve sütbaba kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimseler olmadığı için zekât alabilecek durumda ise onlara zekât verilebilir. (DİYYK)

· *Şirketlere ortaklık hisselerinin zekâtı nasıl ödenir?*

Hisse senedi al-sat şeklinde ticaretini yapma amacıyla elde bulunuyorsa diğer ticaret malları gibi işlem görür. Hissenin piyasa değerinin üzerinden her sene kırkta bir zekâtı verilir. Şirkete ortaklık hissesini elinde bulunduranın amacı, yıllık veya dönemlik olarak dağıtılan kârı elde etmek ise -toprak ürünlerine kıyasen- her kâr dağıtımında hissenin piyasa değeri üzerinden değil net ele geçen kâr üzerinden, bir yıl beklemeksizin yüzde on zekât verir. (Zerkâ)

· *Zengin bir Müslüman fakir olan damadına zekât verilebilir mi?*

Usul ve fûru yakınlarla zekât verilememesi hükmü nikâh sebebiyle meydana gelen akrabalık (kayınbaba ve damat) vasfına sahip olan kimseler hakkında geçerli değildir. Bu sebeple damada muhtaç olması durumunda zekât verilebilir. (Günenç)

Kurban-Adak

· *Hayvan şoklama yapılarak kesilebilir mi?*

Hayvan verilen şok ile ölüyorsa caiz olmaz. Şoklama öldürmeyip geçici baygınlık veriyorsa caiz olur. (Karaman) Bununla birlikte şoklama yapılmadan hayvanı kesmek tavsiye edilmektedir. (Çeker)

· *Birkaç kişinin aralarında para toplayıp Hz. Peygamber (s.) adına kurban kesmesi uygun mudur?*

Dinimizde böyle bir uygulama yoktur. Allah ve Resûlü'nden nakledilmeyen bir uygulamaya dinilik vasfı vermek bidattir. (DİYYK)

· *Kredi kartı ile kurban satın almak caiz midir?*

Kurban bedeli peşin verilebileceği gibi taksitli olarak da verilebilir. Bu sebeple kredi kartıyla faizli işleme düşmemek kaydıyla kurban alınması caizdir. (DİYYK)

- *Kurban kesildikten sonra etinin tartılıp ona göre hayvanın ücretinin belirlenmesi caiz midir?*

Bu şekildeki satım akdinde malın bedelinde belirsizlik var, ancak bu belirsizlik ileride anlaşmazlığa yol açacak ölçüde değildir. Etin kilosunun ücreti baştan sabit olarak belirlirse bu şekilde alım-satım caiz olur. (Karaman; Dalgın)

- *Yazlık olarak kullandığı yerde kişi seferi olur mu?*

Bir beldede kalmak üzere tahsis ettiği evi barkı olan kimse orada seferi sayılmaz. Yazlık amacıyla kullanılan yere gitğinde kişi mukim olur. (DİYYK)

- *Bir kişi içinden yemin etse, adak adasa bunun hükmü nedir?*

Sadece düşünmek veya içinden niyet etmekle sorumluluk altına girilmez. Sorumluluğun doğması için irade beyanı şarttır. Bu sebeple yemin ve adağın geçerli olabilmesi için dille telaffuz edilmeleri gerekir. Telaffuz edilmeden sadece içinden geçirmekle yemin ve adak hükümleri oluşmaz. (DİYYK)

TİCARET HAYATI

- *Bir eşyanın satımında satıcının kâr oranı ne olmalıdır?*

Satılan mallar için belirli bir kâr oranı yoktur. Kâr oranını ilke olarak piyasa belirler. Ancak halkın maslahatı için devlet narh uygulaması yapıyorsa belirlenen fiyatta alım-satım yapılmalıdır. (Karadâvi; Çeker; DİYYK; Duman)

- *Vadeli satışta fiyat farkı caiz midir?*

Vadeli satışta fiyat farkı caizdir. Satılan ürünün peşin fiyatı ile vadeli fiyatının farklı olması mümkündür. Vade farkından dolayı fiyatın fazla olması faiz değildir. Bir malın veresiye fiyatının peşine göre daha fazla olarak belirlenmesi caizdir. (Karaman; Çeker; Kuveyt; Döndüren; Dalgın)

- *Kiracının dükkânı tahliye ederken hava parası istemesi caiz midir?*

Kira süresi bitmeden önce mal sahibinin meşru bir mazereti olmadan kiracıyı çıkarmak istemesi durumunda kiracının dükkânı tahliye karşılığında hava parası istemesi mümkündür. Ancak kira süresi bittikten sonra orada herhangi bir hakkı kalmamıştır. Dolayısıyla dükkânı tahliye için hava parası talep etmesi caiz değildir. (Dalgın; Çeker)

- *Kasko yaptırmak caiz midir?*

İşyerini, evi, fabrikayı, arabayı kasko yaptırmak caizdir. (Çeker; DİYYK)

- *Borç verilen paranın değer kaybını (enflasyon farkını) almak caiz midir?*

Parada değer kaybı yaşanması durumunda borç verilen paranın enflasyon farkını almak caizdir. (Çeker; Karaman; DİYYK)

- *Alacakların erken tahsil edilmesi halinde borçtan indirim caiz midir?*

Alacak erken tahsil edilmesi karşılığında borçtan borçlu lehine indirim caizdir. Faiz olarak kabul edilmez. Bu muamele vadeli çok parayı peşin az paraya değişmek demek değildir. Taksitlerin bir kısmını tahsil etmek, bir kısmından vazgeçmek demektir. (Çeker) Alacağın tamamını bile alma ve borçluya bağışlama hakkına sahip olan alacaklının bunun bir bölümünü almama hakkının da bulunduğu şüphe yoktur. (Döndüren)

- *Banka kartı ile altın alınabilir mi?*

Banka kartı ile tek çekimle altın ve gümüş satın almak caizdir. Bu peşin alışveriş hükmündedir. (Dalgın)

Altının, altın veya para ile satılmasında (sarf işlemi) peşinlik şartı ittifakla kabul edilmiştir. Günümüzde bu işlemlerde hükmü kabza itibar edilmeli, bedelin satıcının

hesabına geçmesi kabz sayılmalıdır. Hesaba geçen paranın fiilen bir süre geç teslim alınması peşin şartına aykırı sayılmamalıdır. Satıcı parasını en kısa zamanda bankadan almalı ve gerekiyorsa bankaya hizmet bedeli olarak komisyon ödemelidir. (Karaman)

· *Repo yapmak caiz midir?*

Repo, belli bir faiz oranıyla ve belli bir süre sonra geri satın alınmak güvencesiyle bono, tahvil ve benzeri değerli kâğıt satma işlemidir. Repo faizinin diğer faizlerden bir farkı bulunmamaktadır ve caiz değildir. (Döndüren)

· *Bireysel emeklilik sitemine katılmak caiz olur mu?*

Kâr payı esasına dayalı olarak çalışan bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi, yatırılan primlerin dinen helal olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda caizdir. Aksi takdirde caiz değildir. (DİYK)

Fonu işleten kuruluşun, toplanan paraları haram kazanç yollarında çalıştırmaması gerekir. Bunu takip etmenin mümkün olmadığı durumlarda sisteme katılmak caiz olmaz. Bireysel emeklilik sistemi faizle hiçbir şekilde iştigal etmeyen kurumlarca uygulanması halinde caiz olur. (Duman)

· *Devlet tarafından enflasyona endeksli uzun vadeli ev satımı yapılmaktadır. Bu işlemde vade tarihi belli olmakla birlikte toplam olarak ödenecek bedel belli olmamaktadır. Satım bedelindeki belirsizlik akde olumsuz etki eder mi?*

Vade bitiminde evin toplam maliyetinin ne olacağının belli olmaması “ tarafları anlaşmazlığa götürecek belirsizlik” olarak görülemez. Çünkü ev taksitlerinin ne oranda artırlacağı baştan sabit bir esasa bağlanmıştır. Akitlerdeki mutlak belirsizlik durumu ile mukayyed belirsizlik durumu aynı kapsamda görülmemelidir. Dolayısıyla bu şekilde yapılan satım işlemi caizdir. (Duman; Dalgın)

· *Kıdem tazminatı almak caiz midir?*

Kıdem tazminatı işçi-işveren ilişkisinde işçinin hakkının korunması için maslahat ilkesine dayalı olarak getirilen bir düzenlemedir. Tazminat ödenmesi karşılıklı rıza ile veya mevzuat gereği kabul edilmiştir. İşçi, tazminat almak için hile ve hıyanet yoluna başvurmadığı sürece kıdem tazminatı alması caizdir. (Karaman; Duman)

· *Para borcunun farklı para cinsi üzerinden ödenmesi mümkün müdür?*

İlk borç verme anında ödemenin başka para birimi üzerinden yapılması konusunda anlaşmamak, borcun verildiği değil, ödendiği tarihteki döviz kurunu esas almak ve borcun tümünü ödemek şartıyla borç başka bir para birimi üzerinden ödenebilir. (Duman)

· *Tarım ürünlerini “emanete vermek” uygulaması caiz midir?*

Bu uygulamada yapılan vadeli satım akdidir. Tarım üreticisi ürettiği malı tüccara birim fiyatını ve ödeme gününü belirlemeden sattığı için bu işlem vade tarihi ve satım bedelinde belirsizlik taşımaktadır. Bu işlem yaygın bir örf halini alıp tarafları anlaşmazlığa düşürmemesi, tarafların fiyat konusunda hile ve aldatmadan uzak durması, malın tüccara teslimi ile birlikte hasar sorumluluğunun tamamen tüccara geçmesi ve üreticinin daha sonra malı geri almaması şartlarının gerçekleşmesi durumunda yapılan satım işlemi caiz olur. (Duman)

· *Faizli bankaların kredi kartlarını kullanmak caiz midir?*

Peşin para çekme ya da borcu zamanında geri ödememe sebebiyle faiz verme durumu olmaksızın kredi kartı kullanılması faizli işlem kapsamına girmez, kullanılabilir. Ancak bu, faizli işlem yapan kuruluşa destek olma sakıncasını barındırır. Yapılan işlem kerahetle birlikte caizdir. Hem alıcı-

nın hem de satıcının faizsiz işlem yapan katılım bankaları ile (pos cihazı, kredi kartı vb.) işlem yapması en doğrusudur. (Karaman; Duman; Dalgın; Döndüren)

- *Kan ihtiyacı olan hastalar para ile kan satın alabilirler mi?*

Ücretsiz kan bulmak mümkün olmadığı zaman hastanelerin kan merkezlerinin belli bir ücret karşılığında kan alıp, hastaya satışı caiz olur. Bu durumda kan zarurete dayalı olarak mütekavvim mal hükmünde olur. (Döndüren)

- *Düğün gününde kullanıp geri vermek üzere altın kolye, bilezik kiralanabilir mi?*

Altın ve para tüketilerek tasarruf edildiği için normalde kiraya konu olmaz. Ancak düğün gününde takılmak üzere altın kolye, bilezik kiralanabilir. Çünkü burada altın takının aynı (kendisi) tüketilmemekte, menfaatinden yararlanılmaktadır. (Döndüren; Afane)

- *Devletin yatırımları artırmak üzere verdiği düşük faizli (reel faiz içermeyen) kredileri almak caiz midir?*

Teşvik kredisi bir devlet yardımı niteliğindedir. Amacına uygun olarak kullanılmak üzere böyle bir kredinin alınması caizdir. (Döndüren; Karaman; Dalgın)

- *Devletin verdiği reel faiz içermeyen konut kredisi alınabilir mi?*

Devletin verdiği konut kredisi faizi enflasyondan düşük olduğu sürece alınır. Ödenen fazlalık reel faiz değildir. Devlet faizcilikten para kazanan banka gibi olmadığı için reel olmayan bu fazlalık yasaklanan faiz kapsamına girmez. (Karaman)

- *“Altın günü” yapmak caiz midir?*

Altın günü uygulamasında para mübadelesi olmadığı için faiz söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla caizdir. (Çeker; DİYK; Karaman)

- *Futbol turnuvasında yenilen grubun yenenlere para vermesi caiz midir?*

Herhangi bir spor müsabakasında yenilen taraf yenenlere para veriyorsa veya bir şeyler ısmarlıyorsa bu kumardır ve caiz değildir. (Çeker)

- *Marketlerin alışveriş sonunda kurayla verdiği hediyeleri almak caiz midir?*

Müşteri parasının karşılığını mal olarak almıştır. Marketin verdiği hediye ibarettir ve almak caizdir. Ancak çekilişe katılmak için ayrıca bir ücret ödenmesi durumunda çekiliş işlemi kumar olur. (DİYK; Çeker)

- *Ücret karşılığında Kur'an okumak caiz midir?*

Kur'an-ı Kerim'in para karşılığında okunması ve okunan Kur'an karşılığında para verilmesi caiz değildir. Böyle bir okumadan dolayı sevap da yoktur. Kur'an-ı Kerim okuma için para verilmesi örf haline gelmiş ve iki taraf da bu durumu biliyorsa verilen para hediye değil ücrettir. Bu nedenle bu parayı almak helal olmaz. (DİYK; Karaman; Şeltût; Günenç)

- *Satış sırasında vadelere göre fiyat öne sürmek caiz midir?*

Birden çok vadeye göre liste düzenlenmesinde bir sakınca yoktur. Satıcının listesi icap değil, icaba davet niteliğindedir. Alacaklının tercihini yapıp belirlediği vade ve fiyat asıl icaptır. Satıcının bu icabı kabul etmesiyle satış gerçekleşmiş olur. (Döndüren)

- *Döviz bürosunun bedelini peşin olarak aldığı döviz bir-iki gün sonra müşteriye teslim etmesi caiz midir?*

Para mübadelesinde peşin değişim esası vardır. Döviz alım-satımının peşin yapılması gerekir. Vadeli döviz satılamaz. Eğer vadeli yapılırsa nesie faizi meydana gelir. Teslimi altı ay sonra yapılmak üzere bugün döviz satımı caiz değildir. Ancak bugünkü fiyattan altı ay sonra dolar satmak

üzere taahhüt (vaat sözleşmesi) yapılması caizdir. Önemli olan satım akdinin altı ay önce değil, teslim ve tesellüm yapılacağı tarihte yapılması ve yapıldığı zaman da teslimin gerçekleşmesidir. (Karaman; Döndüren)

- *Köylünün kendi ürününü depolaması karaborsacılık sayılır mı?*

Karaborsacılık olması için depolanan malın satın alınmış olması gerekir. Bir kimse kendi ürettiği malı depolayıp piyasaya sürmeyebilir. Bu karaborsacılık sayılmaz. (Döndüren; Günenç)

- *Faizli banka reklamı yapmak caiz midir?*

Reklam faizli banka için teşvik anlamı içerdiğinden faizli bankanın reklamını yapmak caiz değildir. (Kuveyt)

- *Altın ve gümüş vadeli olarak satın alınabilir mi?*

Altın ve gümüşün vadeli satışı caiz değildir. Kuyumcu bedelini taksit taksit tahsil etmek üzere vadeli altın satamaz. (Kuveyt; Karaman; Dalgın; Useymin)

- *Müslümanın eline faiz parası geçince bunu ne yapmalıdır?*

Bu para -mescitler ve mushaflar dışında- umumi maslahata yönelik işlerde, hayır yolunda tasadduk edilmelidir. Bu para borç veya vergi ödemelerinde kullanılmaz. (Kuveyt)

- *Bankadan maaş promosyonu almak caiz midir?*

Banka promosyonu bankada parası bulunan kişinin parasıyla kazanılan faizin bir kısmıdır. Bunu ancak yoksullar kullanabilir. (Karaman)

- *Mülk sahibi dükkânını bankaya kiraya verebilir mi?*

Günaha yardım niteliği taşıdığı için faizli bankaya dükkânı kiraya vermek caiz değildir. (Karadâvi) Bir yapı hem helal hem de haram olarak kullanılabiliyorsa bunu haram işlerde kullanmak isteyene satmak caiz olmakla be-

reber kiraya vermek caiz olmaz. Çünkü kiradaki yapının mülkiyeti sahibine aittir. Kullanım (menfaat) hakkını karşı tarafa satmış bulunmaktadır ve bu kullanım da meşru olmadığından “meşru olmayan menfaat” karşılığında para alınıyor demek olur ve dolayısıyla caiz olmaz. (Karaman)

- *İcradan mal almanın bir sakıncası olur mu?*

Malın icra piyasasında oluşan bir fiyatı vardır. Hile yapmadan, fiyata müdahale etmeden ilan edilen veya müzayedede oluşan bedel ile icralık malı almak caizdir. (Karaman)

- *Şirket ortaklarından birisi için belli bir miktar kâr belirlenebilir mi?*

Bir sermaye şirketi kurulurken ortaklardan birine belli bir kâr teahhüt edilemez. Zarar sermaye oranına göre, kâr ise sözleşmede öngörülen yüzdelik orana göre paylaşılır. Ortaklardan birine “şu miktarda para” şeklinde bir belirleme ile şirket kurmak caiz değildir. (Karaman)

- *Hayvanlar süt çiftliğine kiraya verilebilir mi?*

Hayvanları kiraya vermek caizdir. Hayvanları, kiralama maksadını elde edebilmek için gerekli bakım ve giderler kiracıya aittir. (Karaman)

- *Proje üzerinden ev satın almak caiz midir?*

Ortada yapılmış bir ev bulunmadığı halde proje üzerinden ev satın almak caizdir. (Karaman)

- *Çok önceki yıllarda vakıf malı olduğu ortaya çıkan bir dükkâna sahip olan kişinin sorumluluğu var mıdır?*

Vakfı ilk bozan ve satan ile ilk satışta bunu bilerek satın alan sorumludur. Ancak daha sonra satın alan, sonra ondan satın alan... sorumlu olmazlar. Daha sonraki maliklere vakfı aslına döndürme yükümlülüğü yüklenemez. Bunu devletin ya da bu maksatla kurulmuş sivil toplum kuruluşlarının yapması gerekir. (Karaman)

- *Devletin memura verdiği yolluk ulaşımında kullanılmazsa bu yolluğu almak helal olur mu?*

Devlet ulaşım için belli bir meblağ verirse memur, vazifeyi aksatmaksızın daha ucuz veya parasız ulaşım yapabilir ve aldığı para kendisine helal olur. (Karaman)

- *Eczacının kendisi çalışmaksızın diplomasını kullanması karşılığında para alması caiz midir?*

Bir diploma ne maksatla verilmiş ise o maksatla kullanılabilir. Diplomaya sahip olmayan kişinin, o diplomaya sahipmiş gibi kullanması ve gerçek diploma sahibinin de bu şekilde kullandırması sahtekârlıktır ve caiz değildir. (Karaman)

- *İhaleye katılan birine vazgeçmesi için para teklif etse bu parayı alması caiz olur mu?*

Bu parayı almak caiz olmaz. (Karaman)

- *Bankadan teminat mektubu almak caiz midir?*

Bankadan teminat mektubu alınabilir. Bunun için bankaya ödenen meblağ faiz değil, hizmet karşılığıdır, bir çeşit ücrettir. Ayrıca bankanın çekleri tahsil hizmeti için aldığı ücret faiz değil hizmet ücretidir. (Karaman)

- *Market sahibinin müşterinin aldığı malın parasını yazmak yerine ürünün kendisini yazması ve ödeme günündeki fiyatından ödemenin yapılması mümkün müdür?*

Satılan malı deftere kaydederken ödünç niyeti ile kaydetmek ve mal alan ödemeye geldiğinde satım işlemi yapmak ve ödeme gününün fiyatını uygulamak caizdir. Müşteri ödemeye geldiğinde isterse aldığı malın mislini öder, isterse ödeme tarihindeki bedelini öder. (Karaman)

- *Vadesinde ödenmeyen bir borca vade farkı eklemek caiz midir?*

Yüksek enflasyonun cereyan ettiği ortamlarda kâğıt para ile yapılan borçlanmalarda, alacaklı ödünç borcunda teslim

tarihini, veresiye mal satışından doğan borçta akit tarihini başlangıç kabul ederek alacağını altına endekslemek suretiyle enflasyon farkı isteyebilir. (Döndüren)

- *Emlakçıların, oto galericilerin aldığı komisyon caiz midir?*

Emlak ve oto alım satımında dürüst, tarafsız ve insafli olarak aracılık eden emlakçıların bu hizmetlerden dolayı taraflardan bir ücret almasında sakınca yoktur. (Karaman; Dalgın; Şeltût)

- *Muhasebecilik yapan bir kişinin muhasebe kayıtlarını tuttuğu şirketin gelir-gideri arasında faiz de bulunuyorsa bu işle meşgul olması caiz olur mu?*

Faizli bankalar gibi asıl işi faizcilik olan kurumların muhasebeciliğini yapmak caiz değildir. Ancak asıl işi mubah bir alanda olmakla birlikte şirketin gelir-gider kayıtlarında yan bir faaliyet olarak faizli işlemler bulunuyorsa bu şirketlerin muhasebe kayıtlarını tutmanın sorumluluk doğurmayacağını söylemek gerekir. Aksi durumda muhasebeciler üstesinden gelemeyecekleri bir sıkıntı ile karşı karşıya kalacaklardır. Faizin tüm toplumlarda son derece yaygınlaşması sebebiyle umumu'l-belva durumu söz konusudur. (Zerkâ)

- *Müşterinin satın aldığı koyun, henüz kabzetmeden doğum yaparsa müşterinin ilave bir ücret vermesi gerekir mi?*

Yapılan alışveriş akdi ile koyun müşterinin mülkiyetine dâhil olacağı için yeni doğan kuzu, satın alınan koyuna tâbi olarak müşteriye ait olur, ilave ücret vermesi gerekmez. (Zerkâ)

- *Bir kişinin faizli bankada çalışması caiz olur mu?*

Bir insanın faizli bankadan başka yerde çalışmak için iş bulması durumunda faizli bankada çalışması caiz değildir. (Zerkâ)

- *Murdar hayvanın derisinden yararlanmak caiz midir?*

Murdar hayvanın derisinden yararlanmak caizdir. Bu deri, deri ticareti yapanlara satılarak parası alınabileceği gibi tabaklanarak herhangi bir amaçla da kullanılabilir. (Dalgın)

- *İçki satılan marketten alışveriş yapmanın hükmü nedir?*

İçki satılan yerden helal olan bir şeyi satın alan kimsenin alışverişi sahihtir. Ancak bu kişi haram olan şeyleri satan markete karşı uyarıda bulunma, tavır koyma gibi vazifelerini ihmal ettiği için -oradan alışveriş yapmak için geçerli bir mazereti yoksa- sorumlu olur. (Dalgın)

- *İçki üreten fabrikaya üzüm satmak caiz midir?*

Haram olan bir içeceğin üretimine destek olmamak için içki üreten fabrikaya üzüm satmak caiz değildir. Temizlik sektöründe çalışan bir firmanın kullandığı alkol yasak olmayacağı için bu amaçla alkol üreten firmaya hammadde satışı caizdir. (Dalgın)

- *Anne sütünün satışı caiz midir?*

Anne sütü, temizdir ve satışı naslarda yasaklanmamıştır. Bu sebeple anne sütünün satışı caizdir. Ancak bu durumda sütü içen çocuk, sütü satan kadının süt çocuğu olacağı için süttten doğan akrabalık hükümleri câri olur. (Dalgın)

- *Fotokopi ile çoğaltılmış kitap veya kopyalanmış CD kullanmanın hükmü nedir?*

Fotokopisi çekme veya kopyalama yöntemi ile sahibinden izinsiz olarak bir eseri şahsi kullanım amacıyla edinmek, sahibinin mali haklarına zarar verecek boyutta olmak şartıyla caizdir, aksi takdirde caiz değildir ve kul hakkı yenilmiş olacaktır. İzinsiz olarak çoğaltıp ticaretini yapmak caiz değildir. (Dalgın)

- *Devremülk satışı caiz midir?*

Devremülkte satıma konu olan şeyin gayrimenkul olması ve satımın mütekavvim bir mal üzerinde yapılması nedeniyle devremülk satışı meşrudur. (Dalgın)

- *Erkeğin kadın kuaförlüğü yapması caiz midir?*

Kadınların cilt bakım ve saç kestirme işlemlerini erkeklerle yaptırmaları caiz değildir. Bir erkeğin kadın kuaförü olması caiz değildir. (Dalgın)

- *Sözleşmelerde tarafların yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda cezai şart olarak para cezası belirlenebilir mi?*

Sözleşmelerde tarafların sözleşme kurallarına uymalarını ve yükümlülüklerini hakkıyla yerine getirmelerini sağlamak amacıyla para ödenmesi şeklinde cezai şartların belirlenmesi mümkündür ve bu şartlara uyulması gerekir. (Dalgın)

- *İşverenin çalıştırdığı işçinin sigorta pirimini yatırmamasının hükmü nedir?*

Çalışanın sigorta pirimini ödememek hukuken suç, dinen günahtır. (Dalgın)

- *Petrol gelirinden dolayı mali mükellefiyet var mıdır?*

Çıkarılan petrol özel kişi ya da şirketlere ait mülk ise rikaz hükümlerine tabi olarak beşte bir oranında verilmesi gerekir. Petrol devlete ait mülk ise devlet malları hükmü geçerli olur. (Karadâvî)

- *Müslümanlara haram olan şeylerin gayrimüslimlere satışı caiz midir?*

Haram olduğu beyan edilen malların müslümanlara da gayrimüslimlere de satışı caiz değildir. (DİYYK)

- *Ön ödemeli banka kartlarının kullanılması caiz midir?*

Ön ödemeli banka kartlarının kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Kartın müşteriye satımında, kullanı-

mında ve para yükleme yapıldığında kartı çıkaran kuruluş tarafından alınan bedeller hizmet bedeli kapsamında değerlendirilmiş ücretlerdir. (DİYYK)

- *Borç veren kurumların hizmet ücreti alması caiz midir?*

Borç verme kurumunun hizmet karşılığı alacağı ilave ücretin faiz olmaması için alınan ücretin yapılan hizmetin birebir mukabili olması ve hizmetin hakiki karşılığı olarak alınması gerekir. Karz verme hizmeti adı altında, yapılan hizmetle bağlantısı olmayan ücret alınması faiz olur. (Afa-ne)

AİLE HAYATI

- *Mehrin evlenirken belirlenmemesi nikâh akdine engel olur mu?*

Mehrin evlilik akdi yapılırken belirlenmemesi nikâh akdine engel değildir. Nikâh sahihtir. Kadının emsallerine bakılarak mehr-i misil tespit edilir. (Çeker)

- *Doğum kontrolüne başvurmak caiz midir?*

Hamile kalmamak için sağlığa zararlı olmayan ve geri dönüşü mümkün olan doğum kontrolü tedbirlerine başvurmak caizdir. (Çeker; Câdelhak)

- *Kadınların doğum yapabilme imkânını tamamen ortadan kaldıran kordon bağlatma vb. yöntemlere başvurmak caiz midir?*

Devamlı kısırlığa yol açan ilaç ve aletlerin kullanılması caiz değildir. Çünkü bu, fitratı değiştirmedir; şeytanın güzel gösterdiği işlerdendir. Ancak kadının doğum yapması sağlığı için tehlike olması durumunda ve başka bir çözüm yolu da yok ise bu tür uygulamalar zarurete dayalı olarak caiz olur. (Karadâvi; DİYYK)

- *Günümüzde resmi tescil yapılmayan nikâhların hükmü nedir?*

Tescil edilmeyen nikâhın devlet nazarında “yok” hükmünde kabul edildiği günümüzde resmen tescil edilmeyen nikâh, dünyevi hüküm açısından fasid, uhrevi hüküm açısından ise tahrimen mekruh hükmündedir. (Duman)

- *Mirasçılar mirası istedikleri şekilde taksim edebilirler mi?*

Mirasçıların tamamı hür iradeleri ile anlaştıkları takdirde mirası istedikleri şekilde taksim edebilirler. (Duman)

- *İki bayram arasında nikâh yapılmasında bir sakınca var mıdır?*

Ramazân bayramı ile kurban bayramı arasında nikâh yapılmasında bir sakınca yoktur. Zaten Hz. Peygamber (s.) Hz. Aîşe ile şevval ayında evlenmiştir. (Şentürk-Yazıcı)

- *Devletten ölen babasının maaşını alabilmek için kocasından resmen ayrılıp, dini nikâhla evlilik hayatına devam etmek caiz midir?*

Devletin malını, parasını meşru yollar olmadan ele geçirmek haramdır. Bu şekilde hileye başvurup alınan para helal değildir. (Şentürk-Yazıcı)

- *Kadın tek başına otobüsle, uçakla yolculuk yapabilir mi?*

Kadının tek başına yolculuğunda illet olarak, mesafe veya süre değil güvenlik kabul edilmelidir. Mal, can ve namus güvenliğinin temin edildiği durumlarda kadınlar yollarında erkek yakınları bulunmadan tek başına yolculuk yapabilirler. (Karaman; Zerkâ; Duman)

- *Büyüklerin bir kadından süt emmesi süt akrabalığı doğurur mu?*

İki yaşından sonra süt emmeden dolayı süt akrabalığı doğmaz. (Kuveyt)

- *Gayrimüslim mahrem akraba yanında kadın tesettürlü olmak zorunda mıdır?*

Mümin kadınlar, Müslüman olmayan kadınların ve nikâh düşmeyen kâfir erkek akrabalarının yanında başını örtmek mecburiyetinde değildirler. (Karaman)

- *İkinci eş almak isteyen erkeğin ilk eşinden izin alması gerekir mi?*

Tek eşliliğin yaygın ve tabii olduğu ülkelerde evlenen kadın, tek eş olarak yaşamak şartıyla evlenmiş sayılır. Kocasını ikinci bir kadınla evlenmek isterse birinci eşi buna razı olmalıdır, olmazsa evlenmemelidir. Eşine sormadan evlenirse ikinci kadınla birliktelikleri zina olmaz ama günah işlemiş ve ilk eşine zulmetmiş olur. (Karaman)

- *Kadının belli bir para ödeyip kocasından boşanma talep etmesi (muhalaa) durumunda kocanın bunu kabul etmesi şart mıdır?*

Muhalaada kocanın kabulü şarttır. Ancak eğer hakemler muhalaaya karar verirlerse kocanın kabulü şart olmaz. (Karaman)

- *Kocasının zina ettiğini gören kadın mülaane talep edebilir mi?*

Kadın kocasının zina yaptığına şahit olursa hâkime başvurarak mülaane talep etmesinde bir sakınca yoktur. Hâkim uygun görürse mülaaneye hükmedebilir ve mülaane sonrasında hâkim evliliğe son verebilir. (Karaman)

- *Boşanan kadın tazminat talep edebilir mi?*

Boşanma olayında kusur kocada ise ve kadın boşanma sebebiyle zarar görüyorsa tazminata hükmedilebilir. Bunun miktarı hâkimin takdirine bağlıdır. Kadının iddeti dolduktan sonra eski kocasından nafaka alacağı kalmaz. (Karaman)

- *İğne yapılarak gelen süttten emen çocuk o annenin süt çocuğu olur mu?*

Süt, iğne yapılarak da gelse kadının süttüdür ve onu emen çocuk o kadının süt çocuğu olur. (Karaman)

- *Sünni olmayan boşamalar geçerli midir?*

Sünni olmayan boşamalar geçerli değildir. Hayız dönemindeki boşama geçerli değildir. (Karaman)

- *Bir İslâmî yönetim, ülkede uygulanmak üzere çok eşle evliliği yasaklayan kanun çıkarabilir mi?*

Çok kadınla evlilik emir değil tarihi ve ictimai şartlara bağlı olan bir cevazdır (izindir, serbest bırakmadır). Bu izin, toplumda genellikle kötüye kullanılırsa ve olumsuz sonuçlar doğurursa İslâmî yönetim tarafından engellenebilir. Bu şeriatı değiştirme manasına gelmez. Tarihi şartlar veya ihtiyaçlar tekrar ortaya çıkıncaya kadar, iznin durdurulmasıdır. (Karaman)

- *Evlilik öncesi arkadaşlık yapmanın (flört) hükmü nedir?*

Evlilik öncesi bir kadınla bir erkeğin arkadaşlık yapmaları bizim geleneğimizde olmadığı gibi dinimizde de caiz değildir. Sözlü, nişanlı çiftler birbirlerine namahremdir. (Karaman; Karadâvî; DİYY; Şeltût; Câdelhak)

- *Kazf suçu sadece kadınlara zina ithamında mı gerçekleşir?*

Kazf cezasını gerektiren sebep, ister erkek ya da ister kadın olsun muhsan bir kişinin -yeterli şahit olmaksızın- zina suçu ile itham edilmesidir. Bu konuda kadın, erkek ayrımı yoktur. (Zerkâ)

- *Kocasını vefat eden bir kadın kayınpederi ve kayın validesi ile aynı evde kalabilir mi?*

Kayınpederiyle arasında ebedi nikâh yasağı olduğu için kadın kayınpederi ve kayınvalidesi ile aynı evde kalabilir.

- *Yemin kasdıyla kullanılan talak ifadesi ile boşanma gerçekleşir mi?*

Bir şeyi yapmayı ya da yapmamayı kastederken talak ifade eden cümleler söylenirse talak gerçekleşmez. Yemin hükümleri gerçekleşir. Söylenilenden aksine davranılırsa yemin keffereti ödenir. (*Karadâvî*)

YİYECEK VE İÇECEKLER

- *Deniz ürünlerinden hangisini yemek helal olur?*

Hanefilere göre sadece balık cinsi olanlar yenebilir. Diğer mezheplerde böyle bir sınırlandırma yoktur. Bu sebeple istakoz, midye, ahtapot, fok... yenebilir görüşündedirler. (*Çeker*)

- *Yurtdışında hayvan yemek konusunda nasıl davranmak gerekir?*

Nüfusunun çoğunluğu Müslüman veya ehl-i kitap olan ülkelerde aksine bir bilgi olmadığı sürece kesimin helal olduğu kabul edilir. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman veya ehl-i kitap olmayan ülkelerde helal kesim olduğu araştırma yapmadan yemek doğru olmaz. (*Karaman; Duman*)

- *Yiyeceklere domuzdan üretilmiş maddelerin katılmasının hükmü nedir?*

Domuzdan üretilen madde değişim ve istihale (kimyevi olarak başka maddeye dönüştükten) geçirdikten sonra yiyeceğe eklenmişse bunu yemekte sakınca yoktur. Ancak domuzun yağı, kemiği asli suretinde duruyorsa ve bu halde yiyeceğe katılmışsa bunun yenilmesi caiz değildir. Sabun, şampuan, diş macunu gibi ürünler için de aynı hüküm söz konusudur. (*Kuveyt; Karadâvî*)

- *Boza içmek helal midir?*

Boza içmek caizdir. (*Günenç*)

İşlenmiş et ürünleri imalatında (sucuk, sosis, salam) renklendirici olarak karmin (E 120) kullanılması caiz midir?

Bu böceğin ve benzerlerinin yenmesi bile bazı müctehidlere göre caizdir. Şu halde ondan renk üretildiği zaman bu necis olmaz, haram da olmaz. (*Karaman*)

- *Et ürünlerinde koruyucu olarak sodyum nitrit (E 250) kullanılması caiz midir?*

Doz aşımı yapılırsa sağlığa zarar vereceği için caiz olmaz, doz aşılmaz ise kullanmak caiz olur. (*Karaman*)

- *Kefir içmek caiz midir?*

Kefir, sarhoş eden alkollü içkilerden değildir. İçilmesi caizdir. (*Karaman*)

- *Otomosyon sistemi ile topluca kesilen hayvanların eti yenilir mi?*

Bir atışla birden fazla kuşu avlamak mümkün olduğu gibi, bir düğmeye basarak birden fazla tavuğun kafasının kesilmesi sağlanırsa bunu yemek caiz olur. (*Karaman*)

- *Ehl-i kitabın kendi usulüne göre kestiği hayvanın yenilmesi caiz olur mu?*

Ehl-i kitabın kestikleri kendi dinlerine göre yenilebiliyorsa o eti Müslümanlar da yiyebilir. Yeter ki, domuz, yılan gibi eti haram olan hayvanlardan olmasın. (*Karaman; Zerkâ*)

- *Gazlı içecek içmekte sakınca var mıdır?*

Gazlı içeceklerde ilgili yönetmelikte üst sınır olarak belirlenen %0,3 gr./lt.'yi aşmayacak miktarda alkol içeren gazlı içecekler alkollü içki kapsamında değerlendirilemez. Bu sebeple, söz konusu içeceklerin tüketilmesinde sakınca yoktur. (*DİYYK*)

SÜSLENME, ESTETİK VE TEDAVİ

- *Saç ektirmek caiz midir?*

Saç ektirme tedavi kapsamında olup bir çeşit organ ve doku nakli niteliğindedir. Ekilen saç kişinin kendi saçı gibi olur. Bu yöntemden yararlanmak caizdir. (*Çeker, Döndüren, Kuveyt*)

- *Saç ekletmek caiz midir?*

Bir insanın saçını eklemek hem erkek ve hem kadın için memnudur. İnsan saçı olmayan maddelerle hile ve aldatma amacı olmaksızın ihtiyaca dayalı olarak saç ekletmek ise caizdir. (*Kuveyt; Günenç*)

- *Yüzdeki tüyleri yolmak, kaşları almak konusunda meşruiyet sınırı nedir?*

Fıtratı değiştirme, insanları aldatma ve yabancı erkeklerle süslü görünme amaç ve kapsamına giren davranışlar helal değildir. Bu kapsama girmeyen tüy ve kaş alma haram değildir. (*Duman*)

- *Herhangi bir hastalığın tedavisinde haram olan şeyle ri tedavi amacıyla kullanmak caiz midir?*

Uzman bir doktorun haram nesneden başka çare olmadığını söylemesi durumunda haram şeylerle tedavi yapılmasında sakınca yoktur. (*Şentürk-Yazıcı; Câdelhak*)

- *Saç boyası ve kına abdeste engel olur mu?*

Suyun deriye temasına engel olmayan kına ve saç boyası abdeste engel değildir. (*DİYYK*)

- *Süslenme amacıyla burun deldirilebilir mi?*

Kulak deldirmeye kıyasen süs için burun deldirilebilir. (*Kuveyt*)

- *Saç siyaha boyanabilir mi?*

Yeni evlenecek olanların evleneceği kişiyi ~~gibi~~ aldatması gibi bir durum olmamak şartıyla saç ve sakalı siyah ile boyamak caizdir. (*Kuveyt*)

- *Alkollü parfüm, kolonya kullanmak caiz midir?*

Alkollü parfüm, kolonya necis değildir. Bunları kullanmak ve bu şekilde namaz kılmakta bir mahzur yoktur. Cildin veya yaranın temizlenmesinde ya da ev temizliğinde içinde alkol bulunan ürünler kullanmak da caizdir. Bu ürünlerin sürüldüğü yerin yıkanması gerekmez. (*Kuveyt; Karaman; DİYYK*)

- *Batılların giydiği kıyafetler giyilebilir mi? Bu durum hadisteki başka milletlere benzeme yasağına girer mi?*

Hız. Peygamber (s.) başka dinlerin şıar ve sembolü olan hususlarda onlara benzemeyi yasaklamıştır. Batılı tarzda kıyafet (gömlek, ceket, pantolon vb.) şıar vasfı taşımayıp, tüm insanlar için ortak kullanıma sahiptir. Onlara benzeme kas- tı olmaksızın, avret mahallini örtecek şekilde bu kıyafetleri giymekte bir mahzur yoktur. (*Kuveyt*)

- *Lazer ile vücuttaki tüy ve kılları almak caiz midir?*

Lazer işlemi kişiye zarar vermediği ve avret yerleri açıl- madığı sürece lazer ile vücuttaki tüy ve kılları almakta mah- zur yoktur. (*Kuveyt*)

- *Karışımında ipek bulunan kıyafetleri erkekler giyebi- lir mi?*

Elbisenin dokumasında oran olarak yarıdan daha az miktarda ipek bulunuyorsa bu kıyafeti erkekler giyebilir. Suni ipek, böyle bir sınırlama bulunmaksızın mutlak olarak caizdir. (*Kuveyt*) Malzemesinin çoğu ipek böceğinin yaptı- ğı ipek olan kıyafeti veya kravatı erkeklerin kullanması caiz değildir. (*Karaman*)

- *İpek seccade kullanmak caiz midir?*

İpeği erkeklerin giysi olarak kullanmaları haramdır. Sec- cade olarak kullanmak haram değildir. Ancak israfa yol aç- tığı ve kibirli insanlara benzeme niteliği taşıdığı için mek- ruhtur. (*Zerkâ*)

- *Estetik ameliyat ne zaman caiz olur?*

Organların görevini yapamaması, mevcut halin kişiye acı, elem ve rahatsızlık vermesi durumunda sıhhatli yaratılış şeklinin sağlanması amacıyla estetik ameliyat caiz olur. Bu durumlar dışında modaya uyarak normal yaratılış şeklini değiştiren estetik operasyonlar yaptırmak caiz değildir. (Kuveyt; Karaman)

- *Büyük burun sebebiyle estetik müdahale caiz midir?*

Normalden büyük olan ve sahibini psikolojik veya fizyolojik olarak rahatsız eden bir burnu ameliyatla normal boyutlara getirmek bir tedavidir ve caizdir. (Karaman)

- *Hayvanlar üzerinde tedavi yöntemleri bulmak üzere deney yapılabilir mi?*

Hastalıkların teşhis ve tedavilerini bulmak için başka çare yoksa ilaç ve teknikler hayvanlar üzerinde denenebilir. Burada maksat hayvana eziyet vermek değil, insanların tedavisidir. Faaliyet bitince hayvan eziyet çektilmeden itlaf edilir. (Karaman)

- *Tüpte döllenmiş yumurtanın (embriyonun) kök hücre tedavisinde kullanılması caiz midir?*

Tüpte döllenmiş embriyonun durumu, rahimdeki embriyodan farklıdır. Tüpteki embriyo o şekilde bırakıldığında gelişip çocuk olmaz. Tüpte oluşan embriyo, ana rahmine yerleştirilip orada beslenmeye başlamadan önce imha edilebilir. Bu sebeple bu embriyoların kök hücre tedavisinde kullanılması da caizdir. (Karaman)

- *Selülit için gerekli tedavi yöntemlerine başvurmak caiz midir?*

Selülitin giderilmesi tedavi mahiyetindedir. (Karaman)

- *Salyangoz salgısı ile yapılan krem temiz midir?*

Salyangoz kendisi de salgısı da necis değildir. (Karaman)

- *Tüp bebek tedavisinde fetal redüksiyon (anne karnındaki bebek sayısının azaltılması) caiz midir?*

Tüp bebek yöntemine başka çare olmadığında başvurmak caizdir. Rahime yerleşmiş cenin öldürülemez. İki veya üç tane yerleştirilir ve bunların doğması beklenir. (Karaman)

- *Dökülen kaş yerine dövme yaptırılabilir mi?*

Kaşların dökülmesi normal olmayan bir arıza, bir çeşit hastalıktır. Kaşın olmamasından kaynaklanan normal olmayan görüntüyü ortadan kaldırmak için dövme ve ektirme yapılabilir. Bunun abdeste ve gusle zararı olmaz. (Karaman)

- *Organ ve doku naklinin canlılardan yapılması caiz midir?*

Canlıların hayatları için bir tehlike teşkil etmemesi durumunda organ ve doku naklinde bir sakınca yoktur. (Karaman; Câdelhak)

- *Organların para ile satılması caiz midir?*

Organların para karşılığı satılması caiz değildir. Ancak önceden şart koşulmadan ve herhangi bir şekilde belirleme yapmadan organ bağışlayan kimseye hediye vermek caiz olur. (Karadâvi)

- *Kalbi sadece makine ile çalışan kişinin bağlı olduğu makine çekilebilir mi?*

Yaşamından ve tedavisinden ümit kesilmiş bir kişinin gerçek manada hayat sayılmayacak yaşantısını sadece süre olarak uzatmaktan başka bir yararı olmayan tedavi kesilebilir, bu durumdaki kişiden alet ve makine çekilebilir. (Karaman; Karadâvi)

- *Çocuk sahibi olamayan kişiler başka bir kadının rahmini doğuma kadar taşıyıcı annelik adı altında kiralayabilir mi?*

Tüp bebek tedavisinde karı-kocadan başka bir kişinin arada bulunması caiz değildir. Sperm, yumurta ve rahim eşlere ait olmalıdır, başka bir kişiyi taşıyıcı anne olarak kiralamak caiz değildir. (Karaman; Zerkâ; Karadâvî; DİYYK; Şeltût)

- *Hayvan kanında bulunan hormon vb. kullanılarak yapılan ilaçları kullanmak caiz midir?*

Bu ve benzeri ilaçları kullanmakta bir sakınca yoktur. Çünkü haram olan akmış kandır. İlaçtaki kan ise bu vasıfta değildir. Kandan alınan hücreler bir takım kimyasal işlemler sonunda istihale olarak kan özelliğini yitirmiştir. Bu sebeple kullanılması caizdir. (Zerkâ)

- *İçerisinde hayvan kanı olan ilaçları tedavide kullanmak caiz midir?*

Kan necistir. Necis olan bir şeyle tedavi ancak başka alternatif olmadığı zaman veya necis maddenin temiz maddeye istihale olması (dönüşmesi) durumunda caiz olur. (Kuveyt; Günenç)

- *Altın ve gümüş kapların evlerde yemek içmek için değil de süs amaçlı vitrinde kullanılması caiz midir?*

Altın ve gümüş kapların evlerde süs amaçlı vitrine konulması onun bir çeşit kullanılmasıdır. Bu şekilde kullanmak da yasak kapsamındadır ve haramdır. (Zerkâ)

- *Genetik kopyalama caiz midir?*

Genetik kopyalama insanlara uygulanamaz. Hayvan ve bitkiler için ise, insanlara faydalı olmak, hiçbir şeye ve kimseye zarar vermemek şartıyla uygulanabilir. (Karaman)

TOPLUMDA YAYGINLIK KAZANAN UYGULAMALAR

- *Ölünün ardından yapılması gerekenler bakımından 7. gün, 40. gün, 51. gün gibi günlerin özel bir önemi var mıdır?*

Ölü için 7. gün, 40. gün ya da 51. gün özel merasimler yaparak bir şeyler icra etmek dinimizde yoktur. Bu uygulamaların hiçbir dini dayanağı bulunmamaktadır. (DİYYK; Çeker; Şeltût; Şentürk-Yazıcı; Günenç)

- *Doğum günü kutlamak caiz midir?*

Haram bir davranış ile kutlama yapılmadığı sürece doğum günü kutlamanın bir mahzuru yoktur. (Çeker, Kuveyt)

- *Gece tırnak kesmek, sakız çiğnemek, aynaya bakmak mahzurlu mudur?*

Bu işlerin gece yapılmasında bir mahzur yoktur. (Şentürk-Yazıcı)

- *Göz değmesine karşı nazar boncuğu takmak caiz midir?*

Nazar boncuğundan medet ummak amacıyla takılması veya herhangi bir yere asılması caiz değildir. Nazardan korunmak için böyle hurafeleri terk edip, Hz. Peygamber'in öğrettiği duaları yapmak gerekir. (DİYYK; Günenç)

- *Anıt dikmek caiz midir?*

Canlılara ait resim, heykel barındırmayan ülkenin önemli günlerini hatırlatan anıt dikmek caizdir. (Kuveyt)

- *Kabirlere ölünün resmini yapıştırmak caiz midir?*

Kabirlere resim yapıştırmak caiz değildir. (Kuveyt)

- *Hasta olmadığı halde doktordan rapor almak caiz midir?*

Hasta olmayanların rapor alması caiz değildir. (Kuveyt; Günenç)

- Üzerinde haç işareti olan elbise giymek ve bu elbise ile namaz kılmak caiz midir?

Müslümanın üzerinde haç işareti olan elbise giymesi caiz değildir. Bu şekilde namaz kılsa kerahetle birlikte namazı geçerli olur. (Kuveyt)

- Tarihi film çekimlerinde haçlı ordusunun kıyafetlerinde haç bulunması sakıncalı mıdır?

Müslümanlar bu tür film çekerken haçın takdisini ve ta'zimini kastetmedikleri için senaryo gereği bazı oyuncuların üzerinde haç işareti bulunmasının sakıncası yoktur. (Karadâvî)

- Eşlerin evlilik yıldönümünü kutlamaları caiz midir?

Haram işleyerek kutlama yapılmamak şartıyla evlilik yıldönümünü kutlamanın dini bir engeli yoktur. (Kuveyt)

- Yarışmalarda izleyicilerin yarışmacıları teşvik için alkışlaması caiz midir?

Yarışmalarda izleyicilerin yarışmacıları teşvik amacıyla alkışlamasında bir mahzur yoktur. (Kuveyt)

- Bazı evlerin penceresinin haç işareti gibi yapıldığı görülmektedir. Bu pencereleri değiştirmek gerekir mi?

Müslümanın evinde -böyle bir niyeti ve kastı olmasa bile- haç işareti barındırması caiz değildir. Doğru ve evla olan haça benzeyen bu şeklin değiştirilmesi, farklılaştırılmasıdır. (Kuveyt)

- Burçlara inanmak ve bunları gazetede yayınlamak caiz midir?

Burçlara inanmak, bunları yayınlamak ve bu faaliyetler için para almak caiz değildir. (Kuveyt)

- Kur'an okuma tamamlanınca "sadakallahul azim" demek bidat midir?

Farz veya sünnet olduğu şeklinde bir anlayış olmadığı sürece kıraatin sonunda "sadakallahul azim" demekte bir sakınca yoktur. (Kuveyt)

- Komşunun internetini kullanmak caiz midir?

Komşunun internetini onun izni olmadan ve izni olsa bile servis ile yaptığı sözleşme müsait olmadan kullanmak caiz değildir. (Karaman)

- Burçların insanlara etkisi var mıdır?

Burçların, insanın mukadderatı ile hiçbir alakası yoktur. Burçlar insanın iradesini ve kaderini belirleyemez. Hiçbir bilim dalında ve dini naslarda burçların insana etkisini ifade eden bir bilgi yoktur. (Karaman)

- Piyango devlet tarafından işletilirse caiz olur mu?

Piyango kumardır. Bunu ister devlet yapsın, ister özel şahıslar yapsın hüküm değişmez. Caiz değildir. Piyangoda toplanan paranın bir kısmının hayır kurumlarına verilmesi de hükmü değiştirmez. (Karaman)

- Santranç oynamak caiz midir?

Gerekli işler ve yükümlülükler aksatılmadan, kumara alet etme gibi günaha sebebiyet vermeden santranç oynamada bir sakınca yoktur. (Karaman; Karadâvî)

- Resim yapmak caiz midir?

Müstehcen, şirk ve küfür konusu resimler yapmamak şartıyla resim yapmak caizdir. Hz. Peygamber (s.) zamanında resim konusunda yasaklar getirilmiştir. Ancak bu yasaklamanın sebebi o dönemde yeni putperestlikten kurtulmuş toplumun tevhid inancını korumaktır. (Karaman)

- İstiharede rüya görmenin hükmü nedir?

İstihare iki rekât istihare niyetiyle namaz kıldıktan sonra veya vakit namazı eda edildikten sonra istihare duasını yapmaktan ibarettir. Hadislerde rüyadan bahsedilmemiştir. Görülecek rüya önemli ve bağlayıcı değildir. (Karaman)

- Musiki dinleminin hükmü nedir?

Musikinin hükmü, etkisine ve kullanım amacına bağlıdır. Helal, mübah olan bir durum ve davranış içinde icra

edilen ve dinlenen musiki yasak değildir. Harama götüren musiki haram, mekruha götüren musiki ise mekruh olur. (Karaman)

- Evlerde akvaryumda balık, kafeste kuş beslemek caiz midir?

Hayvanların bakımı için gerekli işlemleri yapmak şartıyla evde balık veya kuş beslemek caizdir. Ancak bu durum öncelikli görevleri aksatma ve başkalarına zarar verme, haram işleme gibi bir olumsuzluğa sebebiyet vermemelidir. (Kuveyt)

- Kadınların kabir ziyareti yapmalarında bir sakınca var mıdır?

Önemli olan kabir ziyaretinde uyulması gereken kurallara uymaktır. Bu kurallara riayet eden erkek ve kadınların kabir ziyareti yapmalarında bir sakınca yoktur. (Karaman; Şeltût)

- Kaset, CD, telefonların içinde Kur'an bulunmaktadır. Bunlar Mushaf hükmünde midir?

Kur'an-ı Kerim'in sesli ya da yazılı kaydedildiği kaset, cd, telefon gibi teknoloji aletleri korumak ve ihtiram göstermek bakımından "Mushaf" hükmünde değildir. (Afane)

- Cami ve mescitlere özel şahısların isimleri verilebilir mi?

Cami ve mescitlere özel şahısların isimlerini vermekte sakınca yoktur. Ancak mescidi bina eden yaşıyor ise onun ismini vermek gösteriş ve riyaya sebep olabileceği için sakınmak daha doğru olur. Vefat edenlerin isimlerini vermekte ise bu sakınca ortaya çıkmaz. (Afane)

- Taziye "başın sağolsun" denilmesinin mahzuru var mıdır?

Taziye için kullanılması özel olarak belirlenmiş ifadeler yoktur. Bu konuda genişlik vardır. Taziye bulunurken sünnette yer alan ifadelerin kullanılması en güzeli olmak-

la birlikte "başın sağolsun" gibi şerî sakınca barındırmayan başka ifadeler kullanmakta sakınca yoktur. (Afane)

- Kadın iç çamaşırı satışı yapan işletmelerin cansız manken üzerinde bu ürünleri teşhir etmeleri caiz midir?

Satıcıların cansız manken üzerinde ürünleri bu şekilde teşhir etmeleri haramdır. (Afane)

- Çiğçilerin fiyatların düşüklüğünü gösterme, pazar yeri elde etme gibi amaçlarla gösteri yaparken meyva ve sebze yollara dökmesi caiz olur mu?

İnsan ya da hayvanların yararlanabileceği gıda maddelerini gösteri ve eylem yapma amacıyla telef etmek haramdır. (Afane)

- Üniversitelerde mezuniyet için gerekli olan tezi başkasına yazdırmak caiz olur mu?

İlmi tezleri hazırlamakla sorumlu kim ise onun hazırlaması gerekir. Bu konuda niyabet caiz değildir. Bu sebeple başkasına tez yazdırmak haramdır. (Afane)

- Cenazeme falanca şahıs gelmesin diye vasiyette bulunan kişinin vasiyetini yerine getirmek gerekir mi?

Ölünün cenazeme şu kişiler katılmasın şeklindeki vasiyeti batıldır ve bu tür vasiyetler yerine getirilmez. (Afane)

- Ölü defnedildikten sonra imamın mezarlıkta telkin vermesinin hükmü nedir?

Sünnete uygun olan son nefeste verilen telkindir. Mezarlıkta uygulanan telkin uydurmadır, bidattir. (Karaman)

SOSYAL VE SİYASİ KONULAR

- İslâm'da laiklik var mıdır?

İslâm ile sekülerizm ve laisizmin uzlaşan yönleri yoktur. Laiklik kaynak ve referans olarak dini reddeden sistemin

adıdır. Laiklik ile İslâm'ın yan yana bulunması mümkün değildir. İslâm dini mü'minin maddi, manevi, ferdi, içtimai bütün hayatını kaplar, hiçbir alan dinin (Allah'ın izin, rıza ve yasaklamasının) dışında kalmaz. Müslüman kılık kıyafetinden, tuvalet adabından tutun yasama, yargı, yürütme, ekonomi, hukuk, ahlak ve sanata kadar bütün alanlarda dinin talimatını rehber edinmek durumundadır. Bu sebeple laiklik İslâm ile bağdaşmaz. (Karaman)

- *Laik toplumlarda Müslümanların sorumluluklarının ölçüsü nedir?*

Laik devletlerde Müslümanlar, Allah'ın emirlerinden uygulamaya güçlerinin yettiği kısmını uygularlar, güçlerini aşan kısımlardan Allah sorumlu ve yükümlü tutmaz. (Karaman)

- *Bir kimsenin milletinin çıkarlarını tutmasının meşruiyet ölçüsü nedir?*

Bir kimse sırf kavmi olduğu için haksız da olsa kavminin, milletinin tarafını tutar ve yardım ederse meşru olmaz. Ancak millete hak dairesinde ve hiçbir tarafa haksız ve düşmanca davranmaksızın yardım ederse bu davranış meşrudur ve güzeldir. Dinin redettiği ırkçılık, kendi kavmini dine ve evrensel değerlere göre değil de hissi ve subjektif değerlendirmeye göre üstün bilmek, başkalarını hor görmek ve egoizme saparak ötekilere zulmetmek, hak ve hukuku çiğnemektir. (Karaman)

- *İslâm'da milliyetçiliğin hükmü nedir?*

Milliyetçilik anlayışı ümmet birlikteliğinin dışında kalmaya sebep olur ise meşruiyetini kaybeder. Toplamların mevcut yapısını tarihi ve zaruret ve ârizi olarak görüp, imkânların elverdiği ölçüde ümmet yapısına geçmeyi amaç edinen bir milliyetçilik anlayışı meşrudur ve günümüzde zaruridir. İnsanın iyi bir Müslüman olması için etnik aidiyetinden uzaklaşması, sıyrılması gerekmez. Bu aidiyet için-

de iyi bir Müslüman olabilmek için başkalarıyla yarışması gerekir. Bu şuur ve yarış İslâm'a aykırı değildir. (Karaman)

- *İrtidat edenlere ölüm cezası verilir mi?*

Din değiştiren kimse fiilen Müslümanlarla savaş durumuna girmedikçe idam edilemez. (Karaman)

- *Belediyeden ruhsat almadan ev yapılabilir mi?*

Belediyelerin kararlarında kamu menfaati gözetilmektedir. Buna riayet edilmezse kul hakkı çiğnenmiş olur. (Karaman)

- *Kamu kuruluşunda çalışan tanındıklar vasıtasıyla kamulaştırma yapılacak yerlerin önceden öğrenilip buraları konu hakkında bilgisi olmayan kişilerden satın almak caiz midir?*

Gayrimenkulün sahibine kamulaştırma hakkında bilgi vererek ve yeni değeri üzerinden satın almak gerekir. Aksi durumda hile ve hıyanet olur. (Karaman)

- *Şeyhe, lidere itaatın sınırı nedir?*

Bir kimse "Şeyhler, liderler, yanılmazlar, günah işlemezler, hata etmezler, her söyledikleri Allah'tandır. Onlara itaat etmek, Allah'a ve Rasûlüne itaat etmek demektir." derse ve böyle inanırsa şirke düşer. İslâm'dan çıkmış sayılır. (Karaman)

- *Gayrimüslimler camiye girebilir mi?*

Alay ve hakaret kastı olmaksızın, camiye kirlletmeden gayrimüslimler camiye girebilirler. (Kuveyt)

- *Şehir içinde bir kadının tek başına taksiye binmesi caiz midir?*

Kadının şehir içinde kalabalık olduğu bir sırada tehlikeli bir durumun olmaması durumunda taksiye binmesinde bir sakınca yoktur. Şehir dışında tek başına sadece taksi şoförü bulunarak seyahati caiz değildir. (Günenç; Zerkâ)

- *Sınıfa veya toplantıya geç gelenin selam vermesi mi vermemesi mi evladır?*

Dersin bölünmesine ve dikkatin dağılmasına sebep olması durumunda selam vermemek evladır. Böyle bir durum yoksa toplum içine girenin selam vermesi sünnettir. Topluluktan tek bir kişinin selama karşılık vermesi yeterli olur. (Useymin)

EK

Günümüz Fıkıh Problemleri Literatürü

Fıkıh alanında yapılan araştırmaların bir kısmında konu olarak güncel problemler ele alınmaktadır. Bu sebeple bu kapsamda hazırlanan tebliğ, makale, kitap ve tez çalışmaları belirli bir konunun derinlemesine araştırılıp sonuca ulaşılması bakımından önemli bilgiler içermektedir. Bu açıdan bakıldığında güncel fıkhi bir meseleyi araştıran her çalışma çağdaş fıkıh problemleri için kaynak niteliği taşımaktadır. Burada yapılan listelemede, müstakil bir güncel fıkıh konusunu derinlemesine ele alan eserler değil, yaşadığımız çağda insanların fıkhi soru ve sorunlarına çözüm arama amacıyla hazırlanmış ve fikhın birçok alanını kapsayan bilgileri ihtiva eden eserlere yer verilmiştir.

Türkçe Eserler

Abdülaziz Beki, *İslâm'da Güncel Ticarî Meseleler*, Bekke Yayınları, Kayseri 1996.

Ali Kaya, *Güncel Fıkhi Konular*, Emin Yayınları, Bursa 2017.

Camisab Özbek, *Çağımız Meselelerine Fetvalar*, Ravza Yayınları, İstanbul 2000.

Enver Osman Kaan, *Güncel Fıkıh Problemleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2016.

Faruk Beşer, *Fıkıh Penceresinden Fetvalarla Çağdaş Hayat*, Nûn Yayıncılık, İstanbul 1997.

Halil Günenç, *Günüümüz Meselelerine Fetvalar*, İlim Yayınları, İstanbul 1992.

Hamdi Döndüren, *İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi*, Kampanya Kitapları, İstanbul 2014.

Hasip Asutay, *Günlük Hayatımızda Helal ve Haram*, Hacegan Yayıncılık, t.y.

Hayreddin Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, Nesil Yayınları, İstanbul 1993.

Hayreddin Karaman, *Hayatımızdaki İslâm*, İz Yayıncılık, İstanbul 2003.

Hayreddin Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller Haramlar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2010.

Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular*, Ensar Yayınları, İstanbul 2009.

Orhan Çeker, *Fetvalarım I*, Konya 2014.

Soner Duman, *Günüümüz Fıkıh Problemleri*, Beka Yayıncılık, İstanbul 2018.

Lütfi Şentürk, Seyfettin Yazıcı, *Güncel Dinî Meseleler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016.

Vecdi Akyüz, *Hayatın İçinden Fıkıh*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1999.

Yunus Vehbi Yavuz, *Çağdaş Fıkıh Problemleri*, Feyiz Yayınları, Bursa 2008.

Muhammed Amrani, *Gurbetçi Ailenin Fıkhi Problemleri*, (trc. M. Özcan-A. İyibildiren), Özgü Yayınları, İstanbul 2006.

Arapça Eserler

Abdülazîz Muhammed Selman, *el-Es'ile ve'l-ecvibetü'l-fikhiyye*, y.y. 1992.

Abdülazîz b. Abdullah İbn Baz, *Mecmuu Fetâvâ ve makalatun mütenevvia*, Dâru Üli'n-Nühâ, Riyad 1993.

Abdûlmelik b. Abdurrahman es-Sa'dî, *Mesâilun fikhiyye muâsıra ve yelihi fetâvâ fikhiyye muâsıra*, Dâru'n-Nur el-Mübin, Amman 2013.

Ahmed el-Haccî el-Kürdî, *Buhûs ve fetâvâ: Fikhiyye muâsıra*, Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut 2006.

Ahmed Kâfi, *Fetâvâ şer'iyye fi'l-mesâili'l-Mâlikiyye*, Dâru'l-Kelime, Mansure 2013.

Ahmed Muhammed Assaf, *el-Helal ve'l-haram fi'l-İslâm, Dâru İhyai'l-Ulum*, Beyrut 1983.

Ali b. Muhammed el-Acerî el-Müeyyedî, *el-Makâsidi's-saliha fi'l-Fetâvâ'l-vâziha*, Dâru'l-Hikmeti'l-Yemaniyye, San'a 1992.

Ali Cum'a, *el-Fetâvâ'l-asriyye li-müftiyyi'd-diyârî'l-Mısriyye*, Dâru'l-Fâruk, Cize 2007.

Atıyye Sakr, *el-Fetâvâ min ahseni'l-kelam fi'l-fetâvâ ve'l-ahkâm*, el-Mektebetü't-Tevfikiyye, Kahire t.y.

Câdelhak Ali Câdelhak, *Buhus ve Fetâvâ İslâmiyye fi kazâyâ muâsıra*, Dâru'l-Hadis, Kahire 2004.

Cemaleddin Muhammed b. Abdurrahman Ehdel, *Umdetü'l-müfti ve'l-müsteftî*, Dâru'l-Havi, Beyrut 1998.

Ebû Abdullah Muhammed b. Abdüselam et-Tahirî, *el-Fetâvâ's-şâmile ve'l-ecvibetü'l-kâmile fi mesâil teteallaku bi'l-âcile ve'l-ecile*, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, Rabat 2012.

Ebû Abdurrahman b. Nâsir b. Abdullah Sa'dî, *el-Fetâvâ es-Sa'diyye*, Mektebetü'l-Maârif, Riyad 1982.

Ebû İbrâhim İzzeddin Muhammed b. İsmail Emir es-San'anî, *Avnü'l-kadîr min fetâvâ ve resâilî İbnî'l-Emîr*, Dâru İbn Kesir, Dimaşk 2015.

Ebü'l-A'la Mevdudî, *Resâil ve mesâil*, el-Merkezü'l-Arabî, Ürdün 1994.

Ebü'l-Hasenat Muhammed Abdülhay el-Leknevî, *Fetâvâ*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2001.

Ebü Hazim Ahmed b. Cum'a Şerebâsî, *Yes'eluneke fî'd-din ve'l-hayat*, Dâru'l-Cil, Beyrut 1980.

Hüsameddin b. Musa Afane, *Yes'eluneke*, Mektebetu Dendis, el-Halil 2007.

İkrime Sabri, *Fetâvâ Makdisiyye*, Dâru'n-Nur el-Mübin, Amman 2011.

İzzeddin Hasan Taki, *Kitâbu'l-Fetâvâ's-şer'iyye ve'l-ilmîyye ve'd-diniyye li-ulemai'd-diyari'l-Yemeniyye*, Mektebetü'l-İrşad, San'a t.y.

Kays b. Muhammed Âlü's-Şeyh Mübârek, *Min fetâva'l-asr fî nevâzilihî ve müsteciddâtihî*, Dâru'l-İman, Dimaşk 2013.

Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ*, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1983.

Muhammed Bahît Hanefî Mutî, *el-Fetâvâ*, Dâru's-Siddik li'l-Ulum, Dimaşk 2012.

Muhammed b. Fehd b. Muhammed el-Hasin, *el-Fetâvâ's-şer'iyye fî'l-kazâyâ'l-asriyye*, Vizaretü's-Şuuni'l-İslâmiyye ve'l-Evkaf ve'd-Da've ve'l-İrşad, Riyad 2003.

Muhammed b. Muhammed Hayr el-Araksûsî, *el-İftâü'l-fıkhiyyü'l-muâsır*, Dâru'l-Kelime, Kahire 2014.

Muhammed Reşid Rıza, *el-Münteka mir revâii Fetâvâ'l-menar*, Dâru'l-Feth, Beyrut 1998.

Muhammed Ebû Zehre, *Fetâvâ*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 2006.

Muhammed Mehîrî Sefâkusî, *Fetâvâ*, el-Matbaatü'l-Asriyye, Tunus 2002.

Muhammed Nâsırüddin Elbânî, *Fıkhi'l-Elbânî beyne's-sual ve'l-cevab*, Dâru's-Sahabe li't-Türas, Tanta 2008.

Muhammed b. Salih el-Useymin, *Fetâvâ*, Âlemü'l-Kütüb, Riyad 1991.

Muhammed Tahir İbn Âşur, *Fetâvâ*, Merkezü Cum'atü'l-Mâcid li's-Sekâfe ve't-Türas, Dubai 2004.

Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *Fetâvâ*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 2010.

Sâlih b. Fevzân b. Abdullah Fevzân, el-Münteka min *Fetâvâ*, Dâru'l-Müeyyed, Beyrut 2004.

Yahya Veled Berâ, *el-Mecmûatü'l-kübrâ*, y.y., 2009.

Yusuf el-Karadâvî, *Hedyü'l-İslâm fetâvâ muâsıra*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt 2001.

Yusuf el-Karadâvî, *el-Helal ve'l-haram fî'l-İslâm*, İttihadü'l-İslâmî el-Âlemi, Kuveyt 1978.

Kurul ve Heyetlerin Yayınladıkları Eserler

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.

Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantıları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Günümüz Meselelerine Fetvalar, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996.

Anadolu Üniversitesi İlahiyat Ön lisans Programı, Günümüz Fıkıh Problemleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2010.

Kuveyt Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, Mecmûatü'l-fetâvâ's-şer'iyye es-sâdire an kitâi'l-iftâ ve'l-buhûsî's-şer'iyye, Safat 2011.

el-Meclisü'l-Urubbi li'l-iftâ' ve'l-buhus, Kararat ve Fetâvâ, Dâru't-Tevzi ve'n-Neşri'l-İslâmîyye, Kahire 2002.

Lecnetü'd-Daime li'l-Buhusi'l-İlmiyye ve'l-İftâ, Fetâvâ, er-Riaseti'l-Amme li'l-İdarati'l-Buhusi'l-İlmiyye ve'l-İftâ ve'd-Da've ve'l-İrşad, Riyad 2003.

Hey'eti kibari'l-ulema, Fetâvâ, Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, Kahire 1990.

Mevsuatu Fetâvâ muâsıra, el-Mektebetü't-Tevfikiyye, Kahire t.y.

Fetâvâ'l-mer'etü'l-müslime, Mektebetu Taberiyye, Riyad, 1995.

Güncel Fıkhi Meselelere Çözüm Sunan Kurullar

Fıkhi meselelerin günden güne sürekli bir artış göstermesi, yeni ortaya çıkan bazı gelişmelerin birden fazla bilim dalını ilgilendiren yönünün olması, farklı ilmî disiplinlerden yardım alma ihtiyacının doğması, istişare ve ortak akıl yürütme çabalarının gerekli kılmıştır. Toplum nezdinde fertlerin verdiği fetvalara nazaran kurulların verdiği fetvaların daha çok hüsn-ü kabul görüp uygulanması, yeni meselelerde ortak sonuca ulaşabilme gayesi gibi etkenler sebebiyle devletler ulusal nitelikte, uluslararası teşkilatlar da uluslararası ölçekte fıkıh araştırma heyetleri ve fıkıh akademileri kurmuştur.

Fıkıh akademilerinin bir kısmı ulusal bir kısmı ise uluslararası niteliktedir. Ulusal olan kuruluşların genel özelliği, ülkenin mezhebinin esas alınması, üyelerin aynı ülke vatandaşı olması, üyelerin kuruluşun yer aldığı ülke tarafından belirlenmesi ve araştırma konularında ülke içi fıkhi problemlere ağırlık verilmesidir. Uluslararası vasıf taşıyan kuruluşlarda ise, farklı milletlerden üyeler bulunmakta, belirli bir mezhep esas alınmayıp bütün mezheplere aynı ölçüde yaklaşılmakta, üyeler devlet yöneticileri tarafından

değil teşkilat yönetmeliğindeki esaslara göre belirlenmekte ve araştırma konuları olarak tüm dünyada karşılaşılabilecek fıkhi meseleler gündeme alınmaktadır.¹

Müslümanların güncel fıkıh problemlerine cevap verme amacıyla birçok İslâm ülkesinde devletin resmi müessesesi olarak veya sivil toplum kuruluşu niteliğinde fetva heyetleri oluşturulduğu görülmektedir. Burada örnek olarak birkaç fıkhi heyet hakkında bilgi verilmektedir:

İslâm İşbirliği Teşkilatı (İTT): Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî

Merkez: Suudi Arabistan/Cidde, Kuruluş Tarihi: 1983

İnternet sitesi: <http://www.fiqhacademy.org>; <http://www.iifa-aifi.org>

İslâm hukuku alanındaki çalışmalara yardımcı olmak ve modern hayatın ortaya çıkardığı problemlere İslâm hukukuna uygun çözümler üretmek temel amaç olarak belirlenmiştir. İslâm İşbirliği Teşkilatı'na üye olan her devletin bir temsilcisi bulunmaktadır. Alınan kararlarda farklı düşünen üyeler olsa bile muhalefet şerhi düşme yöntemine başvurulmamaktadır.²

Alınan kararlar ve yapılan tavsiyeler Arapça olarak yayımlanmakta ve çeşitli dillere tercüme edilmektedir. *Mecelletü Mecma'î'l-fıkhi'l-İslâmî* adlı bir dergi yayınlamaktadır. Dergide akademi üyelerinin araştırmaları, bu araştırmalarla ilgili tartışmalar, akademi meclisinin kararları ve tavsiyeleri yer almaktadır.³

1 Muhammed b. Muhammed Hayr b. Hasan Araksûsî, *el-İftâü'l-fıkhiyyü'l-muâsır*, Daru'l-Kelime, Kahire 2017, s. 313.

2 Muhammed b. Muhammed Hayr b. Hasan Araksûsî, *el-İftâü'l-fıkhiyyü'l-muâsır*, s. 301.

3 Kâmil Yaşaroğlu, "Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî", *DİA*, XXVIII, 258.

Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu

Merkez: Türkiye/Ankara, Kuruluş Tarihi: 1965

İnternet sitesi: <https://kurul.diyamet.gov.tr>

Diyanet İşleri Başkanlığının dini konulardaki en yüksek karar ve danışma organıdır. Kurulun görevlerinden birisi “güncel talep ve ihtiyaçları dikkate alarak dini konularda karar vermek, görüş bildirmek ve dini soruları cevaplandırmak” olarak tespit edilmiştir.⁴

Kurulun bünyesinde; İnançlar ve Dini Oluşumlar Komisyonu, İbadetler Komisyonu, Sosyal Hayat Komisyonu, İktisadi Hayat ve Sağlık Komisyonu olarak ihtisas komisyonları bulunmaktadır.

Din Şuraları ve Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantılarında sunulan tebliğ ve müzakereler kitap olarak yayınlanmaktadır. Bunun yanında kurulun gündeme alıp cevaplandırdığı fıkhi görüşler *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar* kitabı olarak yayınlanmıştır.⁵

Ezher: Mecmau'l-Buhûsi'l-İslâmiyye

Merkez: Mısır / Kahire, Kuruluş Tarihi: 1961

İnternet Sitesi: <http://www.azhar.eg/magmaa/>

İslâm kültür ve medeniyetinin birçok alanında çalışmalar yapan merkezin bünyesinde güncel fıkhi sorulara cevap veren fetva heyeti bulunmaktadır.⁶ Yaşanılan asrın gerektirdiği fıkhi meselelerde çalışma yapmayı hedeflemektedir. Üyeler arasında farklı mezhepleri temsil edenler bulunmak-

4 Din İşleri Yüksek Kurulunun fetva verirken takip ettiği yol hakkında bkz. Şamil Dağcı, “Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarına Fetva Konseptinde Bir Yaklaşım”, *Diyanet*, XXXVIII, 4, Aralık 2002, s. 10-15.

5 <https://kurul.diyamet.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 27.07.2018)

6 Galip Gânim Gânim, *el-Mecâmiu'l-fikhiyye ve eseruhâ fi'l-ictihâdi'l-muâsir*, Ramallah 2007, s. 3-6.

tadır. Aylık olarak çıkarılan ilmi dergi ile kuruluşun görüşleri kitlelere ulaştırılmaktadır.⁷

Râbitatu'l-Âlemi'l-İslâmî: el-Mecmau'l-Fikhiyyi'l-İslâmî

Merkez: Mekke/ Suudi Arabistan, Kuruluş Tarihi: 1977

İnternet Sitesi: <http://www.themwl.org/web>

Dünyanın farklı yerlerindeki Müslümanların karşılaştıkları problemlerin şerî hükmünü beyan etmek kurulun temel hedefleri arasındadır. Kurulun araştırmalarının yer aldığı ilmi dergi yayını yapılmaktadır. Çağdaş fıkhi meselelerde yayın yapan kurulların görüşleri ile fakihlerin fetvaları da yayınlanmaktadır.⁸ Alınan kararlarda farklı düşünen üye olması durumunda kararda bu görüşlere de yer verilmektedir.⁹

el-Meclisü'l-Urûbiyyü li'l-İftâi ve'l-Buhus

Merkez: Dublin/İrlanda, Kuruluş Tarihi: 1997

İnternet Sitesi: <https://www.e-cfr.org>

Avrupa'da yaşayan Müslümanların karşılaştıkları meselelerin çözümüne hizmet etmek amacıyla kurulmuştur. Avrudaki âlimler aralarında işbirliğinin kurulması ve Avrupa'da yaşayan Müslüman fertleri irşat etmek kurulun hedefleri arasındadır. Kurula üye olma yeterlilik şartları arasında Avrupa'da ikâmet ediyor olma şartı bulunmaktadır.¹⁰

7 Muhammed b. Muhammed Hayr b. Hasan Araksûsî, *el-İftâü'l-fikhiyyü'l-muâsir*, s. 289-292.

8 Galip Gânim Gânim, *el-Mecâmiu'l-fikhiyye*, s. 7; <http://www.themwl.org/web> (Erişim tarihi: 02.08.2018).

9 Muhammed b. Muhammed Hayr b. Hasan Araksûsî, *el-İftâü'l-fikhiyyü'l-muâsir*, s. 301.

10 el-Meclisü'l-Urubbî li'l-İftâ ve'l-Buhus, *Karârat ve fetâva*, Daru't-Tevzi ve'n-Neşri'l-İslâmîyye, Kahire 2002, s. 14 .

Kurul kararları ve güncel meselelere dair fetvalar yayınlanmaktadır. Kurulun gündemine aldığı konuları ele alan ilmi dergi yayını da bulunmaktadır. İftâ usulü olarak belirli bir mezhep görüşü esas alınmayıp, maslahatın gerektirmesi ya da delilin kuvvetli görülmesi durumunda farklı mezheplerden yararlanılmaktadır. Alınan kararlarda farklı düşünen üye olması durumunda muhalefet şerhi düşerek kendi görüşünü ifade etmektedir.¹¹

Mısır : Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye

Merkez: Mısır, Kuruluş Tarihi: 1895

İnternet Sitesi: <http://www.dar-alifta.org>

Mısır fetva kurumu Mısır'ın önemli dini müesseselerinden biridir. Günümüz Müslümanlarına modern hayatta ortaya çıkan yeni hükümleri sunarak Müslümanların karşılaştıkları şüpheleri ortadan kaldırma kurulun görevleri arasındadır. Şahsen müracaatın yanında posta, faks, e-mail yolu ile de kuruldun fetva talep etmek mümkündür. Kuruluşun amacı doğrultusunda çalışmaların yer aldığı ilmi dergi yayını vardır.¹² Ayrıca Mısır Fetva Kurumu kayıtlarından seçilmiş fetvalar basılmıştır.¹³

Fas (el-Mağrib) : el-Meclisu'l-İlmîyyü'l-a'lâ

Merkez: Fas, Kuruluş Tarihi: 1981

İnternet Sitesi: <http://www.habous.gov.ma>

el-Evkâf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmîyye Bakanlığı bünyesinde hizmet veren el-Meclisu'l-İlmîyyü'l-a'lâ'nın üstlendiği görevle-

11 <https://www.e-cfr.org> (Erişim Tarihi: 02.08.2018); Araksûsî, *el-İftâü'l-fikhiyyü'l-muâsır*, s. 304; Gânim, *el-Mecâmiu'l-fikhiyye* s. 12.

12 <http://www.dar-alifta.org> (Erişim Tarihi: 02.08.2018)

13 Bkz. *el-Fetâvâ'l-İslâmîyye min dari'l-iftâi'l-Mısriyye*, Vizaretü'l-Evkaf, Kahire 1997.

rinden birisi ülkedeki iftâ müessesesinin düzenlenmesidir.¹⁴

Filistin: Râbitatü Ulemâi Filistin

Merkez: Filistin, Kuruluş Tarihi: 1992

İnternet Sitesi: <http://rapeta.org>

Filistindeki âlimler tarafından kurulmuştur. Râbitatü Ulemâi Filistin bünyesinde fıkhi sorulara cevap verme amacına hizmet eden fetva dairesi bulunmaktadır.¹⁵

Filistin: Dâru'l-İftâi'l-Filistîniyye

Merkez: Kudüs, Kuruluş Tarihi: 1994

İnternet Sitesi: <http://www.darifta.org>

Filistin'de en üst dini mercidir. Kuruluşun bünyesinde üyelerin atanması devlet başkanı onayı ile gerçekleşen Meclisü'l-İftâi'l-A'lâ bulunmaktadır. Bu heyetin temel görevi, “çağdaş fıkhi meselelerde hüküm istinbat edip bu hükmü tüm insanlara sunmak ve ihtilaflı meselelerde tercihlerde bulunmak olarak” tanımlanmıştır. Kurula e-mail yolu ile fetva sorma imkanı bulunmaktadır. Kurul kararları kitap olarak yayınlanmaktadır. İki aylık periyotlarla yayınlanan *İsrâ* dergisinde fetvalara ve akademik araştırmalara yer verilmektedir.¹⁶

Kuveyt: İdâretü'l-İftâ

Merkez: Kuveyt, Kuruluş Tarihi: 1987

İnternet Sitesi: <http://site.İslâm.gov.kw/eftaa>

el-Evkâf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmîyye Bakanlığı bünyesinde İdâretü'l-iftâ kurumu bulunmaktadır. Kurul resmi ve özel şahısların fetva taleplerine cevap vermektedir. Fetvalarda

14 <http://www.habous.gov.ma> (Erişim Tarihi: 03.08.2018)

15 <http://rapeta.org> (Erişim Tarihi: 03.08.2018); Araksûsî, *el-İftâü'l-fikhiyyü'l-muâsır*, s. 272.

16 <http://www.darifta.org> (Erişim Tarihi: 03.08.2018).

dört fıkıh mezhebinden de istifade edilmektedir.¹⁷ Heyetin verdiği fetvalar *Mecmuatü'l-fetâvâ eş-şeriyye es-sâdire an kütâi'l-iftâ ve'l-buhûsiş-şer'iyye* adı altında yayınlanmıştır.

Suudi Arabistan: er-Riâsetü'l-Âmme li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ

Merkez: Suudi Arabistan/ Riyad. Kuruluş Tarihi: 1972

İnternet Sitesi: <http://www.alifta.net>

Türkçe dâhil olmak üzere dokuz farklı dil ile internet sitesi üzerinden yayın yapılmaktadır. Heyetin verdiği fetvalar yayınlanmaktadır.¹⁸ Kuruluşun konulu kitap yayın faaliyeti de mevcuttur. Fıkhi konularda e-mail yolu ile fetva sorma imkânı bulunmaktadır.¹⁹

Dünyadaki mevcut fetva kuruluşları burada zikredilenler ile sınırlı değildir. Müslümanların yaşadığı birçok farklı ülkede bir kısmı devlet kuruluşu olarak, bir kısmı ise sivil nitelikte güncel fıkhi problemleri çözüme kavuşturmak amacıyla heyetler oluşturularak hayatını dinin emir ve yasaklarına göre yaşamak isteyen Müslümanlara hizmet verilmektedir.

- Atar, Fahrettin, "İftâ Teşkilatının Ortaya Çıkışı", *Diyanet*, 1976, XVIII, 4, s. 205-215.
- Afane, Hüsameddin b. Musa, *Yeselûneke*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Filistin 2006.
- Apaydın, H. Yunus, "Fıkıh Usulünün Temel Kabulleri ve Tarihselcilik", *Dini Hü-kümlerin Kaynağı ve Dini Metinlerin Anlaşılması*, 2010, s. 323-364.
- Araksûsi, Muhammed b. Muhammed Hayr b. Hasan, *el-İftâü'l-fıkhiyyü'l-muasır*, Dârul-Kelime, Kahire 2017.
- Aynî, Muhammed Fıkhi, *Edebü'l-Müftü*, Dirase, tahkik ve ta'lik: Osman Şahin, Ceylan Ofset, Samsun 2009.
- Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahihu'l-Buhâri* (thk. Mustafa Dib el-Buğâ), Dârü İbn Kesir, Beyrut 1993.
- Câdelhak Ali Câdelhak, *Buhus ve fetava İslâmiyye fî kazâyâ muâsıra*, Dârul-Hadis, Kahire 2004.
- Çeker, Orhan, *Fetvalarım I*, Konya 2014.
- Çolak, Abdullah, *İslam Hukuk Tarihi ve İslam Hukukunun Kaynakları*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2018.
- Dağcı, Şamil, "Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarına Fetva Konseptinde Bir Yaklaşım", *Diyanet*, XXXVIII, 4, Aralık 2002.
- Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular II*, Etüt Yayınları, Samsun 2010.
- Desukî, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed, *el-İctihad ve't-taklid fiş-şeriatil-İslâmiyye*, Dârul-Sekâfe, Doha 1987.
- Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.
- Duman, Soner, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, Beka Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Dumlu, Emrullah, "İslâm'ın İlk Dönemlerindeki Uygulamalar Ekseninde Kamusal Bir Gelir Olarak Zekât", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 33, s. 91-116, Erzurum 2010.
- Döndüren, Hamdi, *İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi*, Kampanya Kitapları, İstanbul 2014.
- Döndüren, "İslâm'da Para, Kredi, Faiz ve Enflasyon İlişkileri", *Para, Faiz ve İslâm*, İSAV Yayınları, İstanbul 1992.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, Dârul-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- Gânim, Galip Gânim, *el-Mecâmiu'l-fıkhiyye ve eseruhâ fi'l-ictihâd-il-muâsır*, Ramallah 2007.
- Günenc, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, İlim Yayınları, İstanbul 1992.
- Fetâvâ'l-Lecneti'd-Daime li'l-Buhusi'l-İlmiyye ve'l-İftâ*, er-Riâseti'l-Amme li'l-İdarati'l-Buhusi'l-İlmiyye ve'l-İftâ ve'd-Da've ve'l-İrşad, Riyad 2003.
- el-Fetâvâ'l-İslâmiyye min dari'l-iftâi'l-Misriyye*, Vizaretü'l-Evkaf, Kahire 1997.

17 <http://site.İslâm.gov.kw/eftaa/> (Erişim Tarihi: 03.08.2018); Vizaretü'l-Evkaf ve'ş-Şuuni'l-İslâmiyye İdaretü'l-İftâ; ed-Dürerü'l-behiyye mine'l-fetâvâ'l-Kuveytiyye, Safat 2015, I, 9-13.

18 *Fetâvâ'l-Lecneti'd-Daime li'l-Buhusi'l-İlmiyye ve'l-İftâ*, er-Riâseti'l-Amme li'l-İdarati'l-Buhusi'l-İlmiyye ve'l-İftâ ve'd-Da've ve'l-İrşad, Riyad, 2003.

19 <http://www.alifta.net> (Erişim Tarihi: 06.08.2018); Araksûsi, *el-İftâü'l-fıkhiyyü'l-muâsır*, s. 282.

Heyet, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâl)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1983.

İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddin Osmân b. Salâhiddin, *Edebü'l-fetvâ ve şüurutü'l-müftû*, Mektebetü'l-Hanci, Kahire 1992.

Kâdhân, Fahrüddin Hasan b. Mansur el-Özcendi, *Risâle fi Resmî'l-Müftû*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, No: 3668.

Karadâvî, Yusuf, *Mucibatu tegayyürî'l-fetâvâ fi asrina*, el-İtticadü'l-Âlemi li Ulemai'l-Müslimin, Beyrut 2007.

Karadâvî, *Hedyü'l-İslâm fetava muâsıra*, Dâru'l-Vefa 1993.

Karaman, Hayreddin, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, Nesil Yayınları, İstanbul 1993.

Karaman, *Hayatımızdaki İslâm I-IV*, İz Yayıncılık, İstanbul 2016.

Kotan, Şevket, *Kur'an ve Tarihseccilik*, Beyan Yayınları, İstanbul 2001.

el-Meclisü'l-Urubî li'l-İftâ ve'l-Buhus, *Karârât ve fetâva*, Dâru't-Tevzi ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kahire 2002.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, b.y., 2004.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac, *Sahîhu Müslim*, Beyrut, t.y.

Şentürk Lütfi, Yazıcı Seyfettin, *Güncel Dini Meseleler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, Matbaâtü'l-İslâmiyye, Halep 1986.

Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddin Yahyâ, *Âdâbü'l-fetva ve'l-müfti ve'l-müstefti*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1988.

Özdemir, Ahmet, *Hz. Peygamber'in Fıkhi Hükümlerindeki Usûl ve İlkeler*, Murat Kitabevi, Ankara 2015.

Özdemir, Ahmet, *İslâm Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeni ve Savaş Hukuku*, Murat Kitabevi, Ankara 2017.

Özdemir, Ahmet, *Hayreddin Karaman'ın İzinden Hayra Ulaştıran İlkeler*, Tecdid Yayınları, İstanbul 2008.

Özdemir, Ahmet, *Çağımızda İftâ Usulü*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.

Özdemir, Ahmet, "Fıkıh Mezheplerinin Dâru'l-Harb İle İlişkilerde Savaşı Esas Almalarının Sebepleri ve Günümüz Açısından Tahlili" *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 113-134.

Özdemir, Ahmet, "Günümüzde İslâm Dünyasındaki Şiddet ve Saldırıların Meşruiyet Sorunu" *The Journal of Academic Social Science Studies JASSS*, Number: 27, p. 77-89, Autumn I 2014.

Özdemir, Ahmet, "Zekât ve Vergi Mükellefiyetinde Fırsat Eşitliği ve Adaletin Sağlanması", *Ekev Akademi Dergisi*, yıl: 17, sayı: 56, yaz 2013, s. 1-10.

Özdemir, Ahmet, "Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 175-195, 2012.

Özdemir, Ahmet, "Yolculukta Namazın Vasıta Üzerinde Kılınması", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, c: 4, sayı: 5, s. 51-59, 2017.

Özdemir, Ahmet, "Kameri Ayların Tespitindeki İhtilafın Sebepleri ve Çözüm Öne-

rileri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 195-206, 2010.

Özdemir, Ahmet, "İmam Ebû Yûsuf'un Fukahâ Tabakâtındaki Yeri", *The Journal of Academic Social Science Studies JASSS*, Volume 6 Issue 3, p. 491-508, March 2013.

Özel, Recep Orhan, "Dil ve Üslup Açısından Ahkâm Âyetlerinin Bağlayıcılığı ve Tarihsecciliğin İmkânı", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, cilt: V, sayı: 1, s. 25-56.

Seffarîni, Ebû'l-Avn Şemseddin, *et-Tahkik fi butlani't-telfik*, Dâru's-Sumay'î, Riyad 1998.

Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celaledin Abdurrahman, *Edebü'l-Fütûâ*, Dâru'l-Afaki'l-Arabiyye, Kahire 2007.

Şahin, Osman, *Fetva Âdâbı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016.

Şeltût, Mahmud, *el-Fetâvâ*, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1983.

Useymî, Muhammed b. Salih, *Fetâvayı İslâmiyye*, Dâru'l-Vatan, Riyad 1413.

Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuûnî'l-İslâmiyye İdaretü'l-İftâ, *ed-Dürerü'l-behiyye mine'l-fetâva'l-Kuveytiyye*, Safat 2015. (Kuveyt Fıkıh Akademisi Fetvaları Özeti)

Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuûnî'l-İslâmiyye, *Mecmûatü'l-fetâva's-şer'iyye es-sâdire an kutâi'l-iftâ ve'l-buhûsi's-şer'iyye*, Safat 2011. (Kuveyt Fıkıh Akademisi Fetvaları)

Yücel, İrfan, "Hilal", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998.

Yaşaroğlu, Kâmil, "Mecmau'l-Fıkıh'l-İslâmî", *DİA*, XXVIII, İstanbul 2003.

Zerkâ, Mustafa, *Fetâvâ*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 2010.

Zuhayli, Vehbe, *Nazariyyetü'z-zarûretî's-şer'iyye*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1982.

İnternet Kaynakları:

<https://kurul.diyaret.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 27.07.2018)

<http://www.themwl.org/web> (Erişim tarihi: 02.08.2018).

<https://www.e-cfr.org> (Erişim Tarihi: 02.08.2018)

<http://www.dar-alifta.org> (Erişim Tarihi: 02.08.2018)

<http://www.habous.gov.ma> (Erişim Tarihi: 03.08.2018)

<http://rapeta.org> (Erişim Tarihi: 03.08.2018)

<http://www.darifta.org> (Erişim Tarihi: 03.08.2018).

<http://site.İslâm.gov.kw/eftaa/> (Erişim Tarihi: 03.08.2018)

<http://www.alifta.net> (Erişim Tarihi: 06.08.2018)

- altın 28, 36, 70, 73, 76, 78
astronomi 41
azimet 21
bankacılık 12
beyu'l-iyne 20
bireysel emeklilik 50, 74
borçlunun temerrüdü 35
caydırıcılık 54
cenaze namazı 63, 66
cihad 48
cilbab 28
cuma namazı 52, 53
devlet 26, 31, 32, 33, 38, 50, 51, 52, 72, 76, 83, 85, 97, 108, 113, 114
devletlerarası ilişkiler 13
Din İşleri Yüksek Kurulu 57, 107, 109, 110, 115
doğum kontrolü 84
döviz 12, 75, 77
dövme 12, 93
enflasyon 12, 36, 37, 38, 73, 81
estetik ameliyat 92
evrensel 19, 24, 25, 26, 27, 41, 48, 100
faiz 13, 35, 49, 72, 74, 75, 76, 78, 80, 81, 84
fetva 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 57, 109, 110, 112, 113, 114, 116
finans kuruluşları 12
flört 12, 87
genetik kopyalama 12
hediye 77, 93
heykel 12, 95
hikmet-i teşri 24
hilal 43
hile 15, 75, 90, 101
hisse senedi 12
icra 79, 95, 97
ictihad 16, 21, 22, 41, 42, 43
içtima 43
iftar 67
iftâ usulü 9, 22, 27, 28, 30
iğne 87
ipek 91
İslâm İşbirliği Teşkilatı 109
istihare 97
istihsan 17
kabir ziyareti 98
kâğıt para 80
karaborsacılık 29, 78
karz 34, 35, 36, 37, 49
karz-ı hasen 34, 37
kasko 73
kavuşum 43
kefalet 37
kitle imha silahları 55
kıdem tazminatı 75
kıyas 41
kök hücre 12, 92
kolaycılık 21
kolaylık 19, 37, 42, 65
komisyonculuk 29
konut kredisi 76
kredi 12, 49, 50, 71, 75, 76
kredi kartı 12, 75, 76
laiklik 99, 100
lazer 91
maslahat 24, 41, 75
meselede müctehid 16
milliyetçilik 100
müctehid 11, 16, 18, 21
müftü 9, 14, 15, 16, 19, 27, 116
muhalaa 86
musiki 98
müstefti 9, 14, 105, 116
mutlak müctehid 16, 18
nafile namaz 60
namazları cem 39, 65
narh 29, 30, 72
nazar 95
nikâh 12, 71, 84, 85, 86, 87
ramazan 40, 42, 43, 67
resim 12, 26, 61, 95, 97
resmi tescil 85
ruhsat 17, 20, 21, 38, 101
rü'yet 42
şaban 42, 43, 67
savaş 47, 48, 54, 55, 101
selefilik 28
şeri 99, 111
şiddet 46, 47
sigortacılık 12
silah 55
şirket 16, 51, 65, 79
süt akrabalığı 85
taassup 20
tahric 14
taklit 13, 16, 17, 21
takvim 45
tarihselcilik 27
tazminat 37, 38, 75, 86
tecezzi 16
teminat mektubu 12, 80
tercih 17, 19, 22, 44, 48, 59, 70
terör 46, 47
tetebbuu'r-ruhas 17, 18
tüketim kredisi 50
tüp bebek 12
vade farkı 80
vakıf 79
vergi 31, 32, 33, 78
yolculuk 21, 68, 85
zaruret 24, 55, 100
zekât 20, 31, 32, 33, 34, 69, 70, 71
zekât fonu 32, 33
zuhr-i âhir 52, 53

